

S

SCIENCE FOR MODERN MAN

WISSENSCHAFT FÜR DEN
MODERNEN MENSCHEN

MONOGRAPH
BOOK 16 PART 4

'2023

Chubina T.D., Dmytrenko M.Y., Fedorenko Y.A., Finagina O.V., Spytska L. et al.

WISSENSCHAFT FÜR DEN MODERNEN MENSCHEN
WIRTSCHAFT, MANAGEMENT, PÄDAGOGIK, PSYCHOLOGIE
SCIENCE FOR MODERN MAN
ECONOMICS, MANAGEMENT, PEDAGOGY, PSYCHOLOGY

*Monographic series «European Science»
Book 16. Part 4.*

*In internationalen wissenschaftlich-geometrischen Datenbanken enthalten
Included in International scientometric databases*

MONOGRAPHIE
MONOGRAPH

Authors:

Teres Y. (1), Klymenko N.G. (2), Belyaeva L.A. (3), Lukin V.A. (3), Peniak Y.S. (3),
Medynska T.I. (4), Zinchenko O.A. (5), Finagina O.V. (5), Pascal L.V. (5),
Shevchenko V.M. (6), Taranenko I.V. (6), Dimchenko A.O. (6), Hurin R.S. (7),
Zinchenko V.V. (8), Polishchuk O. (8), Chervona L. (8), Lakusha N. (8),
Petriv O. (8), Krokhmal N. (8), Ivanova T. (9), Drevniak L. (10), Chubina T.D. (11),
Dmytrenko M.Y. (11), Fedorenko Y.A. (11), Kryshchal A.O. (11), Spyt'ska L. (12)

Reviewers:

Starostina Oksana, Candidate of Pedagogical Sciences, docent, International humanitarian
University, (9)

Wissenschaft für den modernen Menschen: Wirtschaft, Management,
Pädagogik, Psychologie. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft».
Buch 16. Teil 4. 2023.

Science for modern man: Economics, Management, Pedagogy,
Psychology. Monographic series «European Science». Book 16. Part 4.
2023.

ISBN 978-3-949059-73-5

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04

Published by:

ScientificWorld-NetAkhatAV

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org

site: <https://desymp.promonograph.org>

Copyright © Authors, 2023

Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2023

ÜBER DIE AUTOREN / ABOUT THE AUTHORS

1. *Teres Yuliia*, Candidate of Economic Sciences, Faculty of Economics and Business Administration, Vilnius University - *Chapter 1*
2. *Klymenko Nataliia Grigoryevna*, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Research Institute of Public Administration "Karazin Kharkiv National University" - *Chapter 2*
3. *Belyaeva Lyudmila Anatolyevna*, Candidate of economic Sciences, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University - *Chapter 3 (co-authored)*
4. *Lukin Vladimir Alexandrovich*, Candidate of economic Sciences, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University - *Chapter 3 (co-authored)*
5. *Peniak Yuliia Sergeevna*, Candidate of economic Sciences, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University - *Chapter 3 (co-authored)*
6. *Medynska Tetiana Igorivna*, Candidate of economic Sciences, Associate Professor, Rivne State University of Humanities - *Chapter 4*
7. *Zinchenko Olha Anatoliivna*, Doctor of Economic Sciences, Professor, Oles Honchar Dnipro National University - *Chapter 5 (co-authored)*
8. *Finagina Olesia Valentynivna*, Doctor of Economic Sciences, Professor, Cherkasy State Technological University - *Chapter 5 (co-authored)*
9. *Pascal Liudmyla Volodymyrivna*, graduate student, Cherkasy State Technological University - *Chapter 5 (co-authored)*
10. *Shevchenko Valentyna Mykolaivna*, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, the Department of International Marketing, Alfred Nobel University, Dnipro - *Chapter 6 (co-authored)*
11. *Taranenko Irina Vsevolodovna*, Doctor of Economic Sciences, Professor, the Department of International Marketing, Alfred Nobel University, Dnipro - *Chapter 6 (co-authored)*
12. *Dimchenko Anna Oleksandrivna*, the Department of International Marketing, Alfred Nobel University, Dnipro - *Chapter 6 (co-authored)*
13. *Hurin Ruslan Serhiyovych*, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky - *Chapter 7*
14. *Zinchenko Victor Victorovich*, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine - *Chapter 8 (co-authored)*
15. *Polishchuk Oleksandr*, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, - *Chapter 8 (co-authored)*
16. *Chervona Lesya*, the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine - *Chapter 8 (co-authored)*

17. *Lakusha Nataliia*, Kyiv National University of Construction and Architecture - Chapter 8 (co-authored)
18. *Petriv Oksana*, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko - Chapter 8 (co-authored)
19. *Krokhmal Nataliia*, Ukrainian State Dragomanov University - Chapter 8 (co-authored)
20. *Ivanova Tetiana*, International humanitarian university - Chapter 9
21. *Drevniak Lada*, graduate student, Kryvyi Rih State Pedagogical University - Chapter 10
22. *Chubina Tetiana Dmytrivna*, Doctor of Historical Sciences, Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine - Chapter 11 (co-authored)
23. *Dmytrenko Mariia Yosypivna*, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine - Chapter 11 (co-authored)
24. *Fedorenko Yanina Anatoliivna*, Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine - Chapter 11 (co-authored)
25. *Kryshtal Alina Oleksandrivna*, Candidate of Pedagogical Sciences, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine - Chapter 11 (co-authored)
26. *Spytska Liana*, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University - Chapter 12

Inhalt / Content

CHAPTER 1

GREEN BONDS AS A MECHANISM FOR FINANCING ENVIRONMENT PROJECTS.....	8
---	----------

CHAPTER 2

HISTORICAL DEVELOPMENT OF INVESTMENT AND INNOVATION MODELS OF SOCIAL REPRODUCTION IN THE PROCESS GROWTH OF ECONOMIC THOUGHT.....	23
---	-----------

CHAPTER 3

PARADOXES AND QUASI-PARADOXES IN ACCOUNTING

Introduction	30
3.1. Analysis of the category "accounting paradox"	31
3.2. General paradoxes of accounting and financial reporting	33
Conclusions	37

CHAPTER 4

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: RELEVANCE IN THE WORLD AND PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Introduction	38
4.1. Features of implementation of corporate social responsibility principles in Ukraine	38
4.2. European Union approach to corporate social responsibility provisions ..	41
4.3. Issues of social responsibility, environment and the millennials.....	43
4.4. International experience in the introduction of corporate social responsibility	50
Conclusions	52

CHAPTER 5

ECONOMIC INTERESTS OF UKRAINE: STRATIGEMS, STRATEGIES AND SCENARIOS FOR THE DEVELOPMENT OF CITIES IN THE CONDITIONS OF THE INNOVATION AND INFORMATION ECONOMY

Introduction	53
5.1. Economic interests of Ukraine in the expanded vision of stratigems, strategies and scenarios for the development of cities in the conditions of the innovation and information economy	54
5.2. National interests of accelerated recovery of the economy of Ukrainian cities	56
Conclusions	64

CHAPTER 6**DEVELOPMENT OF MARKETING ACTIVITIES TO IMPROVE CUSTOMER SERVICE OF THE HOTEL COMPLEX**

Introduction	65
6.1. Marketing research of the preferences of the company's customers	65
6.2. Development of marketing activities to improve customer service of SPA-complex "TSUNAMI"	70
Conclusions	73

CHAPTER 7**MATHEMATICAL MODEL OF THE FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT RESEARCH**

Introduction	74
7.1. Theoretical aspects of the future teachers' professional development	75
7.2. Pedagogical culture as a result of the future teachers' professional development	86
7.3. Mathematical model of the future teachers' professional development....	91
Conclusions	101

CHAPTER 8**DIE AUSSICHTEN FÜR DIE MODERNISIERUNG DER INSTITUTIONELLEN INTEGRATION DER UKRAINE IM KONTEXT DER GLOBALEN SOZIOÖKONOMISCHEN TRANSFORMATION UND FRAGEN DER NATIONALEN SICHERHEIT**

PERSPECTIVES OF INSTITUTIONAL MODERNIZATION IN THE INTEGRATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS AND NATIONAL SECURITY ISSUES.....	103
--	------------

CHAPTER 9**THE ROLE OF THE «LATIN RECIPE» IN MODERN MEDICAL EDUCATION**

Introduction	116
9.1. Discussions about the use of prescription in medicine and pharmacy: all "for" and "against"	117
9.2. Grammatical structures of a recipe and the role of Latin abbreviations in modern recipe writing	120
Conclusions	122

CHAPTER 10**FORMATION OF SPEAKING COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE ACTIVITY**

Introduction	124
10.1. The state of studying the problem of formation of communicative competence.....	125
10.2. Definition of the concept, pedagogical conditions of formation, and criteria for formability of communicative competence	126
10.3. The role of adults in the organization and functioning of children's communicative activities.....	128
Conclusions	131

CHAPTER 11**THE PROBLEMS OF THE WORKS OF SCIENCE AUTHORSHIP IN THE ACADEMIC INTEGRITY PLANE**

Introduction	132
11.1. Current normative and legal regulation of copyright.....	132
11.2. Authorship of the works of science in the context of academic integrity	134
Conclusions	139

CHAPTER 12**AGE PECULIARITIES OF PERSONALITY SOCIALIZATION**

Introduction	140
12.1. Key stages of personality socialization.....	141
12.2. Childhood	142
12.3. Adolescence	143
12.4. Parenthood.....	145
12.5. Adulthood.....	145
12.6. Old Age	147
Conclusions	149

References	150
-------------------------	------------

KAPITEL 1 / CHAPTER 1¹**GREEN BONDS AS A MECHANISM FOR FINANCING ENVIRONMENT
PROJECTS****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-004****Introduction**

Environmental problems reached the global scale and are turning into a life threat to the people on our planet. The concept of ensuring sustainable development has already become an invariable trend on the global arena. More and more countries are adopting environmental protection measures. The amount of "green" projects implemented is rising and they require appropriate financing. Increasing number of the countries considers Green Recovery a necessary package of reforms, in particular to revive the economy after the pandemic.

The aggression of the Russian Federation has become a new challenge for the Ukrainian environmental security. In particular, active warfare is being conducted near the objects of the nuclear energy infrastructure of Ukraine. There is already an increase in the radiation background in the Chernobyl zone due to the actions of the Russian military. These environmental problems can spread to all neighboring areas, as we saw during the 1986 disaster.

Along with the negative impact on the environment from the military operations in Ukraine, the world has been fighting for the environment and climate changes for a long time. In particular, the EU plans to achieve climate neutrality by 2050. All 27 EU Member States committed to turning the EU into the first climate neutral continent by 2050. To get there, they pledged to reduce emissions by at least 55% by 2030, compared to 1990 levels. This will create new opportunities for innovation and investment and jobs, as well as: reduce emissions; create jobs and growth; address energy poverty; reduce external energy dependency; improve our health and wellbeing (European Commission, 2019).

In turn, the implementation of "green" projects requires significant investments. One of the most prevalent barriers faced by cities, communities, developers of eco-projects is the issue of funding. Environmental projects, while having many undeniable advantages for the well-being of the society, require substantial long-term investments.

¹*Authors: Teres Yuliia*

To solve this issue, a new financial instrument was introduced, meaning green bonds.

Following the entire progressive world, Ukraine has joined the implementation of the goals of sustainable development, has chosen and maintains a course to protect the environment and preserve the climate.

The issue of the development of green bonds in Ukraine has become of interest due to the problems of obtaining adequate financing of green projects through local capital markets. Therefore, on June 19, 2020, Ukraine approved a bill on the simplification of investment attraction and the introduction of new financial instruments, based on the European best practices. This law introduces green bonds in Ukraine as a separate subtype of securities for the first time and establishes rules for the participants of the relevant market. Ukrainian government officials worked together with the GIZ, the IFC, the UNIDO, the UNDP, and the Climate Bonds Initiative to develop the bill.

According to the above-mentioned bill, green bonds will become a powerful financial instrument that will allow various categories of issuers to raise funds for environmental projects. These can be projects for the energy efficiency, the waste management, the alternative energy, the introduction of the ecological transport, as well as other projects aimed at protecting the environment and reducing harmful emissions into the atmosphere.

In order to create a holistic model of the green bond market and improve its investment attractiveness, the Concept of the Green Bond Market Development in Ukraine was developed and a plan of measures for its implementation was approved. Together with the partners, the development of secondary legislation was started, in particular, guiding procedures were created for the selection and assessment of the projects in the ecological area, which will be funded by the national and local budgets (Government Portal, 2020).

Ukraine decided to pursue the EU membership (been forced to defend this choice on the battlefield), also takes into account the best practices of the functioning of the green bond market in Europe. In particular, the European green deal of 11 December 2019 underlined the need to better direct financial and capital flows to green investments. The European green deal investment plan of 14 January 2020 announced that the Commission would establish an EU green bond standard (EUGBS). Green bonds play an increasingly important role in financing assets needed for the low-carbon transition. However, there is no uniform green bond standard within the EU. Establishing such a standard was a recommendation in the final report of the

Commission's High-Level Expert Group on sustainable finance. It was then included as an action in the 2018 Commission action plan on financing sustainable growth (European Commission, 2020). And finally it was assessed by the Commission's Technical Expert Group on Sustainable Finance (TEG), which provided detailed input on this subject in its recommendation for an EU GBS in June 2019 and provided further usability guidance and an updated recommendation in its March 2020 report (EU TEG on Sustainable Finance, 2020).

The European Green Deal is a plan to decarbonise the EU economy by 2050, revolutionise the EU's energy system, profoundly transform the economy and inspire efforts to combat climate change. But the plan will also have profound geopolitical repercussions. The Green Deal will affect geopolitics through its impact on the EU energy balance and global markets; on oil and gas-producing countries in the EU neighbourhood; on European energy security; and on global trade patterns, notably via the carbon border adjustment mechanism. At least some of these changes are likely to impact partner countries adversely. The EU needs to wake up to the consequences abroad of its domestic decisions. It should prepare to help manage the geopolitical aspects of the European Green Deal. Relationships with important neighbourhood countries such as Russia and Algeria, and with global players including the United States, China and Saudi Arabia, are central to this effort, which can be structured around seven actions: 1. Help neighbouring oil and gas-exporting countries manage the repercussions of the European Green Deal. The EU should engage with these countries to foster their economic diversification, including into renewable energy and green hydrogen that could in the future be exported to Europe. 2. Improve the security of critical raw materials supply and limit dependence, first and foremost on China. Essential measures include greater supply diversification, increased recycling volumes and substitution of critical materials. 3. Work with the US and other partners to establish a 'climate club' whose members will apply similar carbon border adjustment measures. All countries, including China, would be welcome to join if they commit to abide by the club's objectives and rules. 4. Become a global standard-setter for the energy transition, particularly in hydrogen and green bonds. Requiring compliance with strict environmental regulations as a condition to access the EU market will be strong encouragement to go green for all countries. 5. Internationalise the European Green Deal by mobilising the EU budget, the EU Recovery and Resilience Fund, and EU development policy. 6. Promote global coalitions for climate change mitigation, for example through a global coalition for the

permafrost, which would fund measures to contain the permafrost thaw. 7. Promote a global platform on the new economics of climate action to share lessons learned and best practices (Leonard et al., 2021).

Taking into account the trends in the development of the green bond market in Ukraine, the government decree adopted the Concept of the introduction and development of the "green" bond market in Ukraine. The purpose of the Concept is to define directions and tasks to introduce the green bond market, which will make it possible to attract funding to implement ecological projects, create prerequisites for the development of such a market in Ukraine, and increase its investment attractiveness. The implementation of the Concept, including the defined tasks, was planned for the period of 2022-2023 (Verkhovna Rada of Ukraine, 2022).

Unfortunately, the military aggression of the Russian Federation against Ukraine slowed down all progressive investment processes in the country, and today it is all about the survival of the nation. However, we are optimistic about the future and hope that the conceptual provisions defined in the above-mentioned legislation will be implemented.

The measures determined by the Concept will be implemented for the following areas: creation of prerequisites to introduce the green bond market; ensuring to attract funding to implement the environmental project by issuing green bonds; promoting the development of the green bond market. The creation of prerequisites to introduce the green bond market includes: establishing a taxonomy, in particular, the metrics of ecological projects in accordance with international criteria and standards; implementation of national regulations and rules regarding disclosure of information by issuers of green bonds, reporting standards; establishment of the accreditation framework for the external verifiers and appraisers of green bonds; offering incentives for the development of the green bond market and the creation, if necessary, of appropriate public target programs; preparing for the introduction of securitization and determining types of green bond collateral considering their defining features. Ensuring to attract funding to implement the environmental project is carried out by: raising the awareness of interested parties regarding the emerging of the green bond market in Ukraine, attracting key players to the market; supporting the preparation and implementation of experimental projects on offering green bonds by various categories of issuers with the involvement of the EU aid programs, foreign governments, international organizations and donor institutions; promoting creation of domestic investment demand for funding green bonds by various categories of potential

investors, in particular attracting general public and local institutional investors; inviting cooperation of the international development banks to improve the credit quality of green bonds of Ukrainian issuers and investing in green bonds of Ukraine; promoting national green bond issuers to the global capital markets; conducting external presentations on the global capital markets in order to attract international investors to invest in Ukrainian issues of sovereign and municipal green bonds (Verkhovna Rada of Ukraine, 2022).

The best practices of Lithuania remain of interest to Ukraine as it is progressive state and a reliable partner of our country. In Lithuania, the green bond market is developing quite effectively. Back in 2018, the international rating agency Moody's Investors Service rated the emission of the "green" bonds issued by the Lithuanian government with a higher score (GB1 Excellent) in terms of energy efficiency. Lithuania is among the leading countries that have issued "green" bonds as the third country in Europe and the seventh country in the world. Lithuania has provided a process that the whole world is talking about and which was evaluated with the highest score by the world-class experts. The GB1 Excellent rating means that the green bond issuer adheres to the highest standards in managing the funds received from the issuance of green bonds, administering them and directing them to projects in the field of environmental protection, as well as in providing the necessary reports (Ministry of Finance of the Republic of Lithuania, 2022).

Energy independence is one of the key topics discussed at the 6th Ukrainian-Lithuanian Economic Forum "Economy and the Pandemic: Crisis and New Opportunities", which took place as part of the visit of the President of the Republic of Lithuania Gitanas Nausieda to Ukraine on March 18-19, 2021. It was noted that the support and best practices of our friends and our international partners, particularly Lithuania, are important in all reforms necessary for sustainable economic growth. The cooperation of the business groups of our countries has a good history and significant prospects, noted Volodymyr Zelenskyi and recalled the steps taken to improve the business climate in Ukraine. In turn, the President of Lithuania informed about the importance of the cooperation of the countries to overcome all challenges and to achieve economic upturn.

At the forum, it was noted that Lithuania is a strategic partner for Ukraine, that the countries are united by the common goals of energy independence and energy security. All steps in these directions also contribute to the revitalization of economic relations between the states. Outlining the status, initiatives and development plans in

the field of energy efficiency and "green" energy, the participants focused on the broad possibilities of partnership in bioenergy. The total potential of bioenergy to replace imported fossil energy resources in Ukraine is 37 billion cubic meters of gas per year, in particular: the cultivation of energy crops and their use for energy purposes makes it possible to replace up to 20 billion cubic meters per year; use of a third of agricultural waste allows up to 10 billion cubic meters per year; production of biomethane offers another 8 billion cubic meters of gas per year (Government Portal, 2021).

It is an indisputable fact that Russian military aggression has slowed down and called into question the implementation of large green investment projects in the near future. But this does not reduce the relevance of conducting scientific research in the field of green bond market development, which is a new financial instrument for Ukraine.

Literature review

The development of the green bond market and investments in the "green" projects remain the subject of research by many scientists around the world. We will focus on the analysis of the scientific publications dedicated to the development of the green bond market and investments in Europe. This choice is due to the chosen course of the European integration of Ukraine, as well as the research of the best practices for the development of "green" investments.

Thus, the research identifies the main determinants of the growth of the green bond market, as well as the potential of these financial instruments in the sustainable economy (Draksaite et al., 2018). Scientists also note that the growing potential of the green bond markets facilitates mobilization of the financial resources for green projects, which significantly contribute to the achievement of the Sustainable Development Goals (SDGs). (Kocaarslan, 2021). The growing importance of green bonds in the financial markets is also emphasized by other scientists (Laborda & Sánchez-Guerra, 2021).

The articles also assess the impact of green bonds on other financial instruments, energy markets, and conduct a comparative analysis of the development of the green bond market in European countries. In particular, it is informative to compare the uptake of green bonds in Norway and Sweden from 2013 to 2019, that analysis helps to identify factors that can be used by other countries and, therefore, can contribute to the growth of green bonds in different markets (Torvanger et al., 2021). It is of interest for the development of the financial market in general to assess the impact of the implementation of green bond policies by European insurance companies on their share

prices. Scientists positively estimate the development of green bonds in Europe (Jakubik & Uguz, 2021).

The empirical response of the stock market and credit default swaps (CDS) to the issuance of the green bonds by 10 EU countries during the period 2016–2021 is investigated. It was concluded that the issuance of the green bonds is considered by investors as the behavior of the EU countries, which increases the value and reduces the risks. The issuance of sovereign green bonds is a powerful signal of a certain country's commitment to a low-carbon economy by increasing social and reputational benefits. This effect is even more noticeable during the pandemic crisis. The reaction of the equity and CDS market is determined by several factors, such as bond and country features. Overall, our results suggest that sovereign green bond issuance acts as a country risk mitigation mechanism (Dell'Atti et al., 2022).

The relationship between five energy markets (crude oil, natural gas, fuel oil, gasoline, and coal) and green bonds was studied using a time-varying optimal copulas (TVOC) model. Analysis of the efficiency of the hedging has shown that green bonds can effectively hedge most energy commodities (Naeem et al., 2021).

The non-linear impact of green bonds, conventional bonds and energy resources on the behavior of the European Union cap-and-trade carbon market (European Union Emissions Trading System [EU-ETS]) is assessed. Estimating four models using Markov-switching (MS) econometric methodology, non-linearity is confirmed in the dynamic behavior, the global calculations demonstrate the positive impact of green bonds (S&P Green and Sol Green) on the carbon market, in both high and low volatility modes, whereas conventional bonds (S&P Agg) and energy commodities (DJCI En) contribute to the carbon market in high volatility modes. The importance of green bonds is emphasized while determining the behavior of the carbon market, in addition to the greater stability of the low volatility mode. These results allow both investors and fund managers to implement strategies for different scenarios of volatility or economic activity using a diversified portfolio and environmental/climate structure (Leitao et al., 2021).

The research underlines that the EU has adopted a new development strategy based on the "green" growth and announced carbon neutrality by 2050. However, the previous EU development approach was mainly based on trade openness and globalization with positive economic and negative climate impacts. The hypothesis of carbon emissions caused by globalization was tested to estimate the possible future path of development.

The Arellano–Bond estimator was employed for dynamic panel analysis in 26 EU countries over the period 2000–2018. A significant and positive relationship was found between economic globalization and passenger mobility and greenhouse gas (GHG) emissions, while environmental taxes can correct the negative climate effect. On the other hand, social and political dimensions of globalization reduce negative climate impacts. To achieve net zero emissions, the EU needs to continue its global climate leadership, extend the use of environmental taxes, and stimulate economic growth based on low-carbon technologies such as hydrogen, energy storage, and CCUS (Vlahinić Lenz & Fajdetić, 2021).

Considering the purpose of our article, the research of Ukrainian scientists analyzing the best practices of the EU and the possibilities of their implementation in Ukraine is of interest. The authors identified the main prerequisites for the development of the green bond market in Ukraine and identified the attractive courses of the green bond market for investors. Possible economic, social, political and environmental benefits of the green bond market for issuers were highlighted in order to attract their attention and develop the green bond market in Ukraine (Chygryn et al., 2018).

Data and methods

The purpose of this article is to carry out an empirical comparative analysis of the implementation and circulation of green bonds in the EU countries, an assessment of the best practices of the European countries, in particular Lithuania, regarding the application of the framework of financing environmental projects through the use of green bonds. Besides, the creation of recommendations on the development course of the green bond market in Ukraine, which will be integrated into the single European area for green investment projects.

The economic concept of green bonds as a framework for financing green investment projects was studied using the dialectical method of cognition, which allows researching economic phenomena in the process of their development and interrelationship. Graphical financial analysis was used to explore the dynamics and trends of the development of the green bond market in European countries. The methods of analysis and synthesis, induction and deduction were used to substantiate the recommendations regarding future trends of the green bond market in Ukraine, which will be integrated into the single European area of green investment projects. The methods of correlation-regression analysis, as well as economic forecasting, were used to determine the prospects for the development of the green bond market in Ukraine and its impact on the dynamics of the development of environmental (green)

investment projects.

The research was based on the information contained in the regulatory legal acts of the EU, the EU member states and Ukraine, governing the green bond market. To evaluate the best practices of the EU countries utilizing green bonds for financing green investment projects, official data from the European Commission, the World Bank, the IMF, the data from statistical yearbooks and information and analytical bulletins, and other official sources of information are used. Publications containing data on the volume of green bond issuance are analyzed. A number of scientific methods are used to evaluate the best practices of the European countries applying the framework for financing environmental projects through the use of green bonds.

Empirical results and discussion

In 2021, the annual offering of the green bonds exceeded the half-trillion mark for the first time and amounted to 522.7 billion US dollars, which is 75% more than in 2020. Europe was the most prolific issuance region (in 2021, the volume of green bond emissions in Europe amounted to 264.9 billion USD) (Fig. 1.).

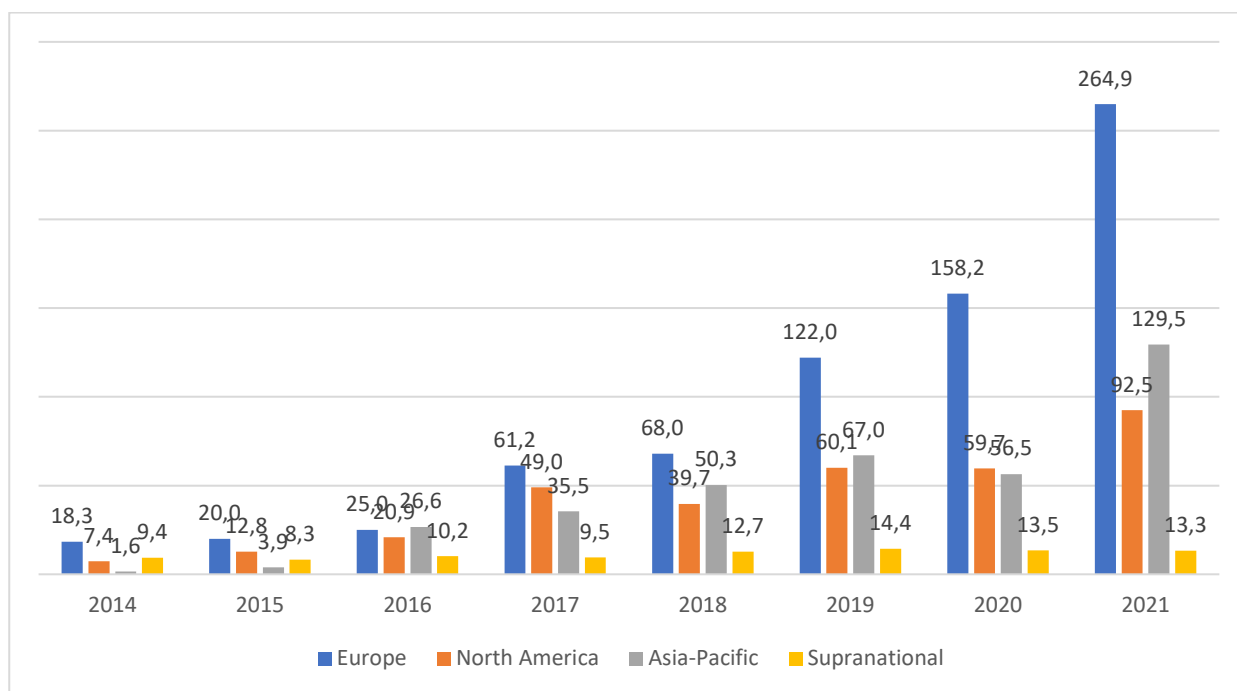

Fig.1 - The volume of green bond issuance (2014-2021), billion USD

Source: <https://www.climatebonds.net/market/data/>

Europe will remain the principal center of development of the green bond market. Even rising interest rates and geopolitical uncertainty following Russia's aggression against Ukraine will not affect new issues of the green bonds.

The main distribution of green bonds issuance in Europe in 2021 were Financial corporate (31%), Sovereign (24%), Non-financial corporate (21%), Government-backed entity (15%), Development bank (6%) (Fig.2).

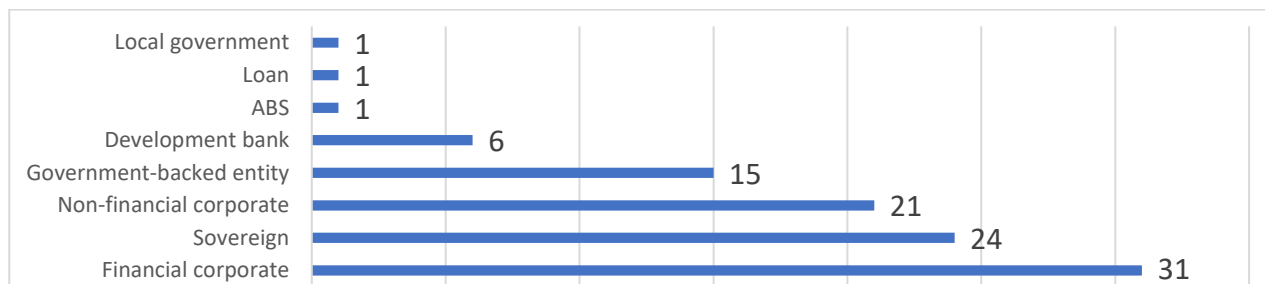

Fig.2 - Distribution of green bonds issuance in Europe in 2021, by issuer type (%)

Source: <https://www.statista.com/statistics/1078071/green-bonds-issuance-value-europe/>

France, Germany, the Netherlands, Sweden and Spain were the leaders in the volume of green bond issuance in the EU in 2021 (Fig.3.). Lithuania and Ukraine are still only increasing their potential for the development of the green bond market by building up their own practices and taking into account the trends and dynamics of the developed EU countries.

Germany and France also became the leading issuers of the green bonds in Europe in the first quarter of 2022. Germany leads the region with 15.9 billion USD of the international offering of the green bonds, followed by France with 7.6 billion USD (Tanchico & Ahmad, 2022). The Scandinavian region is also among the leaders in the EU in issuing the green bonds.

Empirical analysis showed that the war in Ukraine had a negative impact on almost all socio-economic aspects throughout Europe, including the green bond market. The offering of the green bonds decreased in the first quarter due to uncertainty related to the military aggression of the Russian Federation against Ukraine and threats to other countries, including the EU member states. Among such countries is Lithuania, which is at the forefront of supporting sanctions against Russia.

Thus, the volume of sales of the green bonds decreased in the first quarter of 2022 by 23.9% (Fig. 4).

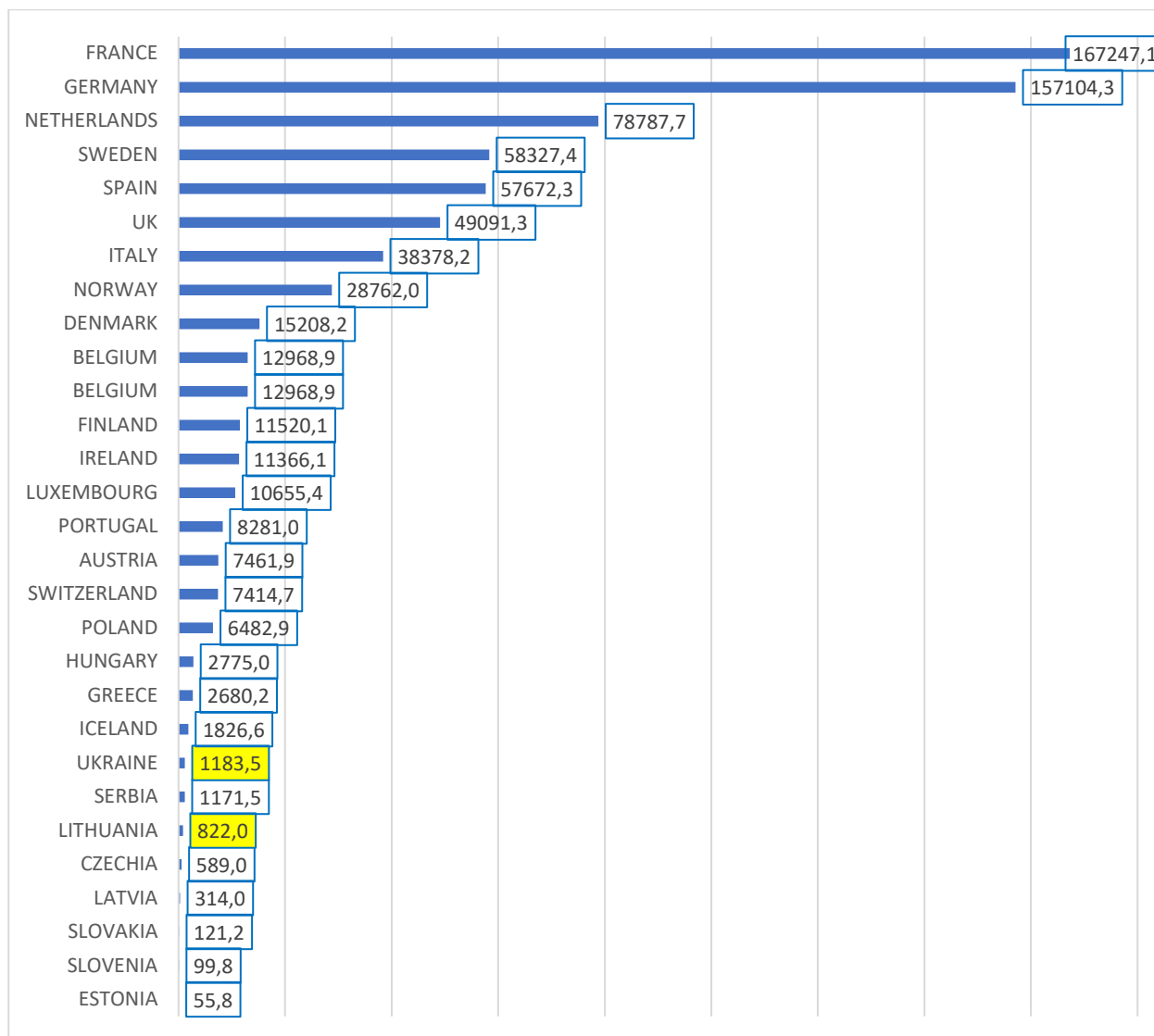

Fig.3 - Volumes of the emission of green bonds in European countries in 2021, million USD

Source: <https://www.climatebonds.net/market/data/>

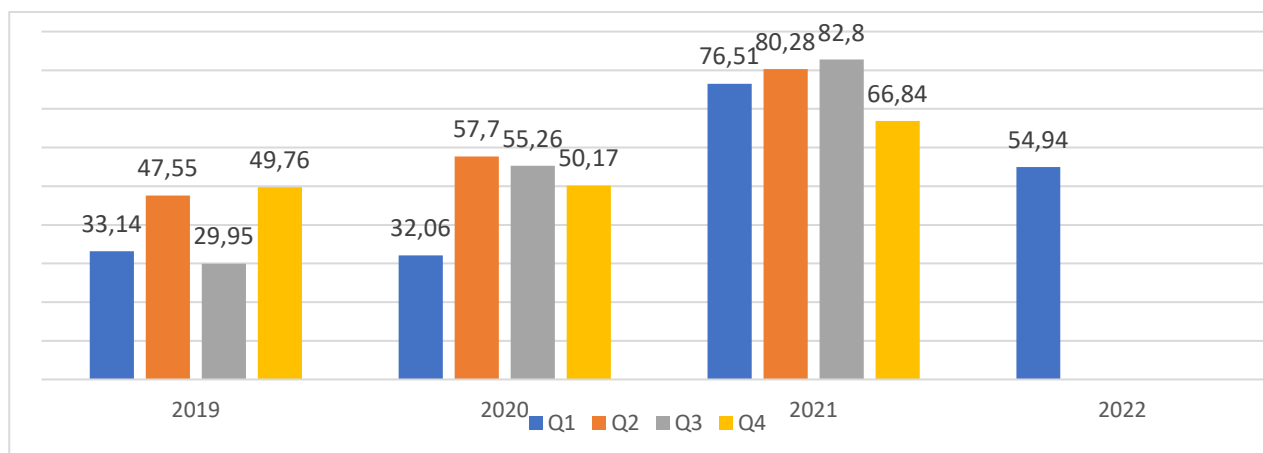

Fig.4 - Volumes of green bonds issuance in Europe in 2021, billion USD

Source: <https://www.climatebonds.net/market/data/>

Pessimistic forecasts regarding the world economy due to Russia's invasion of Ukraine also affected the financing of green investment projects, in particular in the energy area regarding reducing greenhouse emissions.

It should be emphasized here that the implementation of green projects is one of the factors of economic growth, which is determined in particular by means of economic and mathematical modeling. The data from the EU countries were selected for our analysis given the purpose of the article.

The modified economic growth function (formula 1) was used for the analysis:

$$GDP=F(GI, GHG, RE), \quad (1)$$

where GDP – gross national product,

GI – green investment,

GHG – greenhouse gas emission volume,

RE – share of renewable energy sources in the total energy consumption.

To analyze the data, the function (formula 2) will be utilized:

$$\ln GDP_{it} = \phi + \alpha \ln GI_{it} + \beta \ln GHG_{it} + \gamma \ln RE_{it} + \mu_{it}, \quad (2)$$

where α, β, γ – regression parameters;

μ – statistical error;

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$.

The results of the analysis demonstrated the existence of a relationship between the chosen parameters. Based on the main empirical calculations (using the cases of the enterprises of the EU countries and Ukraine) it was determined that a 1% increase in the volume of green investments attracted to the business sector can ensure a 6% increase in the GDP generated by economic entities in the business sector of the economy; the reduction of greenhouse emissions by 3%; the growth of the share of the renewable energy sources in total energy consumption by 5%. This approach provides grounds for substantiating the ecological and economic effects of the growth of green investment volumes.

Thus, the best practices of the EU proved that in the long run the development of the green bond market and investments in green projects will ensure sustainable economic development in accordance with the European Green Deal.

The European Green Deal is a plan to decarbonise the EU economy by 2050, revolutionise the EU's energy system, profoundly transform the economy and inspire efforts to combat climate change. But the plan will also have profound geopolitical repercussions. The Green Deal will affect geopolitics through its impact on the EU

energy balance and global markets; on oil and gas-producing countries in the EU neighbourhood; on European energy security; and on global trade patterns, notably via the carbon border adjustment mechanism. (Leonard et al., 2021).

Standardization of the green bond market remains up for the discussion. The researchers noted that the green bond market is growing and becoming increasingly important for green financing and the transition to a low-carbon economy. However, it is obvious that the green bond market is largely non-standardized. There is no widely accepted definition of the term "green". This is considered as one of the toughest challenges when it comes to the development of the green bond market, which led to the creation of the EU Green Bond Standard. However, the researchers noticed that new standards have their pros and cons. The results of the study showed that Nordic green bond issuers generally approved of the EU green bond standard. The EU GBS has an admirable purpose to harmonize and expand the green bond market. However, the standard carries challenges that are largely well-known issues that the EU GBS aims to address, such as cumbersome reporting processes, lack of initiative and reputational risk. In addition, it is argued that the standard is not fair and applicable to all countries and companies. National laws of countries may not always go hand in hand with the standard. For example, in Scandinavian countries, the requirements for green buildings are considered difficult. If these problems are not taken into account, the Nordic green bond issuers fear that the market will not grow, but shrink instead. In addition, the Nordic green bond issuers argue that the adoption of GBS by the EU is not a guarantee for the issuers. For other issuers, the demands of the investors and the positive impact on the reputation of their company are considered key factors in adopting the standard (Björkholm & Lehner, 2021).

Conclusion and recommendations.

The purpose of this research was to conduct the empirical comparative analysis of the implementation and circulation of green bonds in the EU countries, evaluating the best practices of the European countries applying the framework of financing environmental projects using the green bonds. Besides, the creation of recommendations on the development course of the green bond market in Ukraine, which will be integrated into the single European area for green investment projects.

The study demonstrated that the green bond market in the EU is developing dynamically, ensuring the GDP growth and sustainable economic development. Also, the best practices of the European countries showed that the effective development of

the green bond market is possible only in the case of the implementation of a common integrated government policy.

The majority of the countries implemented relevant legislation, determined the approaches to stimulate the development of the green bond market, and established new international investment standards. The formation of the green bond market in Ukraine requires harmonization with the European legislation, the use of the world's leading green investment practices, adapted to national conditions.

The development of the green bond market in Ukraine is also a systemic issue of the stock market, energy sector, manufacturing, housing and utility services, agro-industrial complex, etc. Politically and economically motivated decisions to implement and create the green bond market should be made for many sectors of the economy and be coordinated with the principal market participants. The governments of the EU member states adopt relevant action plans, which are used as a reference point when developing strategies for organizing the relevant market and attracting financing to implement environmental projects by issuing green bonds in various sectors of the economy.

The barriers to the development of the green bond market in Ukraine are insufficient awareness of government authorities of all aspects of the implementation and development of the green bond market; insufficiently clear division of competencies, low level of coordination of activities and institutional capacity of the government authorities regarding planning and implementation of actions in the specified area; the need to improve the regulatory framework in this area in accordance with the EU standards.

Therefore, it is advisable to take the following steps to facilitate the development of the green bond market: to create institutional and regulatory conditions for the development of the green bond market; to ensure the attraction of financing to implement the green investment projects by issuing green bonds; to offer economic incentives for the development of the green bond market and to create, if necessary, relevant government target programs; to support the implementation of projects for the emission of the green bonds by various categories of issuers involving the EU aid programs, foreign governments, international organizations and donor institutions; to achieve cooperation of the international development banks to improve the credit quality of green bonds of Ukrainian issuers and to invest in green bonds of Ukraine

Also promising areas of cooperation are the participation of Lithuanian companies in the Ukrainian sector of energy efficiency and bioenergy; the involvement of

Lithuania in the work on the green bond market of Ukraine; the implementation of joint projects for the production of biomethane and "green" hydrogen in Ukraine (Government Portal, 2021).

The implementation and development of the green bond market, financing environmental projects through the issuance of green bonds will positively affect the quality of life of the citizens as a whole, improve the state of the natural environment, and spread "green" technologies both in the short-term and in the long-term.

The implementation of the above-mentioned recommendations will make it possible to: increase the amount of financing for the green projects; contribute to reducing the consumption of fuel and energy resources and lowering greenhouse gas emissions; stimulate the development of the green bond market in Ukraine using the EU best practices; improve the investment attractiveness, business climate and competitiveness of the state; stimulate socio-economic development in Ukraine; contribute to the achievement of the national strategic goals, as well as obligations undertaken by Ukraine as a candidate for the EU membership.

КАПИТЕЛ 2 / CHAPTER 2²**HISTORICAL DEVELOPMENT OF INVESTMENT AND INNOVATION
MODELS OF SOCIAL REPRODUCTION IN THE PROCESS GROWTH
OF ECONOMIC THOUGHT**

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-009

Постановка проблеми

Розвиток економіки України знаходиться у прямій залежності від обсягів інвестицій і ефективності їх використання. Досягнення пріоритетів соціально-економічного розвитку і необхідних темпів економічного росту повинні підкріплюватися відповідними інвестиційними можливостями. Реалізувати інвестиційну політику держави можливо тільки при наявності дійової системи державного регулювання.

Розвиток та вдосконалення ринкових відносин у сучасному суспільстві характеризується новими викликами щодо динамічності та дієвості державного управління. Глобалізаційні процеси, що мають не лише позитивні, а й негативні наслідки, сприяють поглибленню міжрегіональних диспропорцій як на мега- (певна множина держав), так і на мезорівні (окрема держава). Політика збалансованого розвитку або загальнодержавного територіального “вирівнювання”, що ґрунтується на підтримці економічно конкурентноспроможних регіонів, як правило, призводить до поглиблення диспропорцій та соціальних суперечностей. Разом з тим, необхідність проведення активної інвестиційно-інноваційної політики вважається вимогою часу, найважливішим компонентом реструктуризації, лібералізації та стабільного зростання.

Першочерговими завданнями державного регулювання інвестиційної діяльності є визначення обсягів інвестицій, джерел і пріоритетів їх вкладення у визначені галузі чи в економіку регіонів країни. Нові умови господарювання вносять корективи у вже діючі механізми залучення інвестицій і вимагають розробки принципово нових підходів. При цьому збільшується економічна та адміністративна відповідальність за результати прийнятих рішень і ефективно використання інвестиційних ресурсів, модернізується законодавча регламентація інвестиційних процесів.

²*Authors: Klymenko Nataliia Grigoryevna*

Аналіз досліджень і публікацій

Розв'язанню питань удосконалення інноваційної та інвестиційної діяльності присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: П.І.Гайдучкогий, М.В.Гаман, Н.П.Гончаров, А.А.Пересада, А.М.Поручник, Н.О.Татаренко, А.С.Філіпенко, А.О.Дегтяр, М.А.Латинін, Р.Гільфердінг, Дж.Кейнс, П.Самуельсон, А.Сміт, У.Шарп, Й.Шумпетер. Серед учених, які досліджують інвестиційно-інноваційний процес на державному та глобальному рівнях, варто згадати І.О.Бланка.

Виклад основного матеріалу

Створення ринкової соціально-економічної системи, спроможної стимулювати економічне та соціальне зростання за умови стабільних саморегульованих цін, є центральним завданням сучасних суспільних перетворень. Тому в основі будь-якої стратегії соціально-економічного реформування повинно бути задіяння дієвих механізмів щодо організації реального процесу поживлення економіки, потужного притоку інвестицій та вмотивованого упровадження інновацій.

Як свідчать соціальні практики розвинутих країн світу, ефективно розширення та відтворення основних фондів і виробничих потужностей господарства в цілому, з одного боку, потребує його чутливості до інновацій, а з іншого, – науково обґрунтованої, раціонально виваженої, потужної інвестиційної політики держави[1,2]. . В свою чергу, пошук для України раціональної моделі розвитку, що стимулювала б інвестиційно-інноваційні процеси, вимагає глибокого знання історії, теорії та практики суспільного відтворення[3,4]. Відтак зупинимось на аналізі основних історичних етапів у розвитку інвестиційних теорій та виявленні загальних тенденцій щодо впливу[4,5,7]. міжнародної інвестиційної діяльності на розвиток окремих національних економік. Це допоможе з'ясувати і їх недоліки, і їх переваги, осмислити мотивацію стосовно застосування тієї чи іншої інвестиційної моделі.

Якщо звернутися до аналізу моделей соціально-економічного розвитку країн Західної Європи [2], то не можна не помітити їх певного розмаїття. При цьому, під соціально-економічною моделлю мається на увазі не формалізований взаємозв'язок окремих, відібраних за ступенем релевантності параметрів та елементів, що є характерними для економіки, а комплекс господарських інститутів, які визначають дієздатність господарської і соціальної систем у конкретних умовах розвитку країни чи регіону. В даному випадку модель – це

взаємозалежна єдність правил, норм і звичаїв господарювання, інститутів, що забезпечують їх дотримання, форм і механізмів взаємодії суб'єктів економічного життя, регулювання господарського порядку і господарських процесів з боку держави й інших організаційних структур.

В узагальненому вигляді процес становлення інвестиційно-інноваційної моделі суспільного відтворення в ході історичного розвитку економічної думки можна наважитись представити так, як це подано в таблиці 1.

Висновки

Із проведеного аналізу зрозуміло, що будь-яке утручання держави в економіку має відбуватися таким чином, щоб не позбавляти ринок його звичайних, “природних” функцій, тобто й за умов державного регулювання економіка повинна залишатися ринковою. Відтак, головною проблемою тут є з’ясування оптимального співвідношення між природними економічними процесами і державним управлінням, адже, як не дивно, в різних країнах воно є різним, мінливим, хоч загальна тенденція до посилення державного втручання і нормативно-правового регулювання чітко окреслюється у сучасному світі. Можливо, що в недалекому майбутньому економічна наука в парі з наукою державного управління вирішить цю проблему. Принаймні, до цього прагне сучасна теорія соціальної ринкової економіки та ін., предметом дослідження яких є свідоме прагнення цивілізованої держави і цивільного суспільства до соціальної справедливості, а також об’єктивна спрямованість масового виробництва не тільки на задоволення постійно зростаючих індивідуальних потреб громадян, але і на створення зростаючого потоку суспільних благ, без яких неможливе функціонування сучасного ринкового господарства.

Таблиця 1 - Становлення інвестиційно-інвестиційної моделі суспільного відтворення у процесі історичного розвитку економічної думки

Економічні теорії Окремі змістовні характеристики	Меркантилізм (італ. mercante – торговець, купець) I. Ранній етап – остання третина XV – поч. XVI ст. II. Пізній етап – XVI – перша пол. XVII ст.	Класична політична економія (друга пол. XVII – перша пол. XIX ст.)	Маржиналізм (остання трет. XVI – поч. XX ст.) I. Ранній етап – 70 – 80 ті рр. XIX ст. II. Пізній етап - 90-ті рр. XIX – поч. XX ст.	Кейнсіанство (30-ті рр. XX ст. – сучасність)	Монетаризм (50-ті рр. XX ст. – сучасність)
інновації	Організаційно-технологічні перетворення, що пов'язані з мануфактурним виробництвом. Створюються умови для появи робочої машини, виникають тенденції щодо якісних змін у способі виробництва. З'являються ознаки щодо впливу науки в удосконаленні організації і технології виробництва, що базується на використанні ручних знарядь праці.	Здійснюється промисловий переворот – на зміну кооперації живої праці приходить кооперація машин. З'являється об'єктивний процес синтезу в розвитку науки і техніки, що породжує проблему їх взаємного стимулювання. Виникає попит на інновації, матеріальною основою реалізації яких стає інвестиційний процес.	Фундаментальні відкриття у фізиці обумовили електротехніку у революцію на рубежі XIX-XX ст. Якісні зміни у пізнанні природи приводять до якісних змін у суспільному виробництві. Проблема вибору оптимальних технологій породжує якісно нового підприємця як ініціативного носія інтелекту. Інноваційний процес стає надбанням суспільного виробництва, тісно переплітаючись з інвестиційним процесом, особливо в межах монополій як організаційних форм здійснення підприємницької діяльності.	Комплексна модернізація суспільного виробництва на основі технологічного застосування досягнень науки як матеріальна основа виходу з кризового стану. Становлення нових методів масового виробництва	Науково-технічна революція, що привела до якісних змін в науці і техніці – перетворення науки в безпосередньо продуктивну силу суспільства. Посилення індустріалізації і зміна структури національних господарств, поглиблення всесвітнього поділу праці та інтернаціоналізації виробництва. Розширення і новий зміст всіх форм міжнародних економічних відносин та формування світової інфраструктури. Виникнення та розвиток транснаціональних корпорацій. Суттєве зростання частки вільного часу в суспільстві як найбільшого його багатства та становлення і розвиток інноваційно-інвестиційної моделі суспільного відтворення

Інвестиції	Ототожнення грошей і капіталу. Поняття “інвестиція” ще не сформовано як збільшення запасів капіталу в економіці, але практика, стимульована експортом продукції, породжує такі процеси. Ранній етап – виникнення процесу інвестування в товарно-матеріальні запаси. Пізній етап – породження потоку фіксованих інвестицій як затрат на купівлю знову вироблених засобів виробництва	Інвестиції пов’язуються з процесом нагромадження капіталу за рахунок перетворення частки прибутку в елементи продуктивного капіталу. Процес нагромадження капіталу поділяється на його нагромадження в грошовій і продуктивній формах. Прибуток як джерело інвестицій кількісно визначається як така частка знову створеної вартості, що залишається після вирахування заробітної плати та ренти.	В межах інвестиційного процесу здійснена оцінка теперішньої цінності майбутніх благ (дисконтування), необхідність якої спричиняється розривом у часі між авансуванням коштів на виробництво й отриманням кінцевого результату. Закладається основа для поділу споживання залежно від інвестицій на дві частини: споживання в теперішньому часі та в задоволенні майбутніх потреб. Аналізується взаємозв’язок між граничною продуктивністю факторів виробництва та їх обсягом, динаміка якого визначається інвестиціями. Побудована модель загальної економічної рівноваги, в якій функціональна роль інвестицій пов’язана з пошуком оптимального варіанту пропорцій в економіці.	Інвестиції є часткою заощаджень. Класичне рівняння “заощадження = інвестиції”, регулятором якого є норма відсотка трансформується в рівняння, що підкреслює функціональна залежність заощадження від доходу, а інвестування від норми відсотка. Створена концепція мультиплікатор а інвестицій спрямована на пошуки кількісних функціональних залежностей суспільного відтворення та обґрунтування концепцій походження доходу від інвестицій.	Головним фактором економічного зростання визнаються інвестиції, регулювання обсягів та напрямків яких здійснюється через сферу грошово-кредитного обігу. Лише послідовна політика забезпечення господарства грошима, може створити впевненість економічних агентів у не інфляційному розвитку економіки та сприяти рівномірному інвестуванню з мінімальними ризиком.
Роль держави	Від регулювання відносин у сфері обігу (ранній етап) до регулювання відносин у сфері виробництва (пізній етап). Від заборони вивезення грошей за кордон, обмеження імпорту, високого мита на імпортовані товари, державної монополії на торгівлю валютою (ранній	Часткове втручання держави в економічні процеси; використання організаційного та правового механізмів впливу на суспільне відтворення: • обмеження непродуктивного споживання; • створення сприятливих умов для розвитку	Виважена кредитно-грошова політика держави на основі захисту національних інтересів, законодавче забезпечення інвестицій у промисловість, запобігання імпорту промислових товарів, формування підприємницької ініціативи.	ГОЛОВНИМ ІНСТРУМЕНТОМ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ СУКУПНИМ ПОПИТОМ ВВАЖАЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ, У Т.Ч. ЗБІЛЬШЕННЯ ВИТРАТ. Захищається ідея, що без активного	ДЕРЖАВА СТИМУЛЮЄ ПРОПОЗИЦІЙНІХ РЕСУРСІВ ШЛЯХОМ: • зниження ставок оподаткування (сприяння нагромадженню); • скорочення бюджетних видатків (зокрема, на управління та ін); • зниження обсягів

				втручання держави в соціально-	
	етап) до створення сприятливих умов для розвитку зовнішньої торгівлі, упровадження протекціонізму в економічній політиці держави, реалізація ідеї “торгівельного балансу”, зняття жорстких обмежень на імпорту товарів та вивезення грошей, застосування керівного принципу: купувати дешевше в одній державі та продавати дорожче в іншій (пізній етап).	стратегічних галузей економіки; • інвестиції держави у сферу виробництва засобів виробництва; сприяння створенню якісно нових виробництв для формування нових соціальних потреб у заміжніх верств населення та ін.		ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ СТАБІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВ А НЕ Є МОЖЛИВИМ.	БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ (ЗАДЛЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ) ТОЩО.
Наслідки	• Перетворення зростаючої частки купецьких капіталів у капітали промислові; • суттєве збільшення капіталів у сфері обігу, що дозволяє сконцентрувати їх в руках купецтва; • помірна інфляція; • протекціонізм; • зростання доходів населення як • заощаджень-інвестицій.	• Розширення виробництва за рахунок капіталізації прибутків; • підвищення продуктивності праці; • підвищення конкурентоспроможності товарів; • формування оптимуму пропорцій суспільного відтворення за рахунок вільного руху капіталів.	• Ефективна робота окремих фірм і підприємств в ринкових умовах; • розвиток технології виробництва та оптимізація організації управління (розвиток менеджменту організацій); • формування “духу” інноваційної діяльності тощо.	• Зниження “стихійності” у ринкових відносинах (держзамовлення та ін); • нарощування державних інвестицій у пріоритетні галузі; • стимульований економічний розвиток тощо.	• Збільшення нагромаджень; • ефективне управління; • стабільність грошового обігу; • подолання інфляційних процесів тощо.

Вихідний предмет для аналізу	Узагальнення досвіду первісного нагромадження капіталу. Сфера обігу як головна сфера економіки та гроші як абсолютна форма багатства нації. Нагромадження багатства, що здійснюється у сфері зовнішньої торгівлі (метаморфоза обміну -Г – Т – Г ¹).	Джерело багатства – правця, форма руху якої – капітали; вільний рух товарів і капіталів, що підлягає дії об'єктивних законів та забезпечує автоматичне зростання багатства й стабільність економіки; обмін та розподіл, платоспроможність споживачів.	Мікроекономіка, потреби людини та економічні закони їх насичення, суб'єктивно-психологічні мотиви ринкової поведінки господарюючих суб'єктів; граничні величини: корисності, продуктивності, витрат, доходів та ін.	Економічна система суспільства (держави) ринкових відносин загалом (макроекономіка), закони її функціонування.	Грошова політика держави, зайнятість ресурсів та стабільність господарської системи (основний монетарний принципи – маса грошей в обігу має щорічно збільшуватись темпами, які відповідають темпам зростання ВВП).
Персоналії	Г. Скаруффі, У. Стаффорд, Т. Мен, А. Монкретсьєн.	В. Петті, П. Буагільбер, Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Тюрго, С. Сісмонді, Т. Мальтус, Ж.-Б. Сей, Дж.С. Міль.	В. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас, А. Маршалл, Дж. Кларк, Ф. фон Візер, Е. Бем-Баверк.	Дж. Кейнс, Дж.-Р. Хікс, А. Хансен, П. Самуельсон.	М. Фрідмен, Ф. Хаск, Р. Хоутрі, К. Віксель, Л. фон Мізес, Р. Кейган, Д. Фенд, Р. Селден, Д. Мейзельман.

КАПИТЕЛ 3 / CHAPTER 3³

PARADOXES AND QUASI-PARADOXES IN ACCOUNTING

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-012

Введение

К числу учёных, которые внесли наиболее весомый вклад в теорию бухгалтерского учёта в конце XX начале XXI века, по праву относится Я.В. Соколов. Наиболее значительными его трудами в области теории учёта являются "Основы теории бухгалтерского учета" [1] и "Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни" [2]. К основным, наиболее значимым результатам его разработок в области теории учёта, можно отнести: рассмотрение фактов хозяйственной жизни как предмета бухгалтерского учёта, разработку теории информационных слоёв фактов хозяйственной жизни и введение в науку и практику учёта категории «парадокс бухгалтерского учёта».

Обычно первое из этих направлений – рассмотрение фактов хозяйственной жизни как предмета бухгалтерского учёта – не вызывает серьёзных споров и возражений среди специалистов. Что касается категории «парадокс бухгалтерского учёта», то по поводу её введения в теорию и практику учёта высказываются часто противоположные взгляды.

Как отмечал М.Л. Пятов, «К идеям Я.В. Соколова относительно учетных парадоксов коллеги отнеслись неоднозначно. Кто-то уверовал, кто-то сомневался, большинство равнодушно восхищалось...» [3, с. 11]. К числу сомневающихся он относил В.В. Ковалёва, который определил это направление в работе Я.В. Соколова следующим образом: «...введение весьма дискуссионной категории, названной им «парадокс учета», отражающей дефекты восприятия неквалифицированными пользователями учетных данных, которые существуют как следствие расхождений между применяемыми методами учета и информационными ожиданиями потенциальных пользователей бухгалтерской отчетности». Вместе с тем В.В. Ковалёв отмечал, что «необходимы дальнейшие дискуссии в этом направлении. В частности, уместно ли говорить о каких-то парадоксах в приложении к учету, и если да, то о каких?» [4, с. 108]. В целом же он очень высоко оценивал деятельность Я.В. Соколова и особенно его

³*Authors: Belyaeva Lyudmila Anatolyevna, Lukin Vladimir Alexandrovich, Peniak Yuliia Sergeevna*

последнюю работу "Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни", «...положения которой – смелые, спорные и неоднозначные, как нам представляется, способны определить направления исследований в области теории учета на многие годы вперед» [4, с. 110].

В научной литературе, в большинстве случаев, у нас рассматриваются либо парадоксы, возникшие в практике учёта Украины в связи с её переходом к рыночным отношениям [5], либо даётся их описание различными авторами как положений совершенно очевидных и не требующих доказательства в подтверждение своих взглядов и высказанных положений [6], [7], [8].

Цель работы – критическое рассмотрение категории «парадокс бухгалтерского учёта» и её места в науке о бухгалтерском учёте (счетоведении).

3.1. Анализ категории «парадокс бухгалтерского учёта».

Парадокс – категория неоднозначная. Википедия даёт такое определение: "Парадóкс (др.-греч. *παράδοξος* – «неожиданный; странный», от др.-греч. *παρά* – «против, вопреки» и др.-греч. *δόξα* – «мнение; представление; предположение») в широком смысле – высказывание, мнение, рассуждение, которое расходится с общепринятым мнением и кажется нелогичным или противоречащим здравому смыслу (зачастую лишь при поверхностном понимании)" [9].

В какой-то мере парадокс – это частный случай противоречия. Не просто отрицание предыдущего понятия или суждения, а отрицание, которое «расходится с общепринятым мнением и кажется нелогичным или противоречащим здравому смыслу». Таким образом, парадоксы в нашей жизни возможны везде – и в науке, и в искусстве, и в других отраслях человеческой деятельности. Однако по определению цели исследования нас в первую очередь интересует, что такое парадокс в науке, а конкретнее в науке о бухгалтерском учёте.

Авторы, стоящие на разных позициях (Я.В. Соколов и В.В. Ковалёв), определяют парадоксы по-разному. По мнению В.В. Ковалёва, «Парадокс – это ситуация, которая не может быть объяснена в рамках текущего состояния научной теории» [4, с. 108], а Я.В. Соколов определяет, что «Под парадоксом в науке понимают логическое противоречие, неизбежно возникающее в тех или иных фундаментальных или существенно важных положениях... Как видим, в

последней цитате речь идёт о том, что парадокс возникает из непонимания или неправильного понимания практиками учётной теории. У Ковалёва парадокс определяется с классической точки зрения (как научный парадокс), а у Соколова – как логический парадокс, как противоречие между наукой и практикой. Таким образом, парадокс у В.В. Ковалёва и у Я.В. Соколова – это разные парадоксы.

Но, если проанализировать приведенные определения, то оказывается, что научные парадоксы являются парадоксами не для всех – нужен определённый уровень развития личности, уровень знаний, чтобы понять суть парадоксальной ситуации. Они могут появляться и исчезать в зависимости от уровня развития науки и практики на определённый момент времени («Парадокс – это ситуация, которая не может быть объяснена в рамках *текущего состояния* (выделено авт.) научной теории» [4, с. 108]). Данные выводы требуют комментариев.

Один преподаватель рассказывал, как ему пришлось однажды учить студента из слаборазвитой страны, расположенной в пустыне. Этот «сын пустыни» никак не мог понять, что такое безналичные деньги. Он доставал из кармана пачку долларов и говорил: «Вот это деньги. Я это понимаю. А как они могут быть безналичными – это что, они у меня есть и их нет?» Никого не хотим обидеть, но перейти от конкретных представлений о реальном физическом мире к абстрактным понятиям бывает действительно непросто. По-видимому, когда-то это действительно считалось парадоксом – денег нет и одновременно они есть. Но сейчас такое положение парадоксом никто не считает. Все привыкли к существованию и обращению денег в безналичной форме.

Можно ли говорить о противоречии между наличными и безналичными деньгами как о парадоксе? Для подавляющего большинства людей на нашей планете это обычная вещь. Сейчас этот парадокс стал условным парадоксом или квазипарадоксом (ложный, мнимый парадокс) для всех, кроме самых необразованных слоёв населения. Точно так же некоторые парадоксы, рассматриваемые Я.В. Соколовым, возможно, являются квазипарадоксами. И уж для экономистов большинство этих парадоксов явно не является такими.

Попробуем проанализировать парадоксы, рассматриваемые Я.В. Соколовым. В своей последней монографии он выделяет в теории учёта тридцать два парадокса сведенные им в четыре группы:

1. Общие парадоксы бухгалтерского учета и финансовой отчетности (их пять).

2. Парадоксы доходов (их девять).

3. Парадоксы расходов (их одиннадцать).
4. Парадоксы, влияющие на финансовые результаты в целом (их семь) [2].

3.2. Общие парадоксы бухгалтерского учета и финансовой отчетности.

Наибольший интерес представляет первая группа – общие парадоксы бухгалтерского учета и финансовой отчетности:

1. *Бухгалтерский учет нельзя понять из него самого.*
2. *Учетный остаток не равен фактическому.*
3. *Один и тот же объект может быть отнесен как к основным, так и к оборотным средствам.*
4. *Прибыль есть, а денег нет.*
5. *Получен реальный убыток — в учете показана прибыль.*

Парадоксы этой группы мы и рассмотрим.

Первый из парадоксов: «*Бухгалтерский учет нельзя понять из него самого*». В чём, по мнению Я.В. Соколова, он заключается: «Бухгалтерский учет представлен, прежде всего, в виде процедуры регистрации фактов хозяйственной жизни, но процедура не раскрывает содержание этих фактов. Представленные в процедуре факты можно читать, но понимать с помощью бухгалтерского учета, привлекая его аппарат, нельзя. Анализ фактов привносится в учет, а не вытекает из него.

Поскольку каждый пользователь учетных данных видит в них то, что его интересует, то любая учетная процедура может быть интерпретирована по-разному: 1) если процедура интерпретируется с юридической точки зрения, то бухгалтер прежде всего должен обратить внимание на отношения обязательств, вытекающих из фактов хозяйственной жизни; 2) если процедура интерпретируется с экономической точки зрения, то бухгалтер озабочен только правильностью отражения функциональной роли фактов хозяйственной жизни» [2].

Система учёта каждой страны иерархична и как интерпретировать факты обычно решается на уровне государства в стандартах бухгалтерского учёта, которые разрабатываются или государственным аппаратом (так называемые страны-законодатели), или общественными бухгалтерскими организациями (страны-незаконодатели), а не на уровне предприятия. И эти стандарты, и на их

основе анализ фактов, их интерпретация – становятся одной из составляющих практики бухгалтерского учёта и бухгалтерской процедуры.

Если процедуру бухгалтерского учёта понимать только как технику ведения учётных записей, то всё верно в оценке «парадокса 1»: процедура действительно не раскрывает содержание фактов хозяйственной жизни. Но учётная процедура включает не только технические операции. Учётная процедура не интерпретируется с экономической или юридической точки зрения, а включает в себя оценку каждого факта хозяйственной жизни, подтверждённого документом, с точки зрения действующей в государстве системы учёта, в которой преобладает или экономическая, или юридическая мантия. Поэтому определение, данное Я.В. Соколовым: «Бухгалтерская процедура есть последовательность решения учетных задач путем квалификации фактов хозяйственной жизни, т.е. их регистрации, группировки и *интерпретации (анализа)* (выделено *авт.*)» [1, с. 47] и его же положение, что «Анализ фактов привносится в учет, а не вытекает из него» не коррелируют друг с другом. Здесь мы имеем дело с противоречием в формулировках. Именно анализ фактов является основой для определения содержания самого факта и анализ фактов является составляющей бухгалтерской процедуры.

Почему у Я.В. Соколова не так? По-видимому, он исходил из того, что анализ фактов должен проводиться на этапе составления отчётности, когда бухгалтер должен выбирать, какая мантия факта для него важнее – юридическая, экономическая или какая-либо ещё и как сами факты должны отражаться в финансовой отчётности. Именно на этом этапе можно считать, что «анализ фактов привносится в учет». Но и такой подход нельзя принять безоговорочно. Ведь тогда всё, что сделано в учёте за последние 100 – 150 лет – это сделано не в теории учёта. А в чём, в какой-то «надстройке» над ней? А сама эта «надстройка» не относится к теории учёта? Если её убрать, что останется? Только техника учёта, то, с чего началась двойная бухгалтерия. Именно так считают многие специалисты, которые отрицают существование науки «бухгалтерский учёт». По мнению Я.В. Соколова «надстройка» привносится в учёт. Но может быть и другой подход, что «надстройка» сама становится элементом и теории учёта, и его практики. И тогда «парадокс 1» становится квазипарадоксом. Парадокс учёта для XX века становится квазипарадоксом в XXI веке.

Следующий парадокс звучит так: *«учетный остаток не равен*

фактическому». В пояснение приводятся случаи (в количестве девяти [2]), когда учётный остаток действительно не равен фактическому. Выводы, которые делает Я.В. Соколов – не подлежат сомнению. Однако вывод 3 – «значимость учетных данных, однако, должна обеспечить пользователям этих данных принятие действенных управленческих решений» – требует дополнения такого плана: «...что достигается путём подробного пояснения предприятием своей учётной политики в финансовой отчётности». Согласно и международным, и национальным стандартам большинства стран это и должно делаться каждым предприятием. «Парадокс 2», таким образом, также может считаться парадоксом в теории, который легко разрешается в практике учёта, становится квазипарадоксом.

Парадокс 3: *«Один и тот же объект может быть отнесен как к основным, так и к оборотным средствам»* также легко разрешается на практике путём внесения в стандарты чётких критериев отнесения того или иного объекта к основным средствам на уровне государства, а на уровне предприятия эти критерии должны быть определены в его учётной политике.

Парадокс 4: *«Прибыль есть, а денег нет»*. Сущность этого парадокса была пояснена В.В. Ковалёвым: «Дело в том, что в самом общем случае прибыль и деньги суть несопоставимые понятия. Именно их принципиальной несопоставимостью и отсутствием predetermined связи динамических рядов прибыли и денежных средств в значительной степени объясняется введение в состав годовой отчетности двух самостоятельных форм: «Отчет о прибылях и убытках» и «Отчет о движении денежных средств»... Кроме того, ситуации, когда прибыль есть, а денег нет, или, наоборот, деньги есть, а прибыли нет, не то что не являются парадоксальными, но, напротив, совершенно обыденными, многократно возникающими в жизни любого предприятия» [11, с. 18]. Таким образом, в данном случае мы имеем дело с явным квазипарадоксом.

Парадокс 5: *«Получен реальный убыток — в учете показана прибыль»*. Для неспециалиста это действительно парадокс: как такое вообще возможно? Однако – да, возможно. И Я.В. Соколов приводит два таких случая. Первый – «капитализация расходов – деньги уплачены, но они не отражены как расходы, в результате у фирмы денежный дефицит, но прибыль фигурирует в отчетности». Здесь мы имеем дело с неточностью формулировок. В учёте выделяют два термина – расходы и затраты, которые Я.В. Соколов использует как синонимы.

По отношению к капитализации расходов, речь идёт о квазипарадоксе.

Просто автором использована некорректная терминология. При капитализации речь может идти не о расходах, а только о затратах. И значит вывод Я.В. Соколова о том, что «капитализация создает искусственную прибыль, не обеспеченную никакими активами» – не верен. Капитализация вообще не может создавать прибыль. Возможна только капитализация затрат.

Второй случай – связан с начислением амортизации: «амортизация – следствие совершенно особого подхода к учету основных средств. Предполагалось, что их покупка не приводит к возникновению расходов, а должна рассматриваться как изменение структуры активов: были деньги – стали здания и машины – основные средства, т.е. в величине актива ничего не изменилось.

Здесь имеет место то же самое смещение затрат и расходов, что и в первом случае. Однако в данном случае речь идёт о действительном парадоксе, который возник в тот момент времени, когда в теорию учёта было впервые введено понятие об амортизации. Сейчас этот парадокс стал повседневностью (квазипарадоксом).

Рассматривая парадоксы Я.В. Соколова, М.Л. Пятов пишет: «В чем же значение этой идеи профессора Я.В. Соколова для современной практики бухгалтерского учета? Роль учета в развитии экономической жизни общества прежде всего информационная. Бухгалтерский учет, предоставляя участникам хозяйственных отношений данные, объединяемые моделями компаний в виде форм бухгалтерской отчетности, создает информацию, на основе анализа которой принимаются управленческие решения... ..дело в том, что значимая часть пользователей отчетности ставят знак равенства между прибылью и деньгами. Бухгалтеры ведут учет и составляют отчетность не для бухгалтеров! Именно пользователи отчетности являются «заказчиками» учетных данных, а не наоборот. Учет не должен и не может служить центром их интеллектуальных интересов. У них другие цели и задачи» [3, с. 12].

В текущем учёте и составленной на его основе финансовой отчётности имеет место достаточное количество противоречий, которые не позволяют однозначно воспринимать финансовую отчётность. Противоречие между результатами в отчётности, составленной в оценке по фактической себестоимости и в оценке по справедливой стоимости.

Отчётность, составленная в оценке по фактической себестоимости и по справедливой цене несопоставима в большинстве случаев. Минимальное

расхождение может быть в случае умеренной инфляции (1-5%, может быть до 10%). В этих условиях колебания текущих цен незначительны и не влияют на результаты финансовой отчётности. Чем выше уровень инфляции – тем величина расхождений в отчётности разных предприятий значительнее, тем менее она сопоставима, а наибольших значений эти расхождения достигают в условиях гиперинфляции. Если отчётность представляет предприятие, находящееся в стране с гиперинфляционной экономикой, то пересчёт такой отчётности с оценки по фактической себестоимости на справедливую стоимость становится обязательным [12]. Эти и другие противоречия существенно влияют и на теорию учёта и на его практику. Их разрешение позволило бы сделать отчётность более прозрачной. Именно на это направлена деятельность Совета по международным стандартам, однако в этом направлении ещё предстоит большая работа.

Выводы.

В бухгалтерском учёте, как и в любом виде деятельности, возникают и парадоксальные ситуации, и противоречия, которые мешают правильно понимать его результаты. Заслугой Я.В. Соколова является то, что он первым обратил внимание на существование таких парадоксов, поставил вопрос об их изучении. Однако многие парадоксы учёта постепенно сходят на нет, становятся квазипарадоксами, вместе с тем их изучение позволяет лучше понять сущность бухгалтерского учёта.

KAPITEL 4 / CHAPTER 4⁴**CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: RELEVANCE IN THE WORLD
AND PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-001****Вступ**

Часи, коли суб'єктів господарювання цікавили виключно максимізація прибутку, минають. Сьогодні у діловому середовищі успішні компанії демонструють своє піклування про громаду, в якій здійснюють господарську діяльність, природне навколишнє середовище, беруть участь у соціальних проектах і прагнуть зменшити шкідливий вплив на різні аспекти суспільного життя. Така тактика контрагентів ринку невідворотно стає трендом. А продумана корпоративна стратегія поступово укорінюється в загальних стратегіях компаній і стає невід'ємною їх складовою.

У сучасних реаліях одним із найважливіших чинників економічного розвитку підприємства постає корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), яка сприяє не лише покращенню іміджу і репутації підприємства, але й забезпечує його економічне зростання та конкурентну перевагу на довгострокову перспективу. Соціальні ініціативи бізнесу будуть найбільш ефективними, якщо КСВ буде включено до загальної стратегії управління підприємством.

Питанням корпоративної соціальної відповідальності присвячено багато праць вітчизняних та іноземних науковців. Водночас недостатньо вивченими залишаються аспекти особливості впровадження її у господарську діяльність вітчизняних економічних суб'єктів.

**4.1. Особливості імплементації принципів корпоративної соціальної
відповідальності в Україні**

В Україні Національний план заходів із виконання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального

⁴*Authors: Medynska Tetiana Igorivna*

бізнесу було прийнято 01.07.2020 року [1].

Однією з ключових установ, які сприяють упровадженню концепції КСВ в Україні є Центр “Розвиток КСВ” – експертна організація в Україні, що об’єднує понад 40 великих компаній, спільно з якими вже десять років просуває принципи сталого ведення бізнесу та соціальної відповідальності, реалізує власні соціальні проекти, надає консультації, проводить семінари та тренінги з КСВ питань та звітів як для приватних компаній, так і для державних органів влади. Є національним партнером CSR Europe (Брюссель, Бельгія) і Всесвітньої бізнес-ради зі сталого розвитку (Женева, Швейцарія) [2].

Українська організація Центр “Розвиток КСВ” та Професійна асоціація корпоративного управління (ПАКУ) за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) провели оцінку прозорості корпоративного управління та соціальної відповідальності українських компаній. Було проаналізовано публічну інформацію за 2020 рік з відкритих джерел 56-ти компаній відповідно до ESG критеріїв: за соціальними, екологічними та управлінськими чинниками. Основою для оцінки стали компанії, що входять до 50-ти найбільших платників податків та ті, які добровільно приєдналися до оцінювання. У ТОП-10 найбільш прозорих компаній потрапили 5 державних та 5 приватних компаній [3].

Показово, що на сучасному етапі розвитку в Україні активно реалізується підтримка глобальних ініціатив, передусім Глобального Договору ООН, приєднанням до якого компанія заявляє про те, що буде декларувати й упроваджувати принципи соціальної відповідальності, як такі, що сприяють узгодженості на ринку та розвитку підприємства, конкретної галузі, добробуту країни в цілому [4]. Структура управління Глобального договору ООН була прийнята за підтримки бізнесу та інших зацікавлених сторін (стейкхолдерів), на той час Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном 12 серпня 2005 року, після річного міжнародного процесу під керівництвом Джорджа Келла, тоді виконавчого директора Глобального договору ООН та професора Джона Руджі, на той час спеціального радника Генерального секретаря. Цей процес включав вивчення мережевих моделей управління іншими інноваційними глобальними мережами дій та рішень, а також проведення фокус-груп з учасниками та зацікавленими сторонами, включаючи уряди, місцеві громади та вчених. Прийнята структура управління розподіляє функції управління з-поміж кількох суб’єктів з метою залучення учасників та зацікавлених сторін на глобальному та

місцевому рівнях до прийняття рішень та надання консультацій з питань, які мають найбільше значення для їх ролі та участі у Глобальному договорі ООН, а також для відображення державно-приватних та багатосторонніх зацікавлених сторін [5].

Держави-члени Організації Об'єднаних Націй 17 грудня 2021 р. у Нью-Йорку підтвердили свою підтримку мандату Глобального договору ООН щодо залучення приватного сектору до просування *Цілей сталого розвитку* оновленою *резолуцією*, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН. Резолюція, відповідно до пункту порядку денного Генеральної Асамблеї 27 – “На шляху до глобальних партнерств: принципів підхід до посилення співпраці між Організацією Об'єднаних Націй і всіма відповідними партнерами” – повторює мандат Глобального договору ООН, який полягає у “просуванні цінностей Організації Об'єднаних Націй і відповідальної ділової практики в рамках системи ООН і серед світової бізнес-спільноти” [5].

Резолюція також підтримує роботу Глобального договору ООН з підвищення амбіцій та досягнення більш тісної участі приватного сектору у відновленні *після COVID-19*. Вона є вираженням широкої підтримки урядами півночі і півдня для роботи Глобального договору ООН. Генеральна Асамблея висловила підтримку реалізації Стратегії Глобального договору ООН на 2021-2023 роки, включаючи Стратегію Африки на 2021-2023 роки та Стратегію малого і середнього підприємництва на 2021-2023 роки.

Окрім того, держави-члени спираються у своїх рішеннях на флагманський глобальний договір ООН “Об'єднуючи бізнес live” – ряд подій, які відбуваються у межах Генеральної Асамблеї. Ці заходи включають щорічний Форум ООН з приватного сектору, Глобальний форум впливу, Саміт молодих інноваторів *Цілей сталого розвитку (ЦСР)* та Бізнес-форум ЦСР.

Україна віддана цінностям та цілям, визначеним у Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року. Результатом інклюзивного процесу адаптації Цілей сталого розвитку (ЦСР) для України з урахуванням специфіки національного розвитку стала система ЦСР, яка складається із 86-ти завдань зі 183-ма показниками для моніторингу. Урядом було створено Міжвідомчу робочу групу із питань ЦСР для координації роботи по досягненню окреслених цілей. Наразі встановлено відповідальність міністерств за завданнями ЦСР, прийнято Указ, який закріплює Цілі як орієнтир для розроблення програмних та прогнозних документів, розроблено систему моніторингу, здійснено аналіз стану

інкорпорації ЦСР у чинні державні стратегії та програми (у 162 нормативно-правові акти та 4,3 тис. заходів). У березні 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв політичну програму, яка підтвердила відданість Уряду ЦСР [6].

4.2. Підхід Європейського Союзу до положень корпоративної соціальної відповідальності

Офіційний підхід Європейського Союзу передбачає виокремлення, передусім суб'єктів соціальної економіки (звіти Європейської комісії 2011, 2013, 2015 років). Дослідники соціальної економіки у Європі зокрема Terjesen, S., Leroutre, J., Justo, R. and Bosma [7], зазначають, що соціальні підприємства є найбільш інноваційною формою суб'єктів соціальної економіки. Визначення, викладене в Ініціативі соціального бізнесу, представлене Європейською Комісією, має на меті підвищення видимості соціальних підприємств та є потужним кроком у напрямі вдосконалення існуючої регуляторної бази. Вітчизняні науковці Давидовська Г.І. [8], Куц М.Р. [9], Мокій А.І. [10], Наумова М. [11], Овсянюк-Бердадіна О.Ф. [12], Шаульська Л.В. [13] також зосереджують свою увагу на дослідженні соціального підприємництва, виділяючи основні завдання його розвитку.

Загалом для соціального підприємця головним критерієм успішності постає “соціальна віддача”, про що говорив ще Дж. Томпсон на початку 2000-х років [14]. Відмінність же ведення бізнесу на пострадянському просторі від тих практик, які є поширеними на Заході, вплинула на моделі реалізації корпоративної соціальної відповідальності. Як зазначає Винницький М., якщо порівнювати соціальне підприємництво неприбуткового сектору з корпоративною соціальною відповідальністю, то в неприбутковому секторі агентом змін виступає **потреба громади або соціальна потреба**. У корпоративній соціальній відповідальності – “це бізнес-потреба, тобто зростання прибутків бізнесу через виважену та сплановану політику підтримки громади, що також називають соціальною інвестицією” [15]. Таким чином, слід відрізняти соціального підприємця від соціально відповідального бізнесмена: якщо їхні функцію, стиль та інструменти здійснення допомоги, організаційну сторону бізнесу відрізнити важко, то саме **мотивація в прийнятті рішення про допомогу** є важливою в розумінні того, де є прагнення досягти інтересів розвитку

бізнесу, а де – зацікавленість у змінах суспільного життя, наприклад, місцевих громад.

Кожна компанія незалежно від сектору і національної реєстрації має свій прямий та опосередкований вплив на навколишнє середовище та суспільство, а управляти цими впливами може прозора та конструктивна система корпоративного управління. Інтегрована ESG-стратегія (англ. E - ecology, S - society, G - government, тобто яка включає екологічні, соціальні та управлінські фактори) допомагає компаніям встановити відповідні цілі та виміряти ці впливи. ESG-чинники відносяться до трьох ключових критеріїв в оцінці сталості компаній задля отримання стійких інвестицій [16].

Великі компанії є бізнес-партнерами для менших підприємств, що виступають у ролі клієнтів, постачальників, субпідрядників, конкурентів. На показники соціальної відповідальності можуть впливати **дії всіх партнерів**. Ефект від заходів корпоративної соціальної відповідальності не обмежується межами самої компанії, а поширюється на її партнерів. Це характерно для великих компаній, які частину своєї діяльності передають зовнішнім підрядним організаціям і в такий спосіб можуть набувати додаткової відповідальності щодо цих постачальників та їх персоналу.

Від соціально відповідальних компаній очікують, серед іншого, що вони надаватимуть ті продукти і послуги, яких споживачі **потребують**. Очікується, що більш прибутковими є компанії, котрі будують міцні взаємовідносини з клієнтами, зосереджуючи увагу всієї своєї організації на прагненні зрозуміти, чого потребують клієнти, та надаючи їм найвищу якість, безпечність, надійність і сервіс. Застосування принципу “продукція доступна кожному” (вироблення продуктів і послуг, придатних для якомога більшої кількості людей, зокрема й споживачів з особливими потребами) – це важливий приклад корпоративної соціальної відповідальності.

Деякі великі компанії демонструють корпоративну соціальну відповідальність бізнесу, підтримуючи **підприємницькі ініціативи в регіоні**, де вони здійснюють діяльність. Прикладами таких практик є: програми наставництва, впроваджені великими компаніями для новостворених підприємств і місцевого малого та середнього бізнесу; допомога невеликим фірмам з питань соціального звітування та інформування про заходи у сфері соціальної відповідальності бізнесу.

Працюючи в тісному співробітництві з бізнес-партнерами, компанії можуть

зменшувати складність і вартість продукції та підвищувати її якість. Вибір постачальників не завжди відбувається виключно через конкурсні тендерні процедури. Взаємини з партнерами з бізнес-об'єднань, спільних та торговельних підприємств, які зайняті збутом товарів компанії *за угодою франшизи*, не менш важливі. Результатом установалення партнерських відносин можуть стати справедливі ціни, очікування й умови, а також якість і надійність постачання. Втім, запроваджуючи практики соціальної й екологічної відповідальності, всі підприємства повинні дотримуватися відповідних правил та законів про захист економічної конкуренції.

4.3. Питання соціальної відповідальності та навколишнього середовища і міленіали

Як свідчать результати дослідження Cone Communications [17], у 2025 році 75% співробітників компаній будуть становити міленіали. Питання соціальної відповідальності та навколишнього середовища сьогодні вкрай важливі для покоління Z. Представлені у дослідженні результати доводять, що більше половини (64%) опитаних міленіалів не будуть працювати у компанії, якщо у неї відсутня сильна програма КСВ [18].

Дослідження показує, що значущим фактором залучення міленіалів на нові вакансії - це сам вид бізнесу та імператив, що впливає на здатність компанії знаходити підхід, піклуватися та надихати своїх працівників. Більше, ніж будь-яке інше покоління, міленіали звертають увагу на зобов'язання компанії проводити відповідальну ділову практику як ключовий фактор для прийняття рішень щодо зайнятості: 75% повідомляють, що вони готові до зниження заробітної плати, якщо працюватимуть у соціально відповідальній компанії (порівняно із 55% в середньому по Сполученим Штатам); 83 % міленіалів буде більш лояльним для компанії, яка допомагає їм сприяти соціальним та екологічним питанням (порівняно із 70% в середньому по країні); 88% зазначають, що їхня робота є більш наповнюючою, коли вони володіють можливостями зробити позитивний внесок у соціальні та екологічні проблеми (проти 74% у середньому); 76% зважають на соціальні та екологічні зобов'язання компанії при прийнятті рішення про роботу (проти 58% у середньому); 64% міленіалів не зацікавлені роботою від компанії, яка не має сильних практик

КСВ (порівняно із 51% у середньому по США).

Варто зважати на твердження, наприклад, Алісона да Сільва, виконавчого віце-президента проведеного дослідження щодо інструментів КСВ (Cone Communications): “Міленіали незабаром складуть 50% робочої сили, і компаніям доведеться радикально розвивати свою цінність, щоб залучити та зберегти цю соціальну свідому групу. Набуває вирішального значення інтеграція більш глибокого відчуття мети та відповідальності до досвіду роботи як нижній порог успішності для компаній” [19].

Співробітники (в тому числі вищого менеджменту), які надають значення екологічним та соціальним проблемам, мотивовані працювати у компаніях, які реалізують КСВ. Такі працівники мають високі моральні принципи і не схильні в тій, чи іншій мірі до зловживання, тобто компанія, яка сповідує принципи КСВ, залучає відповідальних співробітників. У кінцевому рахунку саме її співробітники – фундамент будь-якого суб’єкта господарювання й запорука його всебічного успіху.

Етапи розвитку усталеної моделі соціальної відповідальності бізнесу для українських підприємств представлені у вигляді системи на рис. 1.

Сьогодні в міжнародній практиці вже є ряд прецедентів, коли недотримання принципів КСВ приводило до відкриття судових справ. Так, суд Нідерландів створив прецедент, коли зобов’язав компанію “Shell” зменшити викиди CO₂ на 45% (абсолютні показники) до 2030 року від рівня 2019 року. Позов був поданий 7-ма громадськими організаціями від імені 17 тис громадян країни. Попри те, що компанія значно випереджає своїх конкурентів у діях зі скорочення CO₂ і у 2021 прийняла кліматичну стратегію до 2050 року, суд постановив, що аналіз матеріалів, наданих компанією, доводить, що є небезпека недотримання її зобов’язань. Це вперше, коли у діловому середовищі суд регулює діяльність компанії зі зменшення CO₂, але водночас така тактика має високу ймовірність стати стандартною нормою у регулюванні проведення майбутніх бізнес-процесів. Тому амбіційні цілі, інновації та зменшення шкідливих викидів – реалії, які потрібно розглядати компаніям вже сьогодні.

Для переконання керівництва вітчизняних компаній у необхідності запровадження стратегій КСВ, можна використати ще декілька драйверів сьогодення, а саме – концентрацію уваги інвесторів на тому, як компанії управляють своїми екологічними, соціальними й управлінськими ризиками. Це і є ESG-стратегія, за впровадження та інтеграцією із загальною стратегією якої

Початковий етап розвитку моделі СВБ

- топ-менеджмент усвідомлює ступінь важливості впровадження СВБ
- компанія починає точкову реалізацію проектів СВБ
- за напрям СВБ відповідають конкретні працівники

Етап становлення моделі СВБ

- топ-менеджмент підтримує внутрішній проект розробки стратегії СВБ компанії
- проекти СВБ починають активно впроваджуватись компанією
- у реалізацію проектів СВБ залучені працівники компанії різних відділів

Розбудова моделі СВБ

- розрізнені проекти поєднуються у комплексні програми з наскрізною логікою, які пов'язані з основними бізнес-процесами компанії (т.з. програмні підходи, в яких виявляється СВБ)
- залучення компанією до програм як внутрішніх (працівники компанії), так і зовнішніх груп впливу
- компанія долучається до суспільного діалогу в царині СВБ
- розробка системи відповідальності для впровадження моделі СВБ

Етап зрілості

- компанія реалізовує довгострокову стратегію СВБ
- модель СВБ нерозривно прив'язана до основних бізнес-процесів
- компанія системно співпрацює із всіма групами впливу
- компанія активно залучена у суспільний діалог в царині СВБ

Рис. 1 – Система етапів розвитку усталеної моделі СВБ для українських підприємств (розроблено автором на основі [20])

повинна відповідати Рада директорів. Загалом, наприклад, за прогнозами Deutsche Bank до 2030 року всі міжнародні інвестори звертатимуть увагу на ESG, тому компаніям потрібно активно готуватися вже зараз.

В сучасній практиці соціального підприємництва можна виділити три основних *напрями* соціальної відповідальності:

- інноваційна підприємницька діяльність задля соціальних перетворень в суспільстві та громадах (соціальний підприємець);
- підприємства з соціальною місією;
- діяльність, прибуток від якої спрямовується на вирішення соціальних

проблем, надання послуг цільовій групі, заради якої створювалась організація, та покращення якості життя (неприбуткові організації).

Водночас і виклики стрімкого впровадження КСВ очікуються більш серйозні, деякі з яких відчуваються вже зараз, як-то:

- неможливість закрити вакансії через відсутність людей або нецікавість вакансій для міленіалів;
- неможливість працювати безперебійно через все більші кліматичні зміни і сюрпризи природи – зливи, урагани і смерчі – які раніше не відбувались так часто в Україні;
- глобальні пандемії, і як приклад COVID-19; водночас існують попередження і про наступні пандемії;
- розрізненість мереж постачання, що негативно вплинуло на життєстійкість бізнесу під час крайньої пандемії;
- висока плинність кадрів через недоліки корпоративних культур, дискримінацію і покоління міленіалів, які мріють про створення цінності на робочому місці;
- високі інвестиції у навчання через незадоволеність освітою.

Європейська комісія декілька років тому схвалила директиву з розкриття нефінансових показників, тобто показників корпоративної соціальної відповідальності, у щорічних звітах компаній. Після цього уряди країн-членів ЄС мають обов'язково прийняти це у національному законодавстві. В Україні діє Асоціація з ЄС, у рамках якої є можливість гармонізувати документи.

Сьогодні є оптимістична статистика, що 80% компаній в Україні впроваджують корпоративну соціальну відповідальність, 25% мають на це бюджет [21]. Звичайно, у першу чергу, це компанії, які стикаються з міжнародними інвесторами, які знаходяться на міжнародних біржах, ІТ-компанії, компанії, штаб-квартири яких розташовані у інших країнах. Великі українські компанії наслідують їх і розвивають вже свої практики.

В Україні є позитивні кейси, коли профспілки можуть бути корисними для КСВ. Наприклад, це “Прикарпаттяобленерго”, де профспілки тісно співпрацюють із керівництвом. Вони проводять дні здоров'я, челенджі здоров'я задля покращення здоров'я своїх співробітників.

Існує світова практика, коли багатонаціональні фірми та їхні фонди виділяють допомогу організаціям у запровадженні ними принципів КСВ (наприклад, 22 мільйони доларів ІКЕА, 16 мільйонів LEGO Group, 10 мільйонів

доларів кожна – криптогіганти Binance і Carlsberg Group, по 5 мільйонів доларів від Biedronka, LVMH, Amazon тощо) [21].

Засновник і колишній виконавчий директор Глобального договору ООН Георг Келл (Georg Kell) назвав сьогодення “жорстоким тривожним дзвінком” для нашої попередньої моделі сталого розвитку, яка сформувалась у період відносної геополітичної стабільності, коли багатополярність розглядалась як запорука до поступального прогресу, якого можливо досягти, докладаючи спільних зусиль [22]. Нинішня безапеляційна динамічна демонстрація авторитаризму загрожує зробити дану традиційну модель застарілою

Корпоративна соціальна відповідальність сьогодні є невід’ємною частиною повсякденної роботи великих корпорацій, тому кожен підприємець, незалежно від країни функціонування, має замислитися: чи робить він свій внесок в суспільне життя країни чи світу? Завжди є можливість обрати той варіант, який підходить конкретному колективу.

Переваги і недоліки проведення компанією політики соціальної відповідальності представлено у таблиці 1.

На думку А. Керолла і М. Шварца, нова інтерпретація Моделі соціальної відповідальності бізнесу більш повно описує реалії сьогодення, а саме те, що лише окремі компанії одночасно реалізують усі типи соціальної активності і відповідальності, а більшість обмежується різними варіантами їх поєднання.

Існує ряд способів реалізації потреб різних соціальних груп суб’єктами господарювання (табл. 2).

Загалом суб’єкти та об’єкти корпоративної соціальної відповідальності можна поділити на певні групи за різними ознаками групування (табл. 3).

Сьогодні дуже актуальним для молодих компаній є пробувати та експериментувати у запровадженні нових практик КСВ у свою господарську і соціальну діяльність. Важливими у цьому є щирість і системність. КСВ демонструє **цінності** компанії, говорить про рівень її **поміркованості й відповідальності** та, безперечно, впливає на її **репутацію**. Компанія, яка прийняла для себе КСВ, має опиратися на такі Міжнародні стандарти: Глобальний договір ООН, Глобальну ініціативу зі звітності, стандарт соціальної відповідальності ISO 26000, керівні принципи Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та цілі сталого розвитку ООН.

Таблиця 1 – Аргументи “за” і “проти” проведення компанією політики соціальної відповідальності (розроблено автором на основі [23])

<i>Аргументи “за”</i>	<i>Аргументи “проти”</i>
Довгострокова зацікавленість бізнесу в суспільному процвітанні	Відмова від всемірної максимізації прибутку
Підвищення суспільного іміджу конкретних компаній	Втрата від соціальної активності
Підтримка <i>життєздатності</i> бізнесу як системи	Брак навичок вирішення соціальних завдань
Послаблення державного регулювання бізнесу	Розмивання основних цілей бізнесу
Відповідність бізнесу соціокультурним нормам	Послаблення міжнародного платіжного балансу
Зниження ризиків акціонерів щодо Диверсифікації інвестиційного портфеля	Надмірна концентрація влади в руках бізнесу
Нові шляхи вирішення соціальних проблем	Слабкість суспільного контролю
Наявність у бізнесу необхідних ресурсів	Брак широкої суспільної підтримки
Можливість ”конвертації” соціальних проблем у прибутковий бізнес	
Профілактика соціальних проблем	

В Україні сьогодні функціонує центр “Розвиток корпоративної соціальної відповідальності”. Він просуває принципи сталого ведення бізнесу та соціальної відповідальності, впроваджує КСВ-проекти задля системних змін у нашій державі [26].

Таблиця 2. Способи реалізації потреб соціальних груп підприємством
(розроблено автором на основі [24])

Соціальні групи	Способи реалізації потреб	Джерела фінансування потреб
Власники підприємства	Сплата дивідендів. Нарахування та виплата відсотків за акціями	Прибуток підприємства
Персонал підприємства	Оплата праці. Надання пільг, пов'язаних з роботою на підприємстві. Створення належних умов для роботи та відпочинку	Собівартість продукції (послуг). Прибуток підприємства
Постачальники ресурсів	Своєчасна оплата матеріальних ресурсів. Сплата штрафів, пені або неустойки	Собівартість продукції. Інші витрати звичайної діяльності. Прибуток підприємства
Споживачі продукції (послуг)	Підвищення якості та зниження вартості продукції (послуг). Підвищення рівня обслуговування	Собівартість продукції (послуг)
Суспільство	Сплата податків, зборів, платежів. Будівництво об'єктів соціально-культурного призначення. Благодійні внески. Створення нових робочих місць. Дотримання вимог екологічної безпеки та якості продукції (послуг)	Собівартість продукції (послуг). Прибуток підприємства. Інші витрати звичайної діяльності

Таблиця 3. Основні групи суб'єктів та об'єктів соціальної відповідальності
(розроблено автором на основі [25])

Ознака групування	Група зацікавлених осіб
<i>Для характеристики суб'єкта соціальної відповідальності</i>	
За характером зв'язку з компанією	ті, на кого згідно з розумними очікуваннями суттєво впливає діяльність і продукція та/або послуги компанії; ті, хто згідно з розумними очікуваннями можуть суттєво впливати на здатність організації успішно реалізовувати свої стратегії та досягати поставлених цілей; ті, які відповідають обом умовам одночасно
За ступенем впливу на реалізацію соціальної діяльності	основні або ті, без участі яких корпоративні соціальні програми не можуть бути прийняті та реалізовані (акціонери, топ-менеджери); другорядні
<i>Для характеристики об'єкта соціальної відповідальності</i>	
За характером інституціональної форми	фізичні особи; юридичні особи, які функціонують у реальному секторі економіки; фінансово-кредитні установи; органи державної влади; органи державного управління; органи місцевого самоврядування; некомерційні організації

Ознака групування	Група зацікавлених осіб
За ступенем особистої участі у соціальній діяльності	активні або ті, хто безпосередньо залучені до цілепокладання організації та реалізації соціальних програм; пасивні
За приналежністю до компанії	зовнішні (споживачі, кредитори, постачальники, органи влади); внутрішні (менеджери, працівники, власники, рада директорів тощо)
<i>Для визначення змісту соціальної відповідальності та її забезпечення</i>	
За характером взаємодії з підприємством	акціонери (учасники); менеджери; співробітники; профспілки, некомерційні організації різного профілю; неприбуткові комерційні організації, ділові партнери; кредитори; споживачі; місцеве співтовариство; органи влади
За ступенем впливу соціальної діяльності компанії	близькі (ті, кого соціальна діяльність компанії стосується найбільше, а саме: персонал, споживачі та ін.); віддалені (ті, кого соціальна діяльність компанії стосується меншою мірою)
За функціональним розподілом	ті, хто фінансують соціальну діяльність (наприклад, акціонери, партнери по бізнесу); ті, хто організують соціальну діяльність (менеджери, неприбуткові комерційні організації, ділові партнери); ті, хто виробляють товари та послуги для задоволення суспільних потреб (працівники підприємства); ті, хто забезпечують соціальну діяльність підприємства товарами та послугами (постачальники)

4.4. Міжнародний досвід впровадження корпоративної соціальної відповідальності [27]

Google. Одним із напрямків роботи компанії в КСВ є освіта та навчання для малозабезпечених і незахищених груп – на це Google нещодавно виділив 50 млн дол. Пошуковий гігант інвестує в проєкти та некомерційні установи, які працюють над поліпшенням умов праці. Зокрема, компанія бореться з расовою дискримінацією. Так, Google виділяє грантове фінансування організаціям, які працюють над розв’язанням проблеми расових упереджень і нерівності в США.

Apple став цінним партнером фонду Malala, який працює над усуненням проблем освіти, безпеки та працевлаштування дівчат. Компанія інвестує у незабезпечені та маргінальні спільноти через проєкти задля розширення їхніх

можливостей. Окрім коштів, Apple забезпечила ряд американських шкіл власною технікою.

Microsoft минулого року інвестував 1 млрд дол у розвиток технологій щодо скорочення викидів вуглецю. Корпорація разом із засновником Біллом Гейтсом періодично інвестують чималі кошти в екологічні проєкти.

Nike. Глобальною проблемою у 2020-му стала пандемія. Безліч великих та малих компаній долучилися до підтримки медицини та спеціальних фондів фінансово. Nike активно долучалась до подібних ініціатив: компанія виділила 25 млн дол та подарувала понад 32 тис пар спеціальних кросівок медикам, що боролись із COVID-19.

Starbucks зобов'язався до 2025 року найняти 25 тис пенсіонерів у межах своїх соціально-відповідальних активностей. Зокрема, кавова компанія об'єдналася з Агентством ООН у справах біженців з метою допомогти представникам цієї соціальної групи влаштуватися на обрані вакансії.

Щодо кейсів в Україні, McDonalds щорічно бере участь у благодійній програмі “Долонька щастя”, яка ініційована фундацією “Дім Рональда Макдональда в Україні”. Програма збирає кошти на відкриття сімейних кімнат у лікарнях.

У цілому для суб'єктів господарювання КСВ можна обрати як дотичну до сфери їх діяльності: наприклад, компанії у царині виробництва можуть корпоративну відповідальність пов'язати з екологією, переробкою, повторним використанням сировини. Якщо компанія володіє великим штатом працівників, це може бути захист прав працівників, боротьба проти праці дітей тощо.

Плюси від впровадження корпоративної соціальної відповідальності:

- суб'єкти господарювання, відомі своєю корпоративною відповідальністю, можуть отримати перевагу у залученні інвесторів, ділових партнерів і нових співробітників, а також у встановленні переваг для клієнтів;

- багато програм компанії в співтоваристві можуть сприяти розвитку навичок співробітників. Волонтерство та інші форми участі працівників допомагають розвивати їх різні компетенції, включаючи командну роботу, планування і реалізацію, комунікацію, управління проєктами, навички слухання й орієнтацію на клієнта;

- активна участь у громадській діяльності створює позитивну репутацію серед зацікавлених у співробітництві сторін.

У 2018 році Forbes назвав найбільш успішні соціально відповідальні

компанії світу. Перше місце в списку займає технологічний гігант “Google”. Далі відповідно слідує “The Walt Disney Company” і “Lego”. Що стосується України, в топ компаній з корпоративною соціальною відповідальністю входить “WOG”, яка реалізує проєкт “Дорога до серця” і забезпечує покупку устаткування в лікувальні заклади України; “D. ТЕК”, яка допомагає у навчанні та підвищенні кваліфікації співробітників державних органів і установ України. Також до вітчизняних лідерів у запровадженні КСВ входить “Київстар”, яка проводить освітні мовні програми та надає своїм абонентам нетарифікований доступ до додатку Prometheus – платформи відкритих онлайн-курсів, яка пропонує безкоштовну добірку освітніх програм від досвідчених українських та закордонних викладачів.

Таким чином, **корпоративна соціальна відповідальність** сьогодні є втіленням механізму допомоги суспільству та одночасно розвитку бізнесу. Кращі світові компанії використовують дану концепцію для того, щоб балансувати між прямим заробітком і розв’язанням соціальних проблем.

Висновки.

Сьогодні соціальна корпоративна відповідальність є чи не найважливішою складовою загальної стратегії сучасної компанії. Все більше стає представників всіх розмірів бізнесу в Україні, які не просто перераховують кошти на благодійність або передають подарунки дитячим будинкам тощо, а свідомо формують свої КСВ-стратегії, активно долучають співробітників і прагнуть перманентно вносити зміни на покращення суспільного добробуту. Дозволити собі мати окрему КСВ-функцію у нашій державі можуть в основному великі українські або іноземні компанії, які мають офіси в Україні. Найчастіше функціонал КСВ-менеджерів виконують такі фахівці як маркетингологи, HR-менеджери або PR-менеджери. Водночас немає сумнівів, що ситуація буде невідворотно змінюватись.

У статті доведено, що основоположним кроком на шляху здійснення глобальних трансформацій є виконання Цілей сталого розвитку України, для чого необхідна популяризація концепції соціальної відповідальності з одночасною розробкою соціальних, економічних та інституційних інструментів та засобів для мотивування підприємства до реалізації соціально відповідальної діяльності, серед яких одне з ключових місць відведено системному грамотному веденню і представленню нефінансової звітності кожного суб’єкта господарювання.

KAPITEL 5 / CHAPTER 5 ⁵**ECONOMIC INTERESTS OF UKRAINE: STRATIGEMS, STRATEGIES
AND SCENARIOS FOR THE DEVELOPMENT OF CITIES IN THE
CONDITIONS OF THE INNOVATION AND INFORMATION ECONOMY****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-024****Вступ.**

Позитивною ознакою сучасного розвитку великих та середніх міст світу стає посилення уваги до питань розробки та впровадження системного стратегування: стратегічного планування та прогнозування, окреслення та обговорення сценаріїв руху на основі трендів інноваційно-інформаційного прогресу, комплексного залучення знань та інтелектуальних технологій. Саме інноваційно-інформаційний прогрес є ознакою стійких та успішних змін з векторами науково обґрунтованості планів влади, нарощення потенціалу проєктів розбудови бізнес-середовища на інноваційних платформах галузевого та міжгалузевого трансформувannya; залучення та впровадження надсучасних інформаційних продуктів; управління знаннями регіонального та галузевого менеджменту; розширення меж інновацій в інвестиційному забезпеченні.

В умовах ринкової економіки, інтереси є основними рушійними силами ефективного функціонування національних, регіональних, галузевих та бізнесових економічних систем. Розвиток ринкової економіки, конкурентного середовища, активізація інтеграційних процесів бізнес-структур, інформатизація та інноватизація в масштабах національних господарських комплексів ґрунтуються на реалізації економічних інтересів найманих працівників, бізнесменів, колективів підприємств, регіонів, країн. Реалізація економічних інтересів – один із ключових напрямів у системі знань сучасного менеджменту, що активує формування цільових напрямів розвитку сучасних наукових знань щодо розробки та впровадження: різних видів та моделей державної, регіональної, галузевої, корпоративної політики; стратегій і сценаріїв розвитку регіонів та галузей; проєктів реформування та системної трансформації ринків, галузей, виробництв; оновлення ділового та бізнесового середовища з позиції стандартів світового господарства, подальшої глобалізації ринків; оновлення

⁵*Authors: Zinchenko Olha Anatoliivna, Finagina Olesia Valentynivna, Pascal Liudmyla Volodymyrivna*

архітектури ринкового середовища з елементами інноватики.

Між тим, з перебігом часу не лише не втрачається, а, навпаки, посилюється вагомість дотримання основного стратегічного завдання національного соціально-економічного розвитку: формування ефективної конкурентоспроможної економіки на основі інноваційного та інформаційного прогресу, підґрунтя для реалізації цілей європейської інтеграції України. Без реалізації такого завдання обмеженість можливостей забезпечення соціальної орієнтації економічного розвитку та зменшення розриву в якості життя населення з європейськими стандартами стає дедалі очевиднішою[1].

Наукова думка в масштабах всього світу обґрунтовує, досліджує новітні досягнення та перспективи інноваційно-інформаційного прогресу, його впливу на розвиток регіонів, бізнесів з позицій системного накопичення теоретико-методологічних досліджень економіки й менеджменту, методичного та практичного наповнення концепцій, стратегій розвитку, інноваційних стратегем, прогнозів та сценаріїв майбутніх господарських систем самих різних форм власності. Такі дослідження стають об'єктом наукових напрацювань провідних науковців світу, практиків державного та регіонального управління. Особливої уваги та зацікавленості визивають напрацювання українських науковців – Є. Ахромкіна, П.Гудзя, Т. Гургули, Д. Заблудської, Л.Панкової, Н. Сментиної, А. Фіалковської, О.Фінагіної та інших.

5.1. Економічні інтереси України в розширеному баченні стратегем, стратегії та сценарії розвитку міст в умовах інноваційно-інформаційної економіки.

Більшість управлінських технологій планування та прогнозування, стратегем та сценаріїв в урбаністиці спрямовані на розвиток регіонів України, які в теорії та практиці визначаються як адміністративно-територіальні одиниці.

Адміністративно-територіальна одиниця України – це компактна частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює, що адміністративно-територіальна одиниця – це область, район, місто, район у місті, селище, село». Стаття 133 Конституції України визначає, що систему адміністративно-

територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Добровільне об'єднання мешканців декількох розрізнених сіл, селищ чи міст в один адміністративний центр позначає поняття об'єднана територіальна громада. Після об'єднання створюється новий адміністративний центр (як правило – найбільший населений пункт з об'єднаних), а в ньому – нова загальна для всіх об'єднаних населених пунктів рада та інші органи самоврядування [2, с 9].

Пріоритетність в забезпеченні інноваційно-інформаційного прогресу, визначені векторів стратегічного розвитку постає саме за містами, що є визнаним фактом у всьому світі. Міста – центри науки та освіти, інтелектуальних технологій та практик діджиталізації, надання послуг інформаційного та інноваційного забезпечення, потенціал прогресивних змін в довгостроковій перспективі цивілізаційного руху людства, управління знаннями за найкращими технологіями.

Важливою запорукою добробуту громади міст, агломерацій є економічний розвиток, який забезпечує належну зайнятість працездатного населення, зростання надходжень, перш за все, до місцевого бюджету, і відповідний благоустрій громади, розвиток її інфраструктури та системи послуг. Звичайно, не всі громади мають однаковий потенціал розвитку – розмір та благоустрій території, основні фонди, кваліфіковану робочу силу, транспортну мережу, водні та енергетичні ресурси, сучасні інноваційні та інвестиційні технології тощо. Однак ефективне використання навіть обмеженого потенціалу може принести громаді значні вигоди. Під економічним розвитком слід розуміти довготривалий процес змін в економіці, який охоплює як кількісні зміни (економічне зростання), так і якісні зміни (соціально-економічний процес), у результаті яких зростає добробут суспільства. Місцевий економічний розвиток ґрунтується на тому переконанні, що добробут і підвищення якості життя в регіонах забезпечується не стільки владою, як сектором приватного бізнесу. Органи місцевого самоврядування громади зі свого боку відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для успішного бізнесу[2, с.6].

Такий рух є перспективним за умов успішного впровадження сучасних знань менеджменту в питаннях регулювання та стимулювання, розширеного відтворення та комплексної соціалізації господарських комплексів на основі визначених, доведених теорією та практикою національних економічних інтересів. В комплексному відображенні національні економічні інтереси

формують стратигеми розвитку та векторність руху соціально-економічного відтворення.

В авторському баченні стратигеми економічного розвитку це вектори руху економіки на основі гармонійної збалансованості та врахування національних інтересів, візії майбутнього країни. Це комплексне відображення усього спектру змін економічного та науково-технічного прогресу в стратегічних планах, сценаріях, проектах та заходах на платформах єдності парадигми відносин «влада-населення-бізнес». Стратигема самостійний концепт в тріаді – стратигеми, прогнозування, сценарування, ключовий з погляду на первинність визначення, комплексність відображення ідей та гіпотез .

Стратигеми постають залежними від комплексного бачення менеджментом країни майбутнього, форматів в пріоритетності впровадження інструментів та технологій відтворення інноваційної, інвестиційно-інноваційної, кластерної, знаннєвої, або змішаної моделі економіки. Значне місце в національній стратигемі розвитку нашої країни, як вектору забезпечення розширеного відтворення, відновлення регіональних господарських комплексів займає сценарування майбутнього міст.

В такому русі наукової думки, практик менеджменту зацікавленими постають усі групи населення нашої країни. Саме таким чином слід сьогодні визначати та реалізовувати національні інтереси України в баченні наукових проєктів та планів стратегічного розвитку, сценаріїв розвитку територій та бізнесів, соціальних процесів та економічних відносин.

5.2. Національні інтереси прискореного відновлення економіки українських міст.

Між тим, перед українським регіональним менеджментом питання постають не просто в контексті цивілізаційного прогресу, інноваційно-інформаційних трансформацій, руху до стандартів ЕС в регулюванні соціальних та економічних процесів, містобудуванні, а ще й з позиції відновлення економіки регіонів після війни. І така складана трактовка, відповідальність за успішність майбутнього одночасно наповнена економічним та глибинним соціокультурним, ціннісним змістом. Бачення майбутнього України це в першу чергу відновлення міст, не просто за калькою відбудови житлових кварталів та

виробництв, соціальної та виробничої інфраструктури, а ще й оновлена картина радикальних інноваційно орієнтованих змін в ключових сферах життєдіяльності людини. Для місцевої влади це базові, найгостріші інтереси відновлення економіки та сфери управління на основі:

надання якісних житлово-комунальних та інших послуг з елементами нарощення потенціалу техногенної безпеки;

будівництва за надсучасними технологіями, відповідно до умов енергозберігання;

формування комплексного екологічного контролю за діяльністю усіх видів бізнесу та особливо великих підприємств, подальше просування євростандартів екологічного аудиту;

збереження природного середовища та залучення екоінновацій в діяльність малого та середнього бізнесу;

нарощення потенціалу відновлювальної енергетики;

залучення та системне адаптування найкращих світових практик урбаністики, особливо в питаннях архітектури та дизайну, зонування та озеленення територій, що постає ознакою загального соціокультурного прогресу;

збереження національної ідентичності та культурних цінностей на основі гармонійного бачення історико-культурної спадщини;

формування інструментів стратегування та сценарування соціально-економічних систем розвитку відповідно до інноваційних трендів світової урбаністики.

Незаперечною, позитивною ознакою сучасного етапу трансформаційного руху регіонів України є посилення уваги політиків, менеджменту, науковців та пересічних громадян до проблем формування та досягнення стратегічних пріоритетів, розробки стратегій соціально-економічного розвитку, поширення сучасних управлінських технологій прогнозування, сценарування, як вектору гармонійних надбань людства. Це засвідчує завершення етапу спонтанної суспільної динаміки який був значною мірою хаотичним, знаходився під визначальним впливом різноспрямованих ситуативних чинників зовнішнього і внутрішнього походження. Така еволюція стала можливою насамперед завдяки формуванню (яке триває й надалі) відносно стійких суспільно-політичних та економічних груп і прошарків, зацікавлених у стабільності та прогнозованості економіко-правового середовища як передумови довгострокового планування

власного розвитку. Паралельно відбулося зміцнення інститутів держави, посилилася здатність до здійснення послідовної політики, зросла розгалуженість інструментальної бази економічної політики та комплексного стратегування проєктів, сформовано науково-технічний потенціал з елементами інноваційного забезпечення та врахування інноваційно-інформаційного прогресу, оновлення системи знань регіонального менеджменту [1;2;6].

Після перемоги наша країна і суспільство стануть прихильнішими до інновацій, зокрема і в містобудуванні. Адже війна стирає реалії пострадянської урбаністики, разом із її консервативними шлейфами. Поза сумнівами, необхідно зберегти дух наших героїчних міст: їхні історичні центри і знакові будівлі. Зокрема ті, що стали місцем української сили під час війни. Серед них – маріупольська «Азовсталь» чи севєродонецький «Азот». Але стратегічно варто орієнтуватися на європейські стандарти і вимоги містобудування [3] .

Відповідно до розширеного бачення інноваційно-інформаційного прогресу, дотримання ціннісних критеріїв в визначені та реалізації національних економічних інтересів наукового обґрунтування потребують цільові управлінські принципи стратигем розвитку регіонального менеджменту, як елемент якості та покращення відновлення національної економіки, станів конкурентоспроможності міст на платформах єдності управлінської тріади «стратигеми-стратегії-сценарії» . Рекомендуємо до розгляду ключові принципи, які в процесі практико-управлінської діяльності доцільно доповнювати, розширювати за рахунок надбань світового досвіду та системи знань менеджменту:

дотримання національних економічних інтересів в питаннях пріоритетного відтворення національних та регіональних господарських комплексів;

інноваційності в ідеях та заходах розвитку територій, пріоритетність залучення інноваційного потенціалу в процесах відтворення регіонального господарського комплексу;

покращення інвестиційного забезпечення та формування європейських стандартів інвестиційної культури;

надання високої значущості інноваційному іміджу та інноваційній культурі, як елементам соціокультурного та науково-технічного середовища (особливо великих міст);

високої соціокультурної цінності людиноцентричності за європейськими маркерами управлінської культури;

наукової обґрунтованості управлінських дій з елементами інноваційно-інформаційної насиченості в питаннях соціально-економічного розвитку;

міждисциплінарного характеру з позиції та врахуванням накопичених знань економіки, менеджменту, маркетингу, інформатики, соціології, політології, права тощо;

комплексності в плануванні та програмуванні заходів, стратегічних та тактичних планів, експертиз та сценаріїв розвитку регіонального утворення, бізнесів та регіональних (місцевих) ринків;

інформаційної прозорості документообігу, інноваційного та діджитал-проектування, системного впровадження SMART-технологій (так на усіх рівнях містобудівельної діяльності вже закріплено в правовому полі України положення щодо інформаційної прозорості);

інформаційно-технологічної сингулярності, як прояву футуристичних та прогностичних процесів вибухоподібного, хвильового зростання швидкості, якості науково-технічного прогресу, розповсюдження наукових знань, інтелектуальних продуктів, масового використання діджитал-технологій;

управління знаннями в ключових напрямках інноваційно-інвестиційного забезпечення на платформах інноваційних розробок.

І це не повний перелік управлінських принципів практичного спрямування, бо вони будуть значно ширшим з урахуванням економічних та соціокультурних, науково-технічних та безпекових інтересів, як пріоритетних за умов формування інформаційно-інноваційної моделі економіки нашої країни на майбутні 15-20 років.

Україна має шанс для відновлення на новому вищому інноваційному рівні на засадах смарт-спеціалізації як сучасного напрямку розвитку економіки міст та регіонів. Окремі елементи розумної спеціалізації – вибір галузевих пріоритетів для впровадження інновацій, їх моніторинг з використанням показників ефективності, створення заходів регіональної політики – присутні в усіх документах розвитку економіки регіонів України. У той же час варто відзначити, що поки підготовка регіональних стратегій розвитку регіонів в Україні не має сильної аналітичної бази, зберігається виборче залучення стейкхолдерів до процесів визначення пріоритетів, інновації розглядаються без ув'язки з соціально-економічним контекстом, що провокує дисбаланс економічних інтересів. Тому, спостерігаємо ситуацію в якій ряд положень програм інноваційного розвитку регіонів формально відповідаючи ряду важливих

критеріїв, описаних в «Керівництві по розробці дослідницьких та інноваційних стратегій розумної спеціалізації» [4], не дозволяють досягати головної мети – визначення «унікального вектору» розвитку [5, с.80].

В межах концепції smart-спеціалізації необхідно покращити містопланування, соціальну, житлово-комунальну та транспортну інфраструктуру. Реалізація стратегії smart-спеціалізації передбачає об'єднання промислових та агропромислових компаній, банків, фінансових установ, науково-дослідних організацій, громадських організацій навколо спільної проблеми щодо переформатування спеціалізації регіонів шляхом впровадження міжсекторальних інновацій і технологій в агропромисловій, промисловій, транспортній, цифровій сфері та будівництві. Ключовим наративом до вибору пріоритетів діяльності суб'єктів господарювання на основі регіонального потенціалу та за підтримки держави й міжнародних інституцій є взаємоузгодженість поточних робіт з відновлення зруйнованих господарських систем та довгострокових пріоритетів інноваційного розвитку України [7].

Залучення окреслених управлінських принципів з чітко визначеною орієнтацією на інноваційно-інформаційний прогрес в системі знань регіонального менеджменту розширить перспективність інструментів стратегічного управління з позиції якісного процесу прийняття рішень, перспектив пристосування сучасних технологій прогнозування та сценарування до потреб відновлення українських міст, сформує розширене бачення та оптимальне використання місцевого потенціалу ресурсів з можливостями зниження ризиків повернення до застарілих, соціалістично орієнтованих підходів в системі управління містами, розширить інститути партнерства між бізнесом та владою на сучасних платформах інтегрованої співпраці, асоціацій, кластерних утворень.

Доцільність та необхідність таких принципів, залучення сучасної системи знань світового регіонального менеджменту трансформує парадигму владного управління з чіткими орієнтирами на стандарти інноваційно-інформаційного прогресу, управління знаннями, що зміцнить позицію науковців та практиків в переході від парадигми «покращення поточних станів та побоювання сучасних процесів діджиталізації» до «інноваційно-інформаційного прогресу в усіх напрямках людської діяльності». Порівняння існуючих підходів до розробки стратегічних планів, сценаріїв, креативних концептів та відповідності зміни з урахуванням інноваційно-інформаційного прогресу наведено в таблиці 1.

Наведені приклади частково відкривають картину недоліків та конфліктних станів в процесах, процедурах прогнозування соціально-економічного розвитку міст, окреслюють перспективні зміни та потенційні зрушення саме з вектором інновацій в системі управління регіонами, в першу чергу великими та середніми містами.

На думку фахівців з регіонального менеджменту, що після перемоги українські девелопери вдаватимуться до калькування європейських чи американських стилів та створення реплік відомих районів. Або – під виглядом «європейської забудови» просуватимуть типові проекти, оздоблені світовими архітектурними символами. Цього не варто робити навіть на знак подяки до наших міжнародних партнерів, або якщо інвесторами відбудови ставатимуть громадяни чи уряди певних країн. Сьогодні є принциповими цінності європейського містобудування, а не форма чи стиль. Саме вони наближають України до реальної євроінтеграції, а згодом – і до членства в ЄС. Важливо лишатися суб'єктом у відбудові власної країни. Тому усі процеси мають здійснюватися в інтересах України, а не донорів. Наріжний технологічний камінь відбудови – стандарти і цінності європейської урбаністики, системне впровадження енергоефективності і SMART-технологій. Війна – жахливе випробування. Але Україна здатна перемогти і вийти на старт технологічного стрибка[3].

Здатність до розробки нових ідей, рекомбінації наявних знань і створення нових технологічних траєкторій та впровадження концепції smart-спеціалізації як промислової та інноваційної основи для регіональних економік дають можливість вирішувати проблеми економічного розвитку в будь-яких умовах. Особливої актуальності питання smart-спеціалізації України набуває в умовах воєнних дій, за яких необхідно швидко і якісно відновлювати зруйнований житловий фонд, об'єкти соціальної та виробничої інфраструктури, комплементарно створюючи базис для довгострокового інноваційного розвитку країни[7].

Таблиця 1 - Ключові недоліки існуючих підходів стратегування та сценарування міст у векторному русі до інноваційно-інформаційного прогресу

Ключові недоліки існуючих підходів до розробки стратегічних проєктів та сценаріїв	Рекомендовані зміни до існуючих підходів стратегування міст	Очікувані результати та зміни
М'яке сценарування, лише з врахуванням позитивних тенденцій та збереження існуючих технологій управлінської діяльності (в першу чергу контролю за бізнесами та ринковою інфраструктурою, інвестиціями та інноваціями за участю влади), невизначеність та недооцінка інноваційного потенціалу бізнесу, освіти, наукових установ	Залучення широкого спектру технологій сценарування та прогнозування на платформах технологічного Форсайту. Визнання та обговорення негативних прогнозів та явищ в сфері інноваційного середовища. Окреслення зон конфліктів інтересів з метою відповідної гармонізації відносин.	Реалістичне сценарування на платформах врахування економічних та соціокультурних інтересів громад міст. Залучення існуючого інформаційно-інтелектуального потенціалу громад. Рух до інтелектуальних моделей міст з позиції найкращих світових стандартів урбаністики. Перехід до моделі управління знаннями.
Обмежене використання зовнішніх експертиз до оцінок станів ринків та ринкової інфраструктури, відсутність інноваційних підходів до планування та прогнозування розвитку територій. Невизначеність перспектив залучення інноваційного інвестування на інтернет-платформах. Низький рівень адаптування сучасних технологій комерціалізації інтелектуальних та інноваційних продуктів.	Залучення зовнішніх експертів та груп фахівців, цільове залучення технологій інноваційного, інвестиційного менеджменту на сучасних діджитал-платформах. Розширення меж аналітичних досліджень з питань діагностики станів та факторного аналізу конкурентного середовища, інновацій. Оцінки потенціалу партнерських проєктів між великим, середнім та малим бізнесом	Визнання фактів провалів ринків та визначення економічних інтересів в питаннях повного або частково відновлення з позиції балансу інтересів, можливості успішного нарощення ринкового потенціалу та інноваційних технологій. Впровадження технологій колективної співпраці між бізнесом та владою на основі партнерства, довіри, прозорості.
Низький рівень партнерських форм взаємодії в процесах та процедурах розробки, обговорення, корегування планів, прогнозів та проєктів, недооцінка партнерських відносин в комерціалізації інноваційних проєктів. Певні кроки на шляху запровадження партнерського підходу до планування місцевого розвитку в Україні вже мають місце, щоправда вони є поодинокими та реалізуються завдяки ініціативі міжнародних агентів[2, с.82].	Залучення технологій та інструментів інноваційної кластеризації, заходів цільового інноваційного кластерного менеджменту. Відкриті консультації місцевої влади з питань пошуку інвесторів та партнерів з кластероутворення, проєктів комерціалізації інновацій. Залучення національних та іноземних інвесторів на основі прозорості дій усіх агентів співпраці.	Зростання інноваційного кластероутворення за рахунок доповнення потенціалу партнерства. Інноваційні підходи до регулювання конкурентного середовища міст на основі принципів довіри та гармонізації балансу економічних інтересів. Активізація інноваційної та інвестиційної діяльності малого та середнього бізнесу на інтегрованих платформах співпраці з інвесторами, власниками інноваційний розробок.

Науковці та практики в сфері містобудування, сучасної урбаністики наголошують, що натомість при відбудові великих міст, агломерацій – Маріуполя, Харкова, Сєвєродонецька – інноваційний маркер стане домінантою. Ідеться про зонування, ринкову та соціальну інфраструктуру, енергоефективність житлового сектору і муніципальних будівель, екологічність і оптимальну мережу громадського транспорту. До прикладу, у містах варто визначити пріоритет електробусів, а на певних внутрішніх та міжнародних напрямках – швидкісної залізниці. Так захистимо екологію і заощадимо на надмірній інфраструктурі, приміром, відбудові й утриманні деяких аеропортів. Це виправдано. Адже у світі залізницю розглядають як альтернативу авіації. Відомо, що у червні в Ліоні учасники Товариства європейських залізниць обговорювали концепт нової високошвидкісної мережі, що з'єднає європейські міста. Аби Україна мала шанс на спільні транспортні комунікації з ЄС, мусимо вже зараз планувати перехід на євроколію та відповідно закладати ці знання в сценарії розвитку наших міст[3].

Розробка стратегії, формування та впровадження якісних сценаріїв міст України в умовах відновлення національної економіки вбачається не як закрита процедура спілкування та прийняття рішень за моделлю врахування економічних інтересів окремих бізнес-груп, а як складний відкритий діалог, демократичний процес в парадигмі відносин «влада-бізнес-населення» на основі гармонійного вирішення конфліктів інтересів, системного руху від радянських маркерів до європейського інноваційно-інформаційного простору та відповідності до стратигем майбутнього нашої країни. До такого процесу бажано залучати найкращі інтелектуальні технології та фахівців самих різних напрямів людської діяльності.

Висновки.

Потреба в забезпеченні права на доступ до інформації, стратегічних та тактичних планів, сценаріїв, якою володіють органи державної влади існує тільки в демократичних країнах. Саме демократичне суспільство, на відміну від авторитарного, хоче мати доступ до публічної інформації через те, що бажає впливати на вирішення питань, безпосередньо пов'язаних з їхніми інтересами. Від імені громадян саме органи державної влади приймають рішення та мають звітувати цими громадянами. Тому держава має забезпечити доступ громадян до публічної інформації, що передбачає надання громадянам інформації на їхні запити, а також публікування та розповсюдження інформації про діяльність органів державної влади. Закони про доступ до публічної інформації прийняті майже в усіх країнах Європейського Союзу, там надається доступ до урядової інформації для громадськості[8].

Сценарування економіки та соціуму міст України, як інструменту формування перспектив розвитку, повинно відбуватися за актуалізованими, зверненими в майбутнє запитам населення та бізнесу; маркерами інноваційного та інформаційного прогресу, що відповідатимуть економічним інтересам нашої країни; програмами та проєктами влади, іноземних інвесторів з питань післявоєнного відновлення.

KAPITEL 6 / CHAPTER 6 ⁶**DEVELOPMENT OF MARKETING ACTIVITIES TO IMPROVE
CUSTOMER SERVICE OF THE HOTEL COMPLEX****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-013****Вступ**

Зростання ринкової економіки призводить до посилення конкуренції у всіх нішах бізнесу. Для збільшення прибутку компанії повинні постійно шукати додаткові ресурси та способи стимулювання продажів. Одних характеристик товару та яскравої реклами недостатньо для залучення покупця. Навіть якщо він здійснить покупку, але буде розчарований процесом обслуговування, він навряд чи знову звернеться до цієї компанії. Підприємства повинні враховувати інтереси своїх потенційних клієнтів.

На сьогодні сектор готельної індустрії – один з перспективних секторів економіки України, здатний приносити реальний прибуток. Беручи до уваги сьогоднішні тенденції розвитку галузі, інновації та комфорт в готельному бізнесі відіграють чи не головну роль у висококонкурентній боротьбі готелів за кожного клієнта. Тому дослідження щодо удосконалення обслуговування клієнтів компанії стає все більш актуальним.

6.1. Маркетингове дослідження уподобань клієнтів компанії

В умовах ринкових відносин важливим фактором стає управління якістю на підприємствах сфери послуг, основним змістом якого є надання такого рівня послуг, який може повністю задовольнити потреби всіх споживачів. Очевидно, що питання якості готельних послуг і стійкості розвитку готельного господарства тісно пов'язані між собою. Тому загальна політика і стратегія розвитку готельного бізнесу повинні виходити з єдиного підходу до цих питань. При цьому якість передбачає досягнення задоволеності споживачів в сьогоденні, а стійкість – створення умов для підтримки рівня цієї задоволеності в майбутньому.

⁶*Authors: Shevchenko Valentyna Mykolaivna, Taranenko Irina Vsevolodovna, Dimchenko Anna Oleksandrivna*

Враховуючи вищенаведене, спробуємо дослідити уподобання клієнтів компанії на прикладі SPA-комплексу «TSUNAMI».

Зазначимо, що SPA-комплекс «TSUNAMI» – унікальний SPA-готель м. Дніпро, що об'єднав у собі оригінальний готель, розкішний SPA і сучасний Фітнес-центр. Це унікальний, елітний центр відпочинку та краси, цілий світ різних процедур та програм, спрямованих на зміцнення здоров'я, покращення самопочуття та зовнішнього вигляду, що об'єднав у собі дизайн-готель та сучасні центри SPA та Фітнесу. Основна мета діяльності компанії – зробити якісний відпочинок доступним для всіх категорій громадян, а також підвищувати ефективність діяльності компанії і її конкурентоспроможність на ринку туристичних послуг [3].

Готель TSUNAMI постійно проводить аналіз споживачів, конкурентів, вивчає попит, аналізує ціни, послуги, якість. Так для визначення споживачів своїх послуг, готель TSUNAMI розробила анкети та проводить постійні опитування серед клієнтів (табл.1).

З даного аналізу можна зробити наступні висновки: мета поїздок у переважної кількості гостей – ділові; Більшість відвідувачів вперше відвідали SPA-комплекс «TSUNAMI».

Інтер'єр готелю задовольнив переважну кількість клієнтів, а санітарно-гігієнічний стан – всіх.

Більша частина відвідувачів, зазначила, що необхідно створити кімнати для тих, хто палить. Відмітили, що комфорт, обслуговування в номерах, професійність персоналу – є відмінним. Щодо цінової політики в готелі, то вважають, що ціни зависокі, але відповідають рівню надання послуг.

Гість отримує обслуговування вже, коли дзвонить або пише в готель, щоб забронювати номер, тому вважається за необхідне розглянути оперативний процес уваги та функції служби прийому та розміщення, які можна представити в наступних кроках:

- попереднє бронювання місць в готелі (бронювання);
- прийом, реєстрація та розміщення гостей;
- надання послуг з проживання та харчування;
- надання додаткових послуг мешканцям;
- остаточне поселення та виїзна реєстрація.

**Таблиця 1 - Аналіз уподобань споживачів SPA-комплексу
«TSUNAMI»**

Питання	Кількість відповідей	Частка у загальній структурі
1. Ви вперше відвідали готель «Tsunami »? - так - ні	8 2	80% 20%
2. Мета поїздки? - ділова - пізнавальна - навчальна	5 3 2	50% 30% 20%
3. Чи влаштовує Вас інтер'єр готелю? - так - ні	8 2	80% 20%
4. Чи влаштовує Вас санітарно-гігієнічний стан номеру? -так -ні	10 -	100% -
5. Що, на Ваш погляд, потрібно додати до переліку додаткових послуг? - номери для людей з обмеженими фізичними можливостями - номери для тих, хто палить - Ваші пропозиції	3 7 -	30% 70% -
6. Як Ви оцінюєте професійність обслуговуючого персоналу? - відмінно - добре - задовільно	6 3 2	60% 30% 20%
7. Як Ви оціните обслуговування у номері готелю TSUNAMI? - відмінно - добре - задовільно - погано	7 3 - -	70% 30% - -
8. Як Ви оцінюєте комфорт Вашого номеру? - відмінно - добре - задовільно - погано	8 2 - -	80% 20% - -
9. Як Ви оцінюєте цінову політику готелю? - дуже високі ціни, - зависокі ціни - середні - низькі	- 8 2 -	- 80% 20% -

Складено за результатом власних досліджень

Процес догляду за гостями починається з того, що вони попередньо бронюють місця або номери в готелі. Звернення клієнтів на бронювання

приймаються службою розміщення через поштовий, телефонний та інші види зв'язку. Для гостя це зручно, оскільки при вході в готель у нього не виникає труднощів з поселенням у вподобаний номер і оформленням документів. При попередньому бронюванні процес реєстрації займає менше часу, оскільки адміністратор вже знає дані клієнта.

Наступна частина операційного процесу, розселення, складається, в свою чергу, із зустрічі, реєстрації, видачі ключів і супроводу до кімнати.

Зустріч гостя в TSUNAMI відбувається безпосередньо біля входу в готель або в холі. Оскільки готель претендує на найвищий клас обслуговування, посада швейцара штатним розписом компанії передбачена. Черговий менеджер зустрічає гостей.

У процесі спілкування з гостем адміністратор обговорює такі питання, як вартість номера, умови проживання та порядок оплати. А ще він правильно дізнається про платоспроможність гостя.

Далі було проведено опитування тільки потенційних клієнтів готельного комплексу TSUNAMI.

Результати опитування зображено на рис.1 графічно.

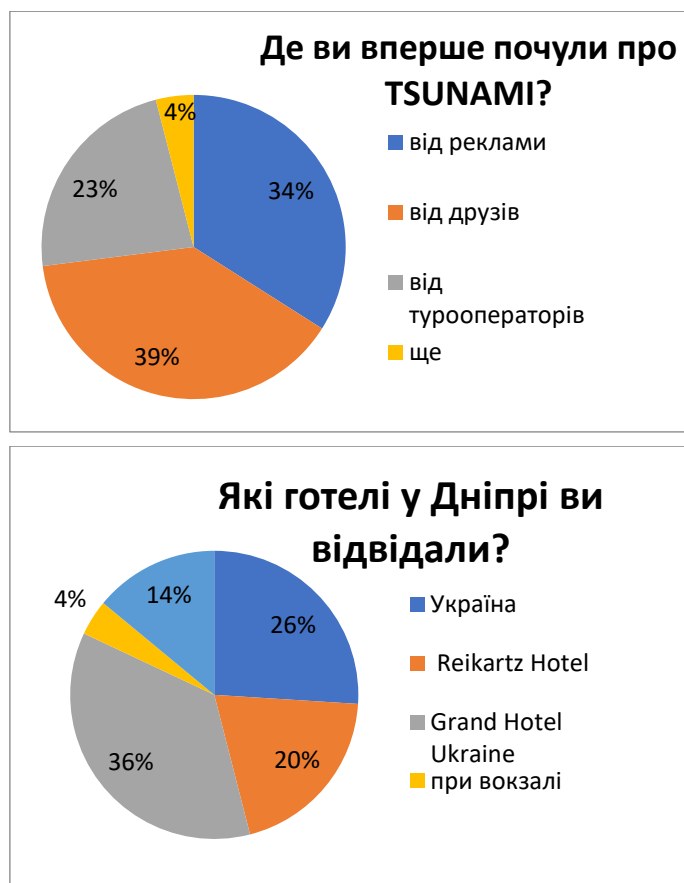

Рисунок 1 - Результати опитування потенційних клієнтів SPA-комплексу «TSUNAMI»

Результати опитування свідчать, що SPA-комплексу «TSUNAMI» слід проводити більше рекламних кампаній, для того щоб залучити потенційних клієнтів готелю і бути конкурентоспроможним готелем, так як більшість

респондентів або взагалі ніколи не бачили реклами готелю, або бачили, але дуже давно. Про готель та супутні послуги респонденти знають, але є сумніви, що колись ними скористаються. Середній вік респондентів від 18 до 35 років.

Водночас одним із найважливіших факторів, що впливають на лояльність клієнтів, є якість та швидкість надання послуг. Втім, для зручності перелік послуг можливо поділити на супутні послуги і спеціальні пропозиції.

В цілому SPA-комплекс «TSUNAMI» надає послуги, які здатні задовольнити систему цін і переваг будь-якого клієнта, що дозволяє готелю займати одне з лідируючих місць серед конкурентів.

6.2. Розробка маркетингових заходів з удосконалення обслуговування клієнтів SPA-комплексу «TSUNAMI»

Виходячи з досліджень споживачів, їх опитування та анкетування, можна виділити напрями маркетингових заходів, які потрібно використовувати для покращення обслуговування гостей SPA-комплексу «TSUNAMI»:

1. Персоналізація

Персоналізація є ключем до успіху в бізнесі гостинності. З огляду на мінливі тенденції в індустрії гостинності, готелям необхідно зосередитися на придбанні програмного забезпечення, яке допоможе їм легше вести бізнес. Індустрія гостинності повинна отримати програмне забезпечення для оптимізації та персоналізації клієнтського досвіду.

2. Техніка в кімнаті

Технологія внутрішнього використання може бути одним із найкращих способів посилити заохочування клієнтів. Це може бути революційна технологія. Готелі впроваджують інноваційну технологію цифрових ключів від номерів, щоб забезпечити гостей усім необхідним.

3. Винагородження лояльних клієнтів

Це один із найкращих способів створити базу лояльних клієнтів.

Деякі відомі безкоштовні пропозиції, які можуть допомогти створити прочну клієнтську базу, включають підвищення категорії номера, безкоштовну парковку, пізню реєстрацію від'їзду та ін.

4. «Увага, зелений!»

Тема екології вже давно набрала обертів і продовжує бути актуальною з

кожним роком. Щоб не відставати від трендів та заробити прихильність споживачів, потрібно дотримуватися цього тренду. Наприклад, можна поставити скриньки для сортування сміття або розробити у ресторані вега-меню.

5. Реклама.

Постійне інформування про асортимент комерційно доступних готельних послуг, їх корисні властивості та способи застосування, а також інформування про нові комерційні пропозиції (готувати клієнта до їх появи на ринку) є дуже важливими. Стимулююча реклама у готельному бізнесі – це стимулювання потреби у придбанні запропонованого готельного продукту. Її види: реклама, що повторюється в газетах та журналах; пряме поштове розсилання; соціальні мережі; зовнішня реклама; телереклама.

В умовах посилення конкуренції зростає роль реклами в готельному бізнесі. Реклама покликана інформувати споживача про готель, формувати позитивне враження про якість послуг, що надаються в ній, сприяючи тим самим зростанню потоку клієнтів і підвищенню ефективності бізнесу.

Реалізація комплексної маркетингової програми комунікацій потребує значних витрат коштів і часу. Чим більші масштаби діяльності організації, тим довший період, необхідний для повноцінного впровадження цієї програми в життя.

У табл.2 наведений план заходів щодо удосконалення обслуговування клієнтів SPA-комплексу «TSUNAMI».

Таблиця 2 - План заходів щодо удосконалення обслуговування клієнтів SPA-комплексу «TSUNAMI»

Захід	Термін	Відповідальний
1. Покращення персоніфікації	3 01.01.2023	Програміст
2. Мотивація персоналу (2 тренінги)	3 01.01.2023 і раз у два місяці	Керівник компанії
3. Налагодження технічних доповнень у кімнатах	Завжди 3 01.01.2023	Технолог
4. Введення вега-продуктів	01.01.2023-01.07.2023	Головний кухар ресторану та адміністратор
5. Реклама:		
5.1. Зовнішня реклама у ТЦ (банери)	Два рази на місяць	Маркетолог

Складено автором за результатом власних досліджень

У табл.3 наведено план заходів щодо просування готельних послуг в соціальних мережах.

Таблиця 3 - План заходів щодо просування готельних послуг SPA-комплексу «TSUNAMI» в соціальних мережах

Захід	Термін	Відповідальний	Замітки
Реклама в соціальній мережі Facebook	з 01.01.2023	Маркетолог	Таргетована реклама на цільову аудиторію, чоловіки та жінки 20-50 років
Реклама в соціальній мережі Instagram	з 01.01.2023	Маркетолог	Таргетована реклама на цільову аудиторію, чоловіки та жінки 20-50 років
Пряма поштова розсилка (Direct mail)	з 01.01.2023 До кінця року	Менеджер реклами	В рамках програми лояльності партнерам розсилаються інформаційні буклети з персональною пропозицією

Складено автором за результатом власних досліджень

Бюджет запропонованих рекламних заходів для SPA-комплексу «TSUNAMI» представлено в табл.4.

Таблиця 4 - Бюджет запропонованих рекламних заходів

Захід	Сума, грн.	Примітка
Покращення персоніфікації	-	Робота програміста.
Мотивація персоналу (2 тренінги в місяць)	8000 грн.	Тренер – 2000 грн.
Вега-продукти	60 000 грн.	10 000 грн на місяць.
Зовнішня реклама у ТЦ (банери)	8 000 грн.	
Всього	76 000 грн.	

Складено автором за результатами власних досліджень

Для фінансування заходів планується використання власних коштів компанії.

Висновки

В представленій роботі були проведені маркетингові дослідження уподобань клієнтів готельного комплексу. За результатами дослідження запропоновано:

1. Визнати, що для утримання ринкових позицій та удосконалення обслуговування клієнтів підприємства на готельному ринку варто активізувати комунікаційну діяльність щодо просування в Інтернет-мережі власних готельних послуг.

2. Просування маркетингових заходів SPA-комплексу «TSUNAMI» в Інтернет-мережі здійснювати шляхом створення корпоративних сторінок у соціальних мережах Facebook та Instagram.

3. Для реалізації вищезазначених дій залучити в штат підприємства SMM-спеціаліста, до обов'язків якого буде входити публікація у соціальних мережах корисного контенту, створення і підтримка спілкування на сторінці або в групі, відповідь на питання і коментарі учасників; видалення спаму; просування корпоративної сторінки (розробка конкурсів та акцій; відповідальність за рекламу, яка повинна привернути увагу нових учасників).

4. Скласти графік викладання постів з новою (наприклад, раз на тиждень про те, що у готелі є скриньки для сортування сміття або новинки страв у ресторані з вега-меню).

5. Налагодити зворотній зв'язок із користувачами соціальних мереж для відстеження реакції на публікації та відстежувати, які з них більше подобаються споживачам, а також налагодити прямий зв'язок зі споживачами через персонал готелю.

6. Розробити і замовити в пошукових системах банерну рекламу, яка включатиме текст, статичні зображення або містити анімацію (аж до використання відео і будь-яких інтерактивних об'єктів) з посиланням на сайт SPA-комплексу «TSUNAMI».

7. Сформувати автоматизовану систему для збору деталізованої статистики взаємодії із споживачами у соціальних мережах, яка дасть можливість контролювати якість їх обслуговування.

KAPITEL 7 / CHAPTER 7⁷
**MATHEMATICAL MODEL OF THE FUTURE TEACHERS'
PROFESSIONAL DEVELOPMENT RESEARCH**

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-010

Introduction

The relevance of the research is connected to the global changes taking place in society and being reflected in the democratization of various spheres, increased activity and personal responsibility of each member of society. On the other hand, in materials of the Bologna Declaration, the emphasis is pointed out on one of the priority directions of educational policy, the essence of which is to achieve a new quality of the professional level of a modern teacher who implements professional activities in the conditions of radical socio-economic transformations. This influenced the public need for modernization of education, the result of which is the «New Ukrainian School» project, which represents providing of opportunities for choice and self-determination of each pedagogical process participant, subject-subject relationships between teachers and students, the introduction of games and information technologies, etc. Obviously, only a highly qualified, creative, socially active teacher, who is focused on humanistic values, will be able to provide such education. Therefore, the investigation of the future teachers' professional development, their preparation for professional activities in today's conditions does not raise doubts.

Various aspects of teacher's professional activity and preparation for it were considered by such domestic scientists as: I. Bohdanova, A. Bohush, M. Chepel, R. Hurevich, N. Huziy, E. Karpova, R. Khmelyuk, N. Kichuk, L. Kondrashova, A. Kuzminskyi, N. Morze, V. Radul, O. Semenoh, V. Shakhov, I. Sharabura, M. Smitanskyi, M. Soldatenko, O. Tsokur, M. Yevtukh, I. Zyazyun, and others. The search for new approaches in determining the goals of education and ways of achieving them in the context of cultural relevance is highlighted in the works of: V. Andrushchenko, H. Ball, I. Bekh, E. Bondarevska, O. Hazman, B. Hershunskyi, V. Hrynyova, L. Khomych, A. Kolomiets, N. Nychkalo, O. Sukhomlynska, S. Sysoeva, and others. The problem of the future teachers' professional development was studied by a number of researchers: T. Alekseeva, O. Kokun, V. Orlov, etc.

⁷*Authors: Hurin Ruslan Serhiyovych*

However, scientists mostly investigate the process and the result of this phenomenon, and from the point of view of its modeling with the use of mathematical apparatus, not enough research has been done up to date, which also proves the relevance of the mentioned problem.

The purpose of the study is to scientifically substantiate the phenomenon of professional development in the psychological and pedagogical literature and to construct and approve a mathematical model of the future teachers' professional development. In order to achieve the goal of the research, it was necessary to solve such tasks as: determine the content and essence of the phenomenon «professional development» in the psychological and pedagogical literature; experimentally verify the mathematical model of the future teachers' professional development. When solving the outlined tasks and achieving the goal, general scientific methods were used: study and analysis of philosophical, psychological and pedagogical literature on the object and subject of research; calculation of empirical values; construction of the level of multiple linear regression and qualitative analysis of the model of the future teachers' professional formation.

7.1. Theoretical aspects of the future teachers' professional development

Determining the logic of the research into the phenomenon of the future teachers' professional development, it was established that the current state of scientific research in the field of modern pedagogy is determined by the growing attention of scientists to it, which is reflected in both applied and fundamental research. The review of studying the essence of the phenomenon under research deserves attention, and is presented in Table 1.

As we can see from Table 1, professional development, firstly, is not a new concept; secondly, it is related to the categories of didactics, various activity-based aspects of the educational process subjects, personal and professional qualities, internal potential, etc.

The conducted theoretical work made it possible to determine that professional development can be characterized by content, activity and process directions of self-realization, which contributes to the development of motivation for learning, the future teacher's internal and external self-organization, the ability to build a trajectory of self-learning, thanks to which he / she becomes the subject and product of his / her own future activity constructing.

Table 1 – Content analysis of the substance of «professional development» concept

№	Author, year of publication	Essence	Source
1	T. Alekseeva, 2013	psychological category that reflects the process of self-development of a person throughout life, within which the formation of specific types of subject activity of an individual takes place on the basis of the development and structuring of a set of professionally oriented characteristics, which provide realization of the functions of cognition, communication and regulation in specific types of activities and at the stages of the professional way	Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vn_adps_2013_4_18 .
2	O. Kokun, 2012	new qualitative change of the teacher, which gives him / her the opportunity to become a professional in the new rapidly changing conditions of the education system	Psykhohohiya profesiynoho stanovlennya suchasnoho fakhivtsya [Psychology of professional development of a modern specialist] : monohrafiya. K. : DP «Inform.-analit. ahentstvo», 2012. 200 s.
3	V. Orlov, 2003	complex and multidimensional phenomenon of the individual, which is the process of emergence of the individual's professional qualities that he / she did not have and which meet the essential requirements of the profession.	Orlov V. F. Profesiynne stanovlennya vchyteliv mystets'kykh dystsyplin [Professional formation of artistic disciplines teachers] : monohrafiya. K. : Naukova dumka, 2003. 262 s.

The works of I. Beh, O. Kokun, O. Pehota, I. Pidlasiy, I. Zyazyun are of particular importance for the conducted research, in which we find that the key to the successful future teachers' professional development is the formation of valuable attitude to the future professional activity, which occurs in stages: from getting acquainted with the features of the future profession, creating a clear and conscious idea about it, about the requirements for the professionalism of a specialist – to the formation of value ideas and the creation of the image «Self-professional» [1].

At the same time, the analysis of scientific literature confirmed that today the problem of the future teachers' professional development has its actuality and requires systematization and generalization of considering this phenomenon.

In general, investigating theoretical problems of the future teachers' professional development implies that their training in the conditions of educational and

professional activity, firstly, is aimed at the formation of stable positive motives, socially significant and professionally important qualities, readiness for constant professional growth, finding optimal techniques and methods of high-quality and creative performance of professional activities; secondly, it depends on the continuous process of purposeful personality modification due to social influences and one's own activity (according to E. Zeyer and E. Klimov).

Let us emphasize that the present encourages teachers to constantly improve themselves, to realize the prospects of their own professional development, to make the most of their personal intellectual abilities, to evaluate their own professional activity and its effectiveness, which, in turn, is closely related to their professional worldview, the level of formation of which has an external manifestation in motivation, communication, activity, behavior and emotions. Therefore, the research is based on the assumption that future teachers' professional development depends on the state and quality of pedagogical thinking, communicative skills and abilities, professional and pedagogical value orientations, motivational, emotional and mental states.

Thus, studying the essence and content of pedagogical thinking it was found out that scientists characterize it as the ability to consciously use pedagogical ideas, knowledge and skills in specific situations of professional activity, to see in certain phenomena of activity the pedagogical essence, which will further determine the activity and striving of an individual for the future profession achievements. It is necessary to emphasize that pedagogical thinking is characterized by visual-active, visual-figurative and verbal-conceptual forms. Visual-active thinking is performed with the help of existent transformation of the situation, observation of a real motional act, event, action. Visual-figurative thinking functions through imaginary representation of what should happen as a result of the subject's activity. Figurative thinking allows to present the unusual, non-standard combinations of qualities, connections and relationships. Verbal-conceptual thinking is performed with the help of logical operations with concepts. Depending on the spheres of functioning and the type of tasks to be solved, theoretical and practical pedagogical thinking are distinguished. Theoretical pedagogical thinking is aimed at the discovery of new laws, principles, rules of education and upbringing. Practical pedagogical thinking functions in the process of activity, its main task is the transformation of reality [8]. Therefore, the formation of the future teachers' pedagogical thinking during their training affects the quality of their acceptance, awareness and understanding of pedagogical phenomena in professional and pedagogical activities.

The actuality of the formation of communicative abilities and skills is determined by professional and pedagogical communication of information exchange in the systems «person – person», «person – computer», «person – computer – person», the success of which provides competence in implementing communication – integral personal forming of the communicative activity value by the teacher, theoretical and practical readiness for its qualified implementation [11]. Despite the sufficient number of psychological-pedagogical studies on the professional development and readiness of the future teacher for communicative activities (I. Beh, N. Bibik, N. Volkova, etc.), the question of forming the future teachers' communicative abilities and skills remains open.

The pedagogical meaning of the concept «communicative skills» lies in the fact that they mean individual psychological features of a person that provide the effectiveness of his / her communication and coexistence with other people. Communicative skills include such ones as: initiating openness to contacts, response to the initiative of others; express your readiness to communicate with words and facial expressions; the ability to exchange information, to listen without interrupting others, to establish joint interaction; the ability to value relationships, to reveal available age features, loyalty, reliability, compliance [25].

We find it significant to figure out that the success of pedagogical communication depends on whether the teacher knows how to establish the contact with the audience, on the systematicity of its presentation, logic, argumentation, the ability to stimulate students for further activities, encourage, direct their attention, anticipate conflicts, disagreements, remove emotional tensions in communication and eliminate barriers, prevent the emergence of conflict situations [2].

In terms of research, the conclusions are correct that the formation of communicative skills will be the more effective, the deeper the personality of the future teacher acquires communicative knowledge and relevant skills – automated conscious actions that contribute to quick and accurate reflection of communicative situations at the lessons. Based on the investigations of the above-mentioned scientists, a list of teacher's communicative skills was established, which are basic for the formation of the future teachers' professional and pedagogical intercourse: communication with people and directing them; operational orientation in the conditions of the communication being carried out; planning and implementation of communication system, in particular its important link – speech influence; sense and maintain feedback

in communication [30].

The peculiarity of our research is studying the problem of the development of the future teacher's Self-concept during his / her preparation for professional activity. Psychological and pedagogical aspects of teacher training and professional activity were considered by the following scientists: O. Abdullina, I. Bohdanova, R. Hurevich, E. Karpova, R. Khmelyuk, N. Kichuk, M. Yevtukh, I. Zyazyun, etc. Various aspects of studying Self-concept were highlighted in the works of V. Ahapov, R. Burns, A. Derkach, N. Kuzmina, L. Mitina, A. Rean, K. Rogers, S. Rubinstein, V. Shadrykov, and others. On the other hand, despite the above-mentioned scientific developments, the problem of the future teachers' Self-concept formation has not been sufficiently investigated up to date.

The term Self-concept appeared in scientific circulation at the turn of the 19th and 20th centuries in the works of the American psychologist W. Gemma, who determined that Self-concept includes self-awareness from the four perspectives: the spiritual «Self», the material «Self», the social «Self» and the physical «Self». It should be emphasized that the profession of a teacher presupposes the presence of the future teacher's certain professional and psychological qualities, which are revealed in his / her Self-concept: «real Self» (self-assessment of one's personal qualities); «ideal Self» (ideas about the qualities inherent in the ideal of a teacher); «anti-ideal Self» (ideas about qualities undesirable for a teacher); «professional Self» (assessment of one's professional qualities, motives, value orientations, etc.). During the investigation of the specified problem, it was established that scientists observe the essential importance of a positive Self-concept as productive for the further self-improvement of a teacher, which contributes to the manifestation of the feelings of satisfaction from pedagogical work, self-respect, self-confidence and the sense of success in the work as a whole, which is achieved by the harmonization of the components of the Self-formations of teacher's Self-concept.

We adhere to the opinion that teacher's positive Self-concept, providing high self-esteem and self-confidence as a teacher, prevents the emergence of the desire to assert oneself, humiliate the learner's dignity, abuse one's power. On the other hand, positive Self-concept has a beneficial effect on the trainees' self-esteem, assuring them of their own significance. A teacher with such a concept is optimistic about the learner's personality, believes in the possibility of developing his / her abilities, creates conditions for their development, which is manifested in an unconditional positive attitude towards the trainee [13].

Therefore, the development of teacher's positive Self-concept, as an integral characteristic of his / her professionalism, adds constancy, provides progressive stimulating influence on the future teachers' professional development not only as subjects of pedagogical activity, but also as subjects of their own development, creators of their own life and professional path.

However, based on the purpose of the research, it would be quite appropriate to determine the essence of the characteristics of the future teacher's positive Self-concept, such as: motivation to achieve success, the ability of self-assessment, developed reflection.

The analysis of psychological and pedagogical literature made it possible to establish that the future teachers' professional development will be successful under the condition of his / her purposeful motivational activity. The professional activity of a modern teacher is determined by a complex of motives, such as internal (indicator of internal responsibility, formation of the motivational sphere), as well as incentives of social nature, manifested in the form of demands, condemnation, encouragement, approval or disapproval of actions, etc. In this regard, the motivational sphere of professional activity determines the interest in the content of pedagogical activity itself, its results and consequences. Motivation, or the need for achievement, is one of the varieties of labor motivation, related to the need of an individual to achieve success and to a lesser extent to avoid failure. It is success that reflects objective indicators of the activities effectiveness, subjective attitude towards oneself, which affects future teachers' awareness of themselves as subjects of pedagogical activity (according to A. Derkach and V. Zazykin, 2000).

It should be emphasized that motives of pedagogical activity are the motivation associated with its implementation, whether it is the internal need to work in the field of a given subject or the need to work with people, based on awareness of one's pedagogical abilities [31]. By educational and professional motivation scientists understand the system of motives, goals, needs, and incentives that determine the manifestations of educational activity and intensive actions related to mastering a profession, including teaching profession. This makes it possible to assert that during the formation of the future teachers' motivation there is a desire for continuous professional development, continuous achievement of the high level of pedagogical mastery [22].

The development of motivation to study is influenced by both the internal state of the individual and the external conditions and environment. Motivation to study is a

complex system in which the system of factors affecting its formation and development is reflected. Motivation to study is defined as a system of personal and external factors that encourage applicants of higher education to join the learning process. That is, according to I. Shalimova, is a combination of not only individual strivings, but also external motivations that determine and stimulate his / her educational and cognitive activity [29].

Note that future teachers' awareness of pedagogical activity during training is closely related to the ability of reflection and self-assessment. It is known that a teacher, feeling calm and confident, friendly and equal in relations with the learners, understanding the weak sides of his / her work, intending to correct them, does not destroy the overall positive self-esteem, and vice versa, teachers with low professional self-esteem negatively perceive pedagogical reality through the prism of their stress and anxiety, often turning to an authoritarian style as a means of psychological self-defense (according to A. Markova, 2000). On the basis of self-respect and adequate ideas about one's own professional status, the effect of normative self-regulation is strengthened. In this aspect, self-regulation, which covers the intellectual and speech, emotional, volitional activity of the future teacher's personality performs acts of self-analysis, self-control and self-evaluation related to reflection. On the other hand, reflection is self-knowledge, self-analysis and awareness of one's activities and relationships through the eyes of other people (according to V. Ahapov). The study of O. Myroshnyk is relevant, in which the author defines professional pedagogical reflection as a holistic, systemic professional property that can be formed thanks to reflective processes that allow to simultaneously create and systematically integrate mental representations of the objective basis of professional activity in teacher's mind [16].

Investigating the formation of the future teacher's positive Self-concept, Z. Kurlyand emphasizes such definitions of reflection as: self-analysis, comprehension, assessment of prerequisites, conditions and the course of one's own activity, inner life; the process of getting to know himself / herself as a professional, one's inner world, the analysis of his / her own thoughts and experiences in connection with professional and pedagogical activities, reflection on oneself as a person, awareness of how one is perceived and evaluated by students, colleagues, and others around. Reflection includes such phenomena as self-awareness, reconceiving, checking one's opinion about oneself, about other people and what, according to the subject, people think about him / her, how they evaluate and treat him / her [13].

We share the author's point of view and believe that the future teachers' striving for achieving success, the ability of self-assessment, the development of reflection, which is manifested in their formed positive Self-concept, affects further professional upgrowth.

The analysis of scientific psychological-pedagogical and methodical literature convinces that the attention of many scientists and practicing teachers is attracted by the problem of studying various aspects of the concepts «values» and «value orientations» within the limits of philosophical, sociological, psychological and pedagogical directions (Sh. Amonashvili, N. Chepeleva, V. Isaev, H. Lyaluk, S. Maksymenko, V. Myasishchev, V. Semichenko, R. Skulskyi, O. Sukhomlynska, V. Yadov, etc.). However, the issue of future teachers' awareness of professional and pedagogical value orientations remains open.

At the psychological level, as stated in the large explanatory dictionary, value is understood as: 1) quality or property of an object that makes it useful, desirable or valuable; 2) an abstract and general principle regarding the model of behavior within the framework of a certain culture or society, which, as a result of the socialization process, the members of this society consider very important [3].

The analysis of psychological and pedagogical literature made it possible to assert the absence of a unified approach to the problem of values. However, different definitions, classifications of value orientations and values do not, in general, contradict each other, but complement each other and allow to consider them from different positions.

In terms of research, attention should be paid to the classification of professional and pedagogical value orientations, which reflects the specificity of the teaching profession (according to V. Denysenko): general pedagogical orientations aimed at the civilian and social values of the teaching profession (the ability to benefit people, raising those who study, communicating with them, etc.); personal developmental orientations related to the development of the learners's personality as the main pedagogical value (development of the trainees's intellectual abilities, creative abilities, etc.); subject-activity orientations aimed at the teacher's subject-teaching activity (self-development, teacher's self-education); personal orientations aimed at the teacher's self-expression in professional activities (proper professional characteristics); professional and pragmatic orientations related to the prestige of the teaching profession, salary, long vacation, etc. [9].

The ideas of N. Maksymchuk are particularly significant for our research, in

which we find that the structure of value orientations is a complex socio-psychological formation that has a dynamic character, as a result of which it is possible to influence its formation. Summarizing the results of the research of prioritised for the future teachers value orientations, the scientist established that their content, represented by all groups of values, belongs to professional and status orientations (reflecting the strivings of higher education applicants to master the chosen profession and occupy a worthy place in society) and traditional values (personal, universal, material) [14].

Continuing to study the essence of the future teachers' professional development, there is a need to focus on the study of the problem of emotional intelligence, which is associated with a huge arsenal of accumulated knowledge about it and its connections with various socio-psychological factors, such as: academic success, bullying, social networks, risks of nervous breakdowns, emotional burnout in particular.

Analysis of psychological and pedagogical literature (M. Kuznetsov, D. Lyusin, O. Sannikova, O. Vlasova, H. Yusupov, etc.) made it possible to establish that emotional intelligence is interpreted differently by scientists, and namely as: all non-cognitive abilities, knowledge and competence that gives a person the opportunity to successfully cope with various life situations (according to Bar-On R.,_1997); the ability to understand personal relationships, represented in emotions, and manage the emotional sphere on the basis of intellectual analysis and synthesis (according to H. Harskova, 2013); as an integral property of a person and a component of his / her inner world, as «a form of revealing a positive attitude of a person to himself / herself, to the others, to the world, which reflects the value of emotional intelligence (according to E. Nosenko, 2002) [17].

A brief review of the interpretations of the concept «emotional intelligence» showed that researchers, revealing the meaning of this concept, referred, first of all, to the distinction between the constructs «emotion» and «intelligence», which were considered to be opposite to each other until now. On the other hand, in the modern psychology of emotional intelligence, there is a tendency to use such categorical concepts to reflect the content of this concept as «emotional self-awareness» (O. Vlasova, 2005), «emotional intelligence» (E. Nosenko, 2003), «emotional erudition» (O. Pryimachenko, 2006), «emotional literacy» (K. Steiner, 2001). In general, the disclosure of the content of emotional intelligence takes place through the use of the concepts «ability», «skills», «capability», with an emphasis on the valuable essence of emotional intelligence, on its functional property of reflecting the inner world of the individual.

Summarizing, it should be emphasized that emotional intelligence starts with understanding one's emotions, and only by becoming aware of one's emotions can we learn to understand other people's emotions and the reasons that caused them. In this regard, we can state that the development of the future teachers' emotional intelligence is influenced by a set of internal and identified motives, which provide the success of educational activities, high indicators of emotional creativity, self-efficacy as a belief in one's own productivity, general intelligence and low indicators of educational anxiety, in particular feelings of anger, actual anxiety, restlessness and excessive emotionality during knowledge testing [6].

Increasing attention to the issue of the future teachers' moral and volitional qualities formation during their professional development is directly related to the problem of cultural development in the context of humanizing, democratizing, differentiating and integrating processes in education. Despite a sufficient number of scientific studies devoted to pedagogical culture (V. Andrushchenko, E. Bondarevska, V. Hrynyova, N. Huziy, R. Khmelyuk, E. Karpova, O. Sukhomlynska, M. Yevtukh, I. Zyazyun, etc.) the issue of considering the formation of the future teachers' moral and volitional qualities during their professional development remains open. The basis for this is the research of N. Semchenko, in which it is proven that only a teacher who has well-formed emotional and moral-volitional qualities can teach and educate, and morality covers not only the relationships of people, but also their moral views, beliefs, habits, feelings, people's behavior, etc. We believe that future teachers should have at a sufficient level such moral and volitional qualities as: humanity (perception of the learner as the highest value, respectful treatment of him / her as a unique individual); social responsibility, sense of duty (the need to randomly take responsibility for the results of one's behavior in front of oneself, the surrounding people, and society as a whole); the ability to consider the consequences of one's actions; a sense of responsibility for other people; altruism (sufficiently expressed priority of the group interests over individual interests, the ability to partially sacrifice one's welfare for the sake of achieving social goals); integrity, conscientiousness, thoroughness, self-criticism (striving to act in accordance with one's own life principles, solid implementing of each fragment of work, desire to adequately perceive oneself and one's behavior); discipline (strict adherence to the daily routine, clear allocation of work and time for its performing); ambition (the teacher has a strong motive for self-assertion, social recognition, leadership); dignity (positive attitude towards oneself, understanding one's own significance as of an individual); diligence (tendency,

willingness to work voluntarily to achieve certain goals, general positive attitude to work); bravery, determination, courage, resistance (ability to take justified risks, lack of fear when defending one's ideals, ideas, etc.) [23].

The conducted theoretical work made it possible to establish that, taking into account the spiritual and moral-volitional development of an individual through physical culture or sports training, the problem of its development and the interaction of the volitional sphere and moral growth acquires high social significance. Accordingly, when characterizing a person engaged in physical culture, it is necessary, first of all, to bear in mind the maturity of his / her consciousness, stability of character and high moral qualities [12].

In the aspect of the last assumption, regarding the future teachers' professional development, there is a highlighting of the ability to overcome barriers in professional and pedagogical activities. Analysis of psychological and pedagogical literature (V. Bratus (1988), L. Bozhovich (1995), O. Chaplina (2006), E. Ilyin (2002), V. Kazanska (2005), A. Massanov (2010), N. Miloradova (2002), R. Nemov (1999), A. Petrovskyi (1985), O. Pylypenko (1995), R. Shakurov (2001), V. Stolin (1983), T. Verbytska (2003), etc.) regarding the concept «barrier» (from the French «barriere», which means an obstruction, an obstacle to something [15]) made it possible to claim that anti-innovation barriers are understood as external or internal obstacles that prevent the implementation of innovative activities [10]. It should be emphasized that external barriers include: social (incompatibility of the new with existing experience and values accepted in society; stereotypes of the pedagogical community thinking); organizational (resistance of the governing authorities of education to the implementation of innovations; lack of coordination centers for the development and implementation of pedagogical innovations); methodical (lack of methodological support for innovation, lack of awareness in the field of pedagogical innovation); material and technical (teacher workload, living conditions, salary level).

Internal barriers include psychological (personal) barriers that hide deep personal and professional problems. Psychological barriers arise due to the need to go beyond the usual ways of solving a professional task, to give preference to another point of view. They appear as internal obstacles (reluctance, fear, uncertainty, etc.) that prevent a person from performing a certain action.

Based on the above-mentioned scientific developments, it was established that psychological barriers exist as: a form of manifestation of the socio-psychological climate of the collective in the conditions of innovation in the form of negative mental

states of employees caused by the innovation; a set of actions, judgments, concepts, expectations and emotional experiences of employees, in which negative mental states are expressed consciously or unconsciously, hidden or not hidden [10].

The analysis of the scientific fund (I. Dychkivska, K. Levin, A. Massanov, E. Rogov, O. Sannikova, etc.) on the mentioned issues made it possible to establish that future teachers during their professional development should realize that in the pedagogical environment most often are revealed organizational-psychological, social-psychological, cognitive-psychological barriers, such as: tendency to conformism; fear of turning out to be a «white crow», to seem unreasonable and ridiculous in one's judgments; fear of seeming too extravagant in their rejection and criticism of other people opinions; inability to implement new methods and forms of performing pedagogical activity; insufficient development of personal creative potential of individual teachers; lack of need to introduce new things; fear of another person's revenge; personal anxiety, diffidence, negative self-perception («Self-concept»), characterized by individual's low self-esteem, reluctance to express one's ideas; rigidity (inflexibility) of thinking [15].

Therefore, based on the above, we come to the conclusion that when considering the future teachers' professional development, each scientist relies on a certain concept, within the framework of which he / she analyzes this concept. On the other hand, the systematization of scientific research on the subject of study made it possible to establish that the result of the future teachers' professional development is considered to be a formed pedagogical culture.

7.2. Pedagogical culture as a result of the future teachers' professional development

Theoretical analysis of the sources of scientific findings made it possible to find out that culture is a multifaceted concept, has a large number of definitions and interpretations and is characterized by researchers T. Hrytsenko (2007), M. Kagan (2001), K. Prokofieva (2005), O. Stolyarenko (2014), etc. in the following way: system of material and spiritual values; result of personality development; form of activity; system of normative orientations; system of values of the individual and society as a whole; a world filled with human content [6]. In the reference literature, culture is defined as the activity of people in the reproduction and renewal of social life, products

and results included in this activity [28].

The conducted theoretical work made it possible to define a number of concepts that characterize the notion «culture» and differ in distinctive features of the definitions of this phenomenon: ontological – considers culture as the content of social life, an artificial world created by mankind; axiological – characterizes culture as the value-meaning basis of people's activity, behavior and communication; gnosiological – distinguishes culture as a memory, experience of humanity, information space of an era; anthropological – defines culture as the embodiment of the essence of a person, his / her mentality, the originality of the attitude to the world and life [20].

In pedagogy, culture acts as a sense-forming factor and is divided into such types as: elite and mass, spiritual and material, folk and personal, national, linguistic and thinking, informational, behavioral and communicative, reading, emotional and intellectual, physical, etc. On the other hand, the characteristics of culture distinguish the following subgroups: domestic (peculiarities of the peoples of a certain territory); political (a factor determined by the socio-economic relations of different peoples at different times); legal (level of regulation of legal relations); artistic and creative (multifacetedness, multidimensionality of human artistic activity); technical (human-machine interaction); productive (ethical relations between members of productive teams). M. Kagan's position is also correct, in which the author proposes to consider the phenomenon «culture» from the perspective of three modalities: human (culture is presented as the cultural potential of a person acting as a creator of culture and its creativity); procedural and activity (culture acts as ways of human activity, objectification, deobjectification and communication of people, participants of both processes); subject (culture characterizes the multifacetedness of material, spiritual, artistic works that form the «second nature» of phenomena) [6].

Considering the essence of the mentioned phenomenon, we find it necessary to emphasize the functions and forms of revealing culture. Thus, among the important functions of culture the scientists (T. Hrytsenko, S. Hrytsenko, A. Kondratyuk, etc.) attribute: human-creating (learning the achievements of culture, a person gets to know himself / herself, determines his / her place in society, the world, the purpose of his life); informative (enriching a person with previous experience); regulatory (thanks to norms and rules, the organization of people's cohabitation takes place); axiological (establishment of value priorities); hedonistic (directed towards obtaining pleasure, enjoyment) [4].

Within the framework of the research object and the effectiveness of culture

formation during higher education applicants training, the scientific reflections of V. Radkevich are relevant, in which the author proves the fulfilment of such paradigms as:

- cultural (values of culturally appropriate education aimed at future teachers' active awareness of ways of behavior, activity, creative interaction, cooperation, cultural development, self-realization in the educational environment);

- socio-cultural (conditions the future teachers' need to master the profession as a cultural-historical model of human activity);

- socio-professional (the professionalism of pedagogical activity is an important condition for the future teachers' social protection, their competitiveness in the labor market);

- subject-actual (formation of professionalism based on the creation of conditions that provide the development of the future teacher's personality as a creative subject of professional and pedagogical activity);

- personally oriented (aimed at the development of the future teachers' personality and the realization of personally oriented goals of education, upbringing, respect both for general cultural values and folk traditions, as well as for people and for oneself;

- cognitive (the projection of educational activities is implemented, as well as its reflection in educational programs, textbooks, educational and methodical manuals);

- functional (ensures the future teachers' preparation for professional activity taking into account socio-economic requirements, personal and subject development);

- competence (presupposes anticipatory updating of the content and forms of education, socialization of the future teacher's personality in a cultural and educational, professional environment, formation of pedagogical thinking, sociability, readiness for personal and professional self-determination in the conditions of multicultural interaction [21].

Based on the above, it was established that pedagogical culture is most often considered in studies devoted to the analysis of the pedagogical activity peculiarities, the study of pedagogical abilities, teacher's pedagogical skills, a way of life, a tool for realizing individual creative potency in human activity (A. Derkach, N. Kuzmina, V. Slastyonin, etc.) [6].

The authors E. Bondarevska (2000), O. Bulkin (2003), I. Vidt (2002), E. Zakharchenko (2002), and others consider pedagogical culture as a complex open system that is self-organizing, informationally provided and guided by science, art, religion, moral and ethical postulates of society, and practical experience of mankind.

At the same time, it reproduces and transmits to new generations the spiritual-aesthetic, moral-ethical values of an individual, society, nation and all of humanity.

In the context of the study, the views of Z. Parshikova (2003) are valid, in which the author considers pedagogical culture as a phenomenon that exists at the level of society and is formed in specific historical and socio-cultural conditions. In terms of content, it is a complex of the most common knowledge about education and upbringing, peculiarities of pedagogical practices; existing norms and traditions of education, including social, family, etc. A certain pedagogical culture also runs in a specific educational institution – a set of ethical, psychological and professional positions, approaches and methods. Finally, each pedagogue, teacher or educator is the bearer of his own pedagogical culture – a set of personal professional guidelines, principles, techniques developed on the basis of experience and skill and reproduced in professional activity. According to the author's definition, pedagogical culture is a complex (sometimes not just a sum, but a system, open or closed) of value attitudes towards education and the learner, which are visibly and practically realized in educational processes. Indicators of pedagogical culture (in its various forms) are the state and quality of education, its level in society, the culture of the organization of education in a proper school, the mastery of an individual teacher, communicative culture. According to the scientist, it is appropriate to characterize the current state of pedagogical culture according to the following changes: in education – it is the individualization of education through self-development, education based on personal knowledge, subjective experience, individual interest, inclusion in a multicultural community, the forming of tolerance; productive socialization through professional orientation and practical (productive) mastery of elementary methods and means of activity in various spheres of social activity; in upbringing – demonstration, critical understanding of generally accepted humanistic values and norms of respect for the individual; attitude to nature, cultural diversity; the development of the learners's independency, self-dependence, ability to act ethically and morality of behavior; pedagogical support is the support of all manifestations of trainee's self-determination, self-awareness, self-development, self-realization; concern for the comfortable conditions of his / her life at school; protection of his / her freedoms and rights; help in solving individual problems. The scientist defines the following main directions, which reflect three global plans for considering the future teacher's culture, such as: a plan for the individual's culture, a plan for the culture of activity, and a plan for the culture of social interaction. In terms of personality, these are the directions: culture of attitude

and culture of self-regulation; in terms of activity – the culture of intellectual activity and the culture of subject activity; in terms of social interaction – the culture of behavior and the culture of communication [6].

So, in this concept, the emphasis is placed on the fact that pedagogical culture is not so much related to the subject content of educational disciplines, but to techniques and methods of interaction positioning with trainees, interpersonal interaction in communication and cooperation.

According to the domestic scientist I. Palshkova, the essence of pedagogical culture begins to take shape and reveal itself in: a person trained and educated in accordance with the various needs and interests of certain social groups, able to actively participate in their life activities; traditions of family, religious, confessional, craft and other education, which were formed within the boundaries of certain social groups and revealed the peculiarities of their worldview, intellection, attitude to the environment and the person himself/herself; values that determined the expediency and directionality of training and educating of a person in different social conditions; certain rules of behavior between the teacher and students, the teacher and parents, the teacher and the social group that involved him in pedagogical activities; special language, terminology that encoded the content of pedagogical activity in the works of folk pedagogy, scientific, religious, philosophical treatises and revealed a certain view of the avocation of an educated and brought up person, the essence of pedagogical activity and requirements for its organization.

In the pedagogical culture, the life experience of a person in certain social roles is fixed, preserved and transmitted to other generations: child, woman, man, member of the family, household, genus, church, local (rural) community, and others. Awareness of the experience of life in society becomes the basis for determining the content of the teacher's activity and the value of its results [19].

But along with this, E. Bondarevska notes that a high pedagogical culture should be considered as the main characteristic of teacher's personality, activity and pedagogical communication. It is implemented as a dynamic system of pedagogical values, creative methods of pedagogical activity, teacher's personal achievements in creating examples of pedagogical practice and their value from the standpoint of a person of culture [6]. The scientist emphasizes that a cultured teacher, from the point of view of the teaching profession norms, is characterized by:

- respect for the dignity of another person, a learner who is studying, and

preservation of one's own dignity in various situations of social interaction (domestic, professional, social), i.e. culture of personality, self-regulation;

- adequacy (appearance, manner of behavior, communication) in situations of everyday, professional, social interaction, i.e. culture of everyday life, work, recreation, healthy lifestyle, communication;

- abundance of ethno-sociocultural traditions, customs, norms, etiquette in mono- and multicultural interaction, i.e. the culture of normative behavior, etiquette, attitude, social interaction in a multicultural space;

- actual readiness to use the individual fund of knowledge (humanities, natural sciences, economic, political, legal, etc.), formed by the content of professional training in the process of solving the tasks of social interaction, that is, the culture of intellectual and substantive pedagogical activity, the culture of the intellect;

- established need for satisfaction and continuation of personal socio-cultural (ethical, intellectual, aesthetic, etc.) development and self-development, i.e. culture of self-regulation, personal self-determination;

- orientation in the main valuable-meaning dominants of the modern world, country, society; directions of history and preservation of the cultural life of the world, country (painting, music, literature, architecture, etc.), i.e. general civilizational culture;

- social responsibility for oneself, for the well-being of others, that is, the culture of social being [6].

Therefore, in the context of the sequence of culture growth as a unique and universal phenomenon, pedagogical culture, by its very nature, concretizes this path, giving all its components a special pedagogical content and meaning.

7.3. Mathematical model of the future teachers' professional development

Despite a sufficient number of scientific studies by N. Bordovska, N. Kuzmina, A. Markova, L. Mitina, I. Zimnaya, etc., it was established that the concept «model» is currently one of the most important general scientific categories. Thus, in the Ukrainian dictionary «model» (from the Latin «modulus») is considered as an object, phenomenon, system (description, diagram, graph, form), which under certain conditions act as a substitute or representative of some other object, phenomenon or system [27]. The generalization of scientific research by Z. Kurlyand [13],

S. Omelchenko [18] allowed us to come to the conclusion that by model is understood the following: a system of signs that reproduces certain essential properties of the system-original, that is a schematic representation of some process or phenomenon, which is used as a simplified replacement for it; a system that, reflecting or reproducing the object of the research, is able to replace it, to provide an idea of significantly important characteristics of a pedagogical phenomenon, system, situation. Examining the content of the terms «model» and «modeling», it was determined that they involve the creation of training quality criteria that a specialist must possess, the establishment of a correlation between them and the pedagogical conditions aimed at their formation [5].

It should be emphasized that today's realities make it possible to assert the rapid development of psychological and pedagogical science, which contributes to the accumulation of a large number of various psychodiagnostic methods by both domestic and foreign scientists. However, firstly, there are no principles that combine various tests into a certain system of adequate procedures for solving specific psychological and pedagogical research tasks; secondly, not all psychological properties can be investigated with the help of diagnostic apparatus both because of the complexity and ambiguity of the research subject itself, and because of the lack of adequate diagnostic tools. Therefore, the research uses well-known testing methods corresponding to the subject of diagnosis, the requirements of reliability and validity.

Note that the specificity of the professional activity of educators, the requirements for them, as well as the results of scientific studies of factors, having a significant impact on the manifestation of professional development, allowed us to come to the conclusion that in order to build a mathematical model, it is necessary to study the internal component of the future teachers' personality and its external manifestation (see the first paragraph). The manual of methods included diagnostic tools corresponding to the research in each of the specified directions. The general list of methods, systematized by research directions, is presented in Table 2.

As we can see from Table 2, the diagnosis of pedagogical thinking was determined using «Pedagogical Situations» method, which made it possible to judge the level of the future teachers' pedagogical thinking based on the way out of a number of pedagogical situations described in it. The ability to correctly solve pedagogical problems was determined by the sum of points scored by future teachers in all pedagogical situations. If the future teachers received an average score above 4.5 points, their pedagogical thinking was considered highly developed. If the average

Table 2 – Directions of experimental research of the future teachers's professional development and manual of methodologies

№	Research direction	Providing methodologies
1	Diagnostics of pedagogical thinking	Methodology «Pedagogical situations» (according to R. Nemov, 2003)
2	Diagnostics of the formation of communicative abilities and skills	Modified version of O. Leontiev's questionnaire (M. Fetyskin, 2005)
3	Diagnosis of Self-concept development	Methods: motivation of success and fear of failure according to A. Rean; self-esteem of the level of ontogenetic reflection according to M. Fetyskin; determination of the level of self-esteem according to V. Ternopilska; (Z. Kurlyand, 2005)
4	Diagnostics of professional and pedagogical value orientations	Methodology for determining groups of values (according to N. Maksymchuk, 2000)
5	Diagnosis of emotional intelligence	Methodology of D. Lusin (2006)
6	Diagnosis of moral and volitional qualities	Methods of A. Vostrikov and N. Kuzmina (1986)
7	Diagnostics of the ability to overcome barriers in professional and pedagogical activities	Interview and questionnaire methods (according to I. Dychkivska, 2004)

score was in the interval from 3.5 to 4.4 points, then pedagogical thinking was considered moderately developed. Finally, if the average score was less than 3.4 points, then the future teachers' pedagogical thinking was considered underdeveloped.

In order to determine the levels of formation of the future teachers' communicative skills, the diagnosis of the effectiveness of pedagogical communications (modified version of O. Leontiev's questionnaire) was used. The purpose of the methodology for diagnosing the effectiveness of pedagogical communications was to identify the «auditory atmosphere», activity, expression of cognitive interest of the future physical education teachers, as well as some manifestations of the pedagogical activity style. Respondents were asked to put the appropriate points in the card of communicative activity of physical education teachers. At the same time, the obtained points were distributed as follows: 7-19 points – low level, 20-34 points – average level, 35-49 points – high level.

When diagnosing the development of the Self-concept, the following methods were chosen: «Motivation for success and fear of failure» (according to A. Rean). The future teachers were asked to answer the questions quickly, without thinking for a long time. If the number of scored points was from 1 to 7, motivation to fail (fear of failure) was diagnosed. If the number of scored points was from 14 to 20, motivation for success (hope for success) was diagnosed. If the number of scored points was from 8 to 13, then it should be assumed that the motivational pole was not clearly expressed. At the same time, if the number of points was 8-9, there was a certain tendency of motivation towards failure, and if the number of points was 12-13, there was a certain tendency of motivation towards success. At the same time, motivation for success refers to positive motivation. With such motivation, a person, starting an affair, has in mind the achievement of something constructive, positive. At the heart of human activity is the hope for success and the need to achieve success. Such people are usually self-confident, responsible, initiative and active. They are distinguished by perseverance in achieving the goal and purposefulness.

The indicator «formation of reflective skills», during the diagnosis of the development of the future teachers' Self-concept, was assessed using the diagnostic questionnaire of self-assessment of the level of ontogenetic reflection. Applicants of higher education were considered to have a high level of reflection if they scored 150-113 points. Sufficient level of reflection was inherent in higher education students who were diagnosed within the range of 112-75 points. If higher education students scored 74-37 points, then they had an average level of reflection. 36-0 points characterized higher education applicants with a low level of reflection.

The last indicator of the future teachers' Self-concept development, the ability for self-assessment, was evaluated using the methodology proposed by V. Ternopil'ska. Those with a score of 0 to 25 were classified as having a high level of self-esteem. The sum of points from 26 to 45 testified to a sufficient level of the learners' self-esteem. The sum of points from 46 to 65 indicated an average level of self-esteem among them. The sum of points from 66 to 128 indicated a low level of self-esteem among applicants of higher education [26].

The diagnosis of professional and pedagogical value orientations was determined using the methodology of N. Maksymchuk. This technique was aimed at diagnosing such groups of values as: professional; status; personal; universal; material; self-improving; altruistic.

D. Lusin's methodology was used during the diagnosis of emotional intelligence.

The questionnaire was based on the interpretation of emotional intelligence as the ability to understand one's own and other people's emotions and manage them. The ability to understand emotions means that a person: can recognize emotion, that is, establish the very fact of the presence of an emotional experience in oneself or in another person; can identify an emotion, i.e. establish which emotion he / she or another person feels, and find a verbal expression for it; understands the reasons that caused this emotion and the consequences to which it will lead. The ability to manage emotions means that a person: can control the intensity of emotions, primarily suppress excessively strong emotions; can control the external expression of emotions; can, if necessary, arbitrarily evoke one or another emotion. Both the ability to understand and the ability to manage emotions can be directed both at one's own emotions and at the emotions of other people.

Determination of the future teachers's moral and volitional qualities was carried out according to the methodology of A. Vostrikov. The purpose of this technique is to identify the presence of students' strong-willed qualities, such as: determination – indecision; courage – fearfulness; initiative – lack of initiative; restraint – impertinence; self-control – lack of self-control; persistence – non-persistence; tenacity – lack of tenacity; independence – non-independence.

The diagnosis of the ability to overcome barriers in professional and pedagogical activity was carried out using interview and questionnaire methods, based on the research of I. Dychkivska [10].

It should be emphasized on the difficulty of using these methods, which consisted in the fact that most of these qualities or states (for example, flexibility of thinking, self-esteem, activity, cognitive interest, etc.) are hidden both for future teachers and observers.

The next stage of developing a mathematical model of the future teachers' professional development was the selection of a representative sample, which had to meet such requirements as: respondents should be representatives of the pedagogical profession; it is necessary to take into account the multifaceted requirements for both the process and the result of the professional activity of a modern teacher, since the availability of research on the features of the above-mentioned process can be judged only by the results, the respondents should study in the system of higher educational institutions.

Therefore, the general totality, as a set of all objects included in the study, were chosen out of the third- and fourth-year higher education applicants of the Institute of

Physical Culture, Sports and Rehabilitation of the State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky» (specialty 014 «Secondary education (Physical culture)»; specialty 017 «Secondary education (Physical culture and sports)»; 56 people of the above mentioned specialties took part in the study.

Diagnosing respondents according to the specified methods and analyzing its results made it possible to obtain empirical data for constructing a mathematical model of the future teachers' professional development according to such stages as: standardization of the measurement apparatus; determination of the quantitative limits of the zones of manifestation of professional development according to each method: active, potential, passive; calculation of empirical values of the future teachers' professional development; building the level of multiple linear regression as a mathematical model of the future teachers' professional development; calculation of theoretical values of professional development and evaluation of the obtained level of linear regression; evaluation of the parameters of the mathematical model of professional development; identification of the quantitative limits of the zones of manifestation of the future teachers' professional development; ranking of factor characteristics and qualitative analysis of the model of the future teachers' professional development.

At the first stage, quantitative and qualitative analysis of the researched phenomenon was implemented – the professional development of the future teachers of physical culture due to the satisfaction of certain requirements, one of which is the standardization of the measurement tool. The basis of this requirement is the concept of the norm, since an individual assessment of the manifestation of professional development can be obtained only by correlation with the results of other respondents. Due to the standardization of the methods, it was possible to compare the results obtained from respondents using different methods and to express real test evaluations in relative indicators.

It should be emphasized that two forms of standardization are distinguished in psychological diagnostics, such as: processing and regulation of the procedure, unification of instructions and examination forms, methods of recording results, conditions of examination, characteristics of the contingent being under research; transformation of the normal rating scale into a new scale based not on the quantitative empirical values of the studied indicators, but on their relative place in the distributing the results of the respondents sample [7].

Based on the subject of the research, both forms of standardization were used, as a result of which their weighted average values were calculated for each respondent by all methods, which made it possible to reduce all test results to a single measurement system.

The next stage was the identification of passive, potential and active areas of manifestation of the future physical education teachers' professional development. To solve this problem, the method of determining root mean square deviations was used. At the same time, the results obtained by each of the methods were considered as values of discrete random variables $X_1, X_2, \dots, X_9$. For each of these values, the mathematical expectation of their rates, as well as their mean square deviation, were calculated using the following formulas:

$$\bar{x} = M = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}; \quad \sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1}}$$

where M is mathematical expectation; σ – mean square deviation; x_i – value of the observed characteristic; n – the number of observations [24].

Therefore, the passive zone of the manifestation of professional development (according to each method separately) includes the results of the examination of those respondents, whose weighted average values exceeded the value of mathematical expectation (M) by less than $0,5\sigma$; in potential – weighted average values ranged from $M - 0,5\sigma$ to $M + 0,5\sigma$. The results of the research on the professional development of the future physical education teachers, the weighted average values of which exceeded $M + 0,5\sigma$, formed an active zone. Note that, taking into account these values, for each of the 9 methods used, the number of respondents (in %), that were conventionally divided into passive, potential and active zones of manifestation of the future physical education teachers' professional development, was calculated. Those results are summarized in Table 3.

As we can see from Table 3, 18% of the total number of respondents fell into the active zone of pedagogical thinking, 32% into the potential zone, and 50% into the passive zone. According to the results of the diagnosis of the level of communicative skills and abilities, it was established that almost the same percentage of respondents was found in the passive (43%) and potential (45%) zones, and only 12% of respondents from the total number were in the active zone. After diagnosing the development of the future teachers' Self-concept, it was established that 58% of the total number of respondents showed motivation for success and fear of failure in the

Table 3 – The number of respondents by relevant areas of professional development (in %)

No	Methods	Passive zone	Potential zone	Active zone
1	Pedagogical situations	50	32	18
2	Questionnaire for determining the level of communicative skills and abilities	43	45	12
3	Motivation for success and fear of failure	9	33	58
4	Self-assessment of the level of ontogenetic reflection	34	40	26
5	The level of self-assessment	10	50	40
6	Groups of values	28	42	30
7	Determination of the level of emotional intelligence	35	62	3
8	Determination of moral and volitional qualities	38	47	15
9	The ability to overcome barriers in professional and pedagogical activities	30	56	14

active zone, 33% in the potential zone, and 9% in the passive zone; self-assessment of the level of ontogenetic reflection in the active zone was determined in 26%, in the potential zone – 34%, in the passive zone – 40% of the total number of respondents; the level of self-esteem revealed 40% in the active zone, 50% in the potential zone, and 10% in the passive zone (of the total number of respondents). According to the results of the diagnosing the value groups, it was established that 30% were found in the active zone, 42% in the potential zone, and 28% in the passive zone (of the total number of respondents). Determining the level of emotional intelligence made it possible to diagnose only 3% of respondents in the active zone, 62% of respondents in the potential zone, and 35% of the total number of respondents in the passive zone. Determination of moral and volitional qualities made it possible to diagnose 38% of respondents in the active zone, 47% of respondents in the potential zone, and 15% of the total number of respondents in the passive zone. The generalized results obtained by using interview and questionnaire methods show that the ability to overcome barriers in professional and pedagogical activity was diagnosed in the active zone by 14% of respondents, in the potential zone by 56% of respondents, and in the passive zone by 30% of the total

number of respondents.

Therefore, the distribution of weighted average values according to the active, potential and passive zones of the manifestation of the future physical education teachers' professional development revealed quantitative limits for the results of testing according to the above-mentioned methods, which is presented in Table 4.

Table 4 – Quantitative intervals of the detection zones of professional development according to the appropriate methods

№	Methods	Passive zone	Potential zone	Active zone
		Intervals		
1	Pedagogical situations	0 – 0,277	0,277 – 0,497	0,497 – 1
2	Questionnaire for determining the level of communicative skills and abilities	0 – 0,573	0,573 – 0,657	0,657 – 1
3	Motivation for success and fear of failure	0 – 0,402	0,402 – 0,474	0,474 – 1
4	Self-assessment of the level of ontogenetic reflection	0 – 0,38	0,38 – 0,498	0,498 – 1
5	The level of self-assessment	0 – 0,409	0,409 – 0,523	0,523 – 1
6	Groups of values	0 – 0,772	0,772 – 0,786	0,786 – 1
7	Determination of the level of emotional intelligence	0 – 0,702	0,702 – 0,736	0,736 – 1
8	Determination of moral and volitional qualities	0 – 0,36	0,36 – 0,546	0,546 – 1
9	The ability to overcome barriers in professional and pedagogical activities	0 – 0,124	0,124 – 0,180	0,18 – 1

According to the results of the regression analysis, the following regression equation was obtained: $Y = 0,07 \cdot X_1 + 0,145 \cdot X_2 + 0,077 \cdot X_3 + 0,17 \cdot X_4 + 0,144 \cdot X_5 + 0,137 \cdot X_6 + 0,092 \cdot X_7 + 0,055 \cdot X_8 + 0,11 \cdot X_9$, where the dependent variable Y is an effective sign of professional development of the future physical education teachers, that depends on many variables – factor characteristics $X_1, X_2, \dots, X_9$, and influenced the use of multiple linear regression in the study. In the constructed model, the statistical reliability of the results is provided, since the condition is fulfilled: $n \geq 3(m + 1)$, where n – the number of observations (56), m – the number of factorial features (9). In our case – $56 \geq 30$. According to this, we have a standard error of $S=0$, which indicates the accuracy of the valuations.

The general quality of the linear regression equation is revealed by the value of the coefficient of determination, which determines the destination of the general dispersion of the resulting characteristic Y according to the regression equation –

$0 \leq R^2 \leq 1$. That is, the closer R^2 is to 1, the better the linear regression equation explains the behavior of the outcome characteristic Y. Considering Y as a linear function in regard to the variables X_n , its smallest and largest value in the interval $[0; 1]$ was found, namely: $Y_{\min}=0,07$ та $Y_{\max}=1$.

The next stage made it possible to take into account the intervals of change of each of the arguments according to the active, potential and passive zones of the manifestation of the future physical education teachers' professional development. Substitution of the limit values of the change intervals of each argument for the corresponding detection zone in the linear regression equation and the determination of the smallest and largest values among them made it possible to obtain the following: in the active zone $Y_{\min}=0,6644$; $Y_{\max}=1$; in potential: $Y_{\min}=0,5007$ and $Y_{\max}=0,6644$; in the passive zone: $Y_{\min}=0,2150$ та $Y_{\max}=0,5007$. So, the active zone of professional development manifestation falls on the interval from 0.6644 to 1, which is 19.64% of the total number of respondents. The values of Y, ranging from 0.5007 to 0.6644 indicate a potential zone of manifestation of professional development and indicate an insufficient level of formed qualities, motivation, thinking and skills inherent in pedagogical activity. Such respondents were found to be 52.79% of the total number. The values of Y in the range from 0.2150 to 0.5007 indicate the absence of the above-mentioned qualities and conditions that provide the future teachers' professional development, or their non-actualization. The results made it possible to state that 27.57% of the total number of respondents entered the passive zone of manifestation of professional development.

It should be emphasized that in order for the values of Y to fall into the interval from 0.6644 to 1, during the diagnosis of a certain respondent's professional development, it is not necessary that the corresponding values of all the factor characteristics $X_1, X_2, \dots, X_9$ fall into the active zone. This is explained by the fact that low values of some characteristics can be compensated by higher values of others, which in total provides the necessary value of the resulting characteristic Y in the range from 0.6644 to 1 and indicates the future physical education teachers' professional development.

So, the mathematical model of professional development makes it possible to further rank factor characteristics according to the levels of professional development

of the future physical education teachers and predict their degree of manifestation during professional training based on the values of the module parameters $\beta_1, \beta_2, \dots \beta_9$. However, the analysis of the mathematical model of professional development makes it possible to assert that this process is a special state of the future teacher personality, which is based on its natural properties and represents consistent by time, methods and results of actions in pedagogical activity. On the other hand, this model provides an opportunity to determine the criteria and indicators that affect the manifestation of the future physical education teachers' professional development, based on the analysis of external and internal factors.

Summarizing, we come to the conclusion that such results testify to the need and expediency of carrying out appropriate work on further purposeful development and personality formation of the future physical education teacher during professional development, based on the achievements of modern pedagogical science.

Conclusions

The conducted theoretical work made it possible to determine that professional development is characterized by content, activity and procedural directions of self-realization, which contributes to the development of motivation for learning, future teacher's internal and external self-organization, the ability to build a trajectory of self-learning, thanks to which he / she becomes the subject and product of constructing his / her own future activity.

Summarizing the results of the scientific fund analysis, it was established that the present time encourages teachers to constantly improve themselves, to realize the prospects of their own professional development, to make the most of personal intellectual abilities, to evaluate their own professional activity and its effectiveness, which, in turn, is closely related to their professional worldview, the level of formation of which has an external manifestation in motivation, communication, activity, behavior and emotions.

Theoretical analysis of psychological and pedagogical literature made it possible to establish that the result of the future teachers' professional development can be pedagogical culture, which acts as a sense-forming factor and is divided into such types as elite and mass, spiritual and material, national and personal, linguistic and thinking, informational, behavioral and communicative, reading, emotional and intellectual,

physical, etc. Considering the essence of the mentioned phenomenon, the functions of culture and the forms of its manifestation were analyzed. During the systematization of the scientific search according to the research subject, the essence and content of the concepts «model» and «modeling» were analyzed.

After analyzing the scientific sources from various fields of science, it was established: firstly, there are no principles that combine various tests into a certain system of adequate procedures for solving specific psychological and pedagogical research tasks; secondly, not all psychological properties can be investigated with the help of diagnostic apparatus both because of the complexity and ambiguity of the research subject itself, and because of the lack of adequate diagnostic tools.

The mathematical model of professional development contributed to the investigation of the internal component of the future teachers' personality and its external manifestation. Diagnosing the respondents according to the specified methods and analyzing its results made it possible to obtain empirical data for building a mathematical model of the future teachers' professional development according to such stages as: standardization of the measurement apparatus; determination of the quantitative limits of the zones of manifestation of professional development according to each method: active, potential, passive; calculation of empirical values of the future teachers' professional development; building the level of multiple linear regression as a mathematical model of the future teachers' professional development; calculation of theoretical values of professional development and assessment of the obtained level of linear regression; assessment of the parameters of the mathematical model of professional development; identification of the quantitative limits of the zones of manifestation of the future teachers' professional development; ranking of the factor characteristics and qualitative analysis of the model of the future teachers' professional development.

The perspective directions of scientific research require the development of educational and methodological recommendations and technologies for the formation of the internal component of the future teachers' professional development in the conditions of university education.

KAPITEL 8 / CHAPTER 8⁸**DIE AUSSICHTEN FÜR DIE MODERNISIERUNG DER
INSTITUTIONELLEN INTEGRATION DER UKRAINE IM KONTEXT DER
GLOBALEN SOZIOÖKONOMISCHEN TRANSFORMATION UND
FRAGEN DER NATIONALEN SICHERHEIT****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-023****Einbringen (Introduction)**

Das letzte Jahrzehnt war durch einen Anstieg in den Integrationsprozessen in der Welt, die Entwicklungstrends der gemeinsamen Entscheidung der Länder ihre wirtschaftlichen und sozialen Probleme. Die Realität ist, dass die Globalisierung eine objektive und absolut unvermeidlich Phänomen unserer Zeit, das heißt, Sie können sich Wirtschaftspolitik verlangsamen (das ist, was passiert, in einigen Fällen), aber Sie können nicht aufhören, oder «Abbrechen», wie ein zwingendes Erfordernis der modernen Gesellschaft und wissenschaftlichen-technische Fortschritt. Inhärenten in der heutigen Welt und einem erheblichen Maß an Integration und Internationalisierung. Volkswirtschaften werden nach und nach stärker integrierten.

Fand eine Art «Komprimierung» Weltenraum, das erfordert neue Formen der Beziehung [10:27]. Das Problem ist nicht im Phänomen der Globalisierung, sondern in der Fähigkeit der Regierungen in vielen Ländern anzupassen, Ihre Politik an die sich ändernden Bedingungen. Dass gleiche gilt für die Fragen der Landwirtschaft (wirtschaftlichen, sozial-ökonomische Sphäre), dann werden diese Länder nehmen alle grundlegenden Regeln des Spiels inhärenten modernen globalen Marktwirtschaft. Als gleichzeitig unverwechselbaren, einzigartigen Staaten, bewirten, ausgehend von den Prinzipien, Traditionen, Bedürfnisse, Eigenschaften Sie alle, ob wir wollen oder nicht, unterliegen bestimmten einheitlichen wirtschaftlichen und politischen Grundsätzen der so genannten *Globalisierung* [5:73], darüber hinaus die *Integration*, die explizit oder oft implizit ausgedrückt.

Zweck des Artikels (The purpose of article)

Beim derzeitigen Stand der Entwicklung, im Prozess der postsowjetischen Transformation der Gesellschaft und der Welt. regionalen Integrationsprozesse, Übergangsländern postUdSSR (*Die ehemalige Sowjetunion*), einschließlich der Ukraine und Russland, erwarb eine neue Staatsangehörigkeit, sozio-ökonomischen und

⁸**Authors:** Zinchenko Victor Victorovich, Polishchuk Oleksandr, Chervona Lesya, Lakusha Nataliia, Petriv Oksana, Krokhmal Nataliia

politischen, sowie weitere historische und kulturelle Erfahrungen. Erhebliche Veränderungen stattgefunden haben in allen Bereichen des Lebens gemacht. Aber viele Vertreter aus dem Bereich der leitenden Angestellten der öffentlichen Verwaltung in diesen Ländern zu vergessen, dass alle diese Änderungen rückgängig gemacht werden kann, wenn Sie nicht zahlen Aufmerksamkeit auf die Fragen der nationalen Sicherheit im Zusammenhang mit aktuellen Fragen der Sozial- und Wirtschaftspolitik und Anlagenmodernisierung in Bedingungen transitive (Übergang) Entwicklungszeit im Hinblick auf die Integration und die Welt Globalisierungsprozesse. Was machen wir in diesem Plan sehen?

Grundlagenforschung/Analyseergebnisse (basic research/analysis findings)

Einerseits, zum Beispiel, Ukraine konzentriert sich auf die Integration mit der europäischen Union, jedoch noch nicht eindeutig definiert, wie strategische und taktische Vorteile und Nachteile dieser Vektor der Entwicklung, andererseits gibt es bereits, bestätigt die Erfahrungen in der Zusammenarbeit im Rahmen der UdSSR und der post-sowjetischen Geschichte, komplexe und die Risiken und Vorteile – vor allem in den Beziehungen mit Russland.

Als Folge der Erweiterung der Europäischen Union, als er in seine ost- und mitteleuropäischen Staaten, in vielen postsowjetischen Ländern, einschließlich der Ukraine haben sich direkt an die EU angrenzen, die eine grundlegend neue geopolitische Situation schafft. In diesem Zusammenhang, eine klare und umfassende Definition der Außenpolitik und der Aussenwirtschaftsstrategie der Integration in die politischen, wirtschaftlichen und rechtlichen Raum der regionaler und globaler Ebene. Unter anderem die aktuelle nationale Strategie sieht die Integration in die EU im Kontext der gesamteuropäischen Sicherheit. Beachten Sie jedoch, dass die Sicherheit der Ukraine in diesem Zusammenhang ist die Tatsache, dass nicht nur die Entwicklung und Stärkung der EU stützen und Ausbau der Zusammenarbeit mit der NATO – die Grundstruktur der Verteidigung und Sicherheit der EU – ist einer der Hauptfaktoren, der Integration, die die europäische Sicherheit zu vertiefen in all seinen Dimensionen. Der Grundsatz der Unteilbarkeit der Sicherheit in Europa ist für die Ukraine und Russland und der EU gleichermaßen wichtig. *Genossenschaft Sicherheit*

Suche nach Ansätzen, die, zusammen mit anderen europäischen, eurasische und transatlantischen Strukturen für die Ukraine sein sollte, seine eigene Sicherheit zu garantieren. Weiterentwicklung der EU hat sich wegen der außergewöhnlichen Verfahren, die seit 1989 stattgefunden haben, in Osteuropa und später in die Sowjetunion gebracht problematisch. «Europa» hatte zuvor klare Grenzen, und es

wird als eine Reihe von liberalen Demokratien Westeuropas von den kommunistischen Staaten des Ostens getrennt angesehen.

Der Zusammenbruch der Sowjetunion änderte sich die Situation. Im Zusammenhang mit dieser schwierigen Situation sind viele Teile der ukrainischen Bevölkerung ihre Aufmerksamkeit auf den nördlichen Nachbarn - die Russische Föderation. Fühlen bestimmte moralische und psychologische Einheit mit den Menschen in der Russischen Föderation unter den Bürgern der Ukraine ist nicht nur die historischen Wurzeln und der postsowjetischen ideologische Basis, aber in der Praxis das harte Leben in schwierigen wirtschaftlichen Rahmenbedingungen, Vorurteile und Misstrauen auf Seiten der Neigung entwickelt Europas zu «Brüdern im Unglück», wird stärker.

Das Volumen, Qualität und Vollständigkeit der sozialen und wirtschaftlichen Veränderungen, die sich in unseren Ländern, ist es schwierig, zu jeder anderen Periode in der Geschichte des Landes zu vergleichen, denn im Laufe der Jahre der Unabhängigkeit, dramatische Veränderungen in der Struktur der sozialen, politischen und wirtschaftlichen Beziehungen: In den neuen Untertanen des Eigentums und der politischen Bildung Aktivitäten transformiert die grundlegenden Werte des Lebens und die Motivation für das Verhalten zu ändern die Art und Weise des Lebens und Denkens, zusammen mit den Traditionen. Ist es notwendig, einen besonderen Schwerpunkt auf die sozialen und psychologischen Aspekte der nationalen Sicherheit im Kontext der politischen Aspekte der Beziehungen zwischen der Ukraine und der EU und der Russischen Föderation zu machen.

Mit der Tatsache, dass die Integration grundlegend von unserer Lebensweise des Landes nicht möglich ist, ohne das Bewusstsein eines jeden Bürgers der Ukraine zu ändern, ist es schwer zu widersprechen.

Es ist schwer, nicht mit der Tatsache, dass das Paradigma der Entwicklung der russischen Staatlichkeit ist bedingungslos Erbe der alten etatistischen und imperiale Ideologie, Prinzipien und Stil, Dinge zu tun, da seine geopolitische Rolle zustimmen. Die Frage der Überdenken der kaiserlichen Erbe, historische Verantwortung, die Notwendigkeit, die Beziehungen zu seinen nächsten Nachbarn in Moskau höchsten staatlichen Ebene zu aktualisieren ernsthaft gar nicht entstehen.

Die russischen geopolitischen Denkens gibt es keine gesellschaftlich akzeptierten Konzepten betreffend die Definition der eigenen natürlichen Grenzen, seine eigene Skala, wird es durch Kategorien wie *«Sphäre der ausschließlichen Interesse»*, *«Einflusszone»*, *«Siedlungsgebiet der russischsprachigen Bevölkerung»* usw.

dominiert Das Ergebnis war die Bildung einer neuen russischen Nation und einer bestimmten Haltung zur nationalen Frage, die als solche das Fehlen einer klaren Grenz Anwendung der Innen- und Außenpolitik, und die Existenz der Probleme in ihren Beziehungen zu jedem Nachbarland, wenn es nicht auf die Rolle des Satelliten einverstanden. Klar ist, dass diese Ansichten erweitert, um der Ukraine. Praktisch alle Ideologen des russischen Staatlichkeit verbindet die Anforderungen der internationalen Anerkennung von Exklusivität, Priorität Moskaus Interessen in der Ukraine.

Jetzt gibt es eine Realität, dass Russland nicht bereit ist, den Algorithmus in seinen Beziehungen zu seinen Nachbarn zu ändern, auf die reale Parität und gleichberechtigten Partnerschaft, die sich auf die verschiedenen Arten von Expansionsschemata in der Geopolitik des postsowjetischen Raum. Offenbar ist es nicht notwendig zu erklären, dass, zum Beispiel, ist Belarus nun tatsächlich in vielen Aspekten ihrer Innen- und Außenpolitik ist ein Satelliten-Staat, zu einem gewissen Grad das «Anhängsel» der russischen Union. Aber die russischen Interessen zielen, natürlich, nicht nur in Belarus, sondern auch in der Ukraine, sondern die ganze postUdSSR als Ganzes (die übrigens in bestimmten Schemata nicht die Möglichkeit der Durchführung der Strategie «Satelliten» und in Bezug auf den ehemaligen Ländern des *RGW* (Rat gegenseitige Wirtschaftshilfe) und der *Warschauer Pakt*.

Leider müssen wir die Tatsache, dass es für äußerst vorsichtig über alle Formen der Zusammenarbeit und Integration mit der Russischen Föderation und der EU fördert in erster Linie Persistenz vorsichtige Distanzierung von Russland als die wohldefinierte hegemoniale Expansion in postUdSSR ruft beachten. So geschah es, dass Russland wirtschaftlichen (vor allem Öl und Gas) Druckmittel gegenüber der Ukraine. Darüber hinaus gibt es jetzt die Dominanz der russischen Massenkultur im Gebiet und im öffentlichen Bewusstsein (und unbewusste in der Masse) in der Ukraine. Aber es ist nicht so beängstigend. Wenn wir uns nun vorstellen, dass Russland beschließt, Elektrowerkzeuge verwenden, um der Ukraine wieder in den Schoß des Imperiums schubsen, ist nun wirklich nichts, was wir nicht widerstehen können, weil die Ukraine praktisch wehrlos - in allen Aspekten des nationalen Sicherheitssystems (genauer gesagt, sollte es seine systemischen Mangel an festgestellt werden). Der Satz von Faktoren wie der Mangel an Energieautarkie, geistigen und regionalen nationalen Einheit und der nationalen Integrität, Kernwaffen und der miserable Zustand der Armee Eindruck völliger Hilflosigkeit und Unfähigkeit, alle Maßnahmen der Qualitätssicherung.

Für den Bürger der meisten postsowjetischen Ländern nicht das Gefühl, dass die

notwendige Beteiligung der Gruppe in der sozialen, wirtschaftlichen und politischen Leben ihres Landes. Das hohe Niveau der Korruption, nicht ausgebauten Stagnation der ukrainischen Wirtschaft, ein maßgeblicher Einfluss der Oligarchie in den politischen und wirtschaftlichen Bereichen des staatlichen Handelns führt zu einem niedrigen Niveau der staatsbürgerlichen Bewusstseins. In Ermangelung einer historischen Erfahrung bei der Integration der neuesten und Weiterbildung wie der EU, der öffentlichen Meinung der gewöhnlichen Ukrainer und Russen solche Anforderungen nicht wahrnehmen in diesem Stadium. Für signifikante Veränderung des Bewusstseins, die Bildung der Bürger der Ukraine und Russland, das in der Lage, leben und arbeiten in der EU würde erfordert Veränderungen in der wirtschaftlichen und politischen Spektrums. So wird in den sozialen Aspekten der Entwicklung und wirtschaftlichen Integrationsprozesse im postsowjetischen Raum, sind wir mit einem komplexen Problem, das komplex und die Systemlösungen und entschlossenes Handeln erfordern konfrontiert.

Die Praxis zeigt, dass die *Umsetzung der Sozialpolitik* in der Ukraine ist nicht die eine Gelegenheit bieten Verpflichtungen des Staates zu erfüllen. Natürlich, sofern das System die Wirtschaftskrise der Sozialpolitik kann nicht vollständig sein, denn für die Realisierung der sozialen Programme erfordern erhebliche Ressourcen. Während dieser Zeit werden die Funktionen des Staates reduziert werden, um soziale Mindestschutz für die am meisten Bedürftigen zu gewährleisten. Doch in der Ukraine die sozialen Kosten der Reformen war die übermäßige und ineffiziente System der sozialen Sicherung. Unter solchen Bedingungen ist von entscheidender Bedeutung für die Erreichung der nationalen Konsens über die Änderungen ist eine solche politische Ökonomie des Übergangsprozesses, der darauf abzielt, und ist in der Lage, um die Wiederherstellung der industriellen Potenzials, nichtinflationäres Wachstum zu gewährleisten, Sperrung der Arbeitslosigkeit und der Strategie der gerechten Verteilung der sowohl den Lasten und Nutzen der Systemänderungen. Diese Fragen beziehen sich auf die Wirtschaft, aber wichtig für die meisten postsowjetischen Ländern, Entwicklungs- und transitive Ländern und die Entwicklung eines Arbeits demokratischen Gesellschaft. In Jahren, in denen die Kommunistische Souveränität gestürzt wurde, gingen alle Übergangsländern durch systemische und strukturelle wirtschaftliche und soziale, politische und verwaltungstechnische Revolution. Danach gab es mehr oder weniger erfolgreich in Bezug auf die Grundsätze der Demokratie, Veränderungen als Folge von denen in der Regel, änderte sich die Strategie der Entwicklung in Bezug auf die soziale und nationale Sicherheit in eine qualitativ

bessere. Deshalb ist es notwendig zu erkennen, dass, ohne Zweifel, die Demokratie in den Transformationsländern erwies sich ihre effektive Präsenz und Leistungsentfaltung.

Ein weiteres großes Problem – *die Korruption*. Das «Krebs-Gesellschaft» kann verschiedene Formen annehmen – von der Unterstützung der alten Bindungen und kleine Tricks kleinen Bürokraten und bis zu einer geraden harten Kriminalität staatlichen Spitzen. Nicht zu unterschätzen Maßstab Korruption, obwohl dieser Maßstab variiert in den verschiedenen Ländern postUdSSR anders. Korruption, die an einem bestimmten Punkt zu verbreiten und wurde gewöhnlich und allgemein akzeptiert, dann ist es schwer zu beseitigen. Es wäre zu einfach sein, dass die Korruption wird mit der Beseitigung von Marktverzerrungen verschwinden nehmen. Es ist klar, nach den Lehrbüchern, gibt die Marktwirtschaft weniger Möglichkeiten für Korruption und illegale Durchsuchungen von Einnahmequellen. Aber das Risiko ist, dass in der Übergangszeit kann die Korruption zu verwalten, umfassend zu sein, und das wird nicht zu einer sozialen Marktwirtschaft zu führen und den wilden und räuberischen oligarchischen Markt [12:80]. Die postsowjetischen Anstieg der Kriminalität und der Korruption ist teilweise auf den Verlust der moralischen und rechtlichen Richtlinien.

Doch die Demokratie – ist mehr als die Gestaltung der öffentlichen Verwaltung und Wahlen. Demokratie, als Bedingung für die Sozialstaatssicherheit sollten von der Gesellschaft, die existiert und gedeiht nicht nur eine große Anzahl von Nicht-Regierungsorganisationen (wir sprechen über die Organe der Selbstorganisation und Selbstverwaltung der Bevölkerung, Kirchen und anderen Religionsgemeinschaften, Gewerkschaften, Wirtschaft, Unternehmen, Wohltätigkeitsorganisationen, politischen Parteien Gespräche unterstützt werden, Kreativen, Verlage, Bildungsvereine, etc.), aber auch ihr Einfluss auf die Regierung. Die Zivilgesellschaft in der Lage war, die Grundlagen der Demokratie zu schaffen, muss die Kultur des Kompromisses, die Achtung von Minderheiten und der Sozialethik und persönliche Integrität und Selbstverantwortung [16:420] zu beherrschen.

Die Realisierung dieses Ziels sollte unser Staat seine Aktivitäten auf die Entwicklung der konstruktiven Zusammenarbeit zu konzentrieren, nicht nur in Europa Sicherheitsstrukturen bestehenden, sondern auch in den postsowjetischen zwischenstaatlich, Integration und Verteidigungsstrukturen – in der Tat, hat die Erfahrung gezeigt, wie alte, neue und jüngere Geschichte, für sie zu dominant werden das Prinzip der multilateralen Zusammenarbeit mit unterschiedlichem Grad an

Integrität und Loslösung, ausschließlich basierend eigene kurz-, mittel- und langfristigen Interessen.

Die zunehmende Verflechtung der Volkswirtschaften, die Internationalisierung der Finanzmärkte und der aktuelle Stand der Entwicklung dazu beitragen, den Prozess der globalen und insbesondere der wirtschaftlichen Globalisierung. Nach der Analyse der I. Wallerstein, auf der Grundlage der supranationalen, der globalen Arbeitsteilung in den wirtschaftlichen Zentren allmählich entwickelten sich die nationalen Industriesysteme, in denen es besteht ein enger Zusammenhang zwischen der Wirtschaft und der Politik. Trotz der vielen Diskussionen über die «neuen» globalen Wirtschaft, in der die aktuelle *wirtschaftliche Globalisierung* ist nicht beispieillos.

Denn auch in den 50 Jahren vor dem Ersten Weltkrieg waren riesig zwischenstaatlichen Handel von Waren und Kapital, die Migration von Menschen. Jetzt gibt es eine so genannte *sequentielle Form der Globalisierung*, die Wachstumsbedingungen in einem marktorientierten Weltwirtschaft. Dies ist ein objektiver Prozess, die ein wichtiges Merkmal der *postindustriellen Zivilisation*.

Die Menschheit hat bestanden *Inlands/Micro-Ebene* (innerhalb des Reiches), *Interstate/Meso-Ebene* (Kolonie-Großstadt) und kam zu dem nahe *interregionaler/Makro-Ebene* (die Industriestaaten der Region vergrößert Integration und integrative Verbände), aber es gibt immer noch die höchste, so genannte «*Makro aus dem Makro*» – *Mega-Ebene*. Aber es ist ein weiterer Ansatz, bei dem die Entstehung der Globalisierung mit dem letzten Quartal des XX Jahrhunderts assoziiert, als die am intensivsten entwickelt Integrationsprozesse, Spezialisierung, Kooperation. in die Arena allgemeine Planeten (global) Probleme, neue Technologien, den Ausbau des globalen Finanzplatz, und so weiter [7: 25]. Die wichtigsten Parameter der modernen Globalisierung sind bestimmt durch: wirtschaftliche Interdependenz – mehr Offenheit der nationalen Märkte, die Vertiefung der internationalen Arbeitsteilung und Zusammenarbeit; Informationen Globalisierung, gegenseitige Abhängigkeit, die mit den Problemen der planetaren Sicherheit verbunden ist – die Umwelt, Kernenergie, Kernwaffen usw. Aber interessant nicht nur eine Erklärung für diese Tatsache in der Geschichte der Zivilisation und der Aufklärung von seinem Wesen, die Bedingungen des Auftretens, Formen und Mechanismen der Funktion, Rolle und den Einfluss der modernen Welt um [2:4].

Die Idee hat eine moderne Form der Globalisierung – durch den Grad der Auslöschung wirtschaftlichen Grenzen zwischen den Ländern, in denen die Weltwirtschaft ist endlich die Wirtschaft wie ein einziger Staat sein – entstand vor drei

letzten Jahrzehnts. Seit Jahrzehnten ist der weltwirtschaftlichen Rahmenbedingungen waren signifikante Veränderungen.

In den 1950er Jahren haben Industrieunternehmen beschäftigt Neuerstellung des Problems der Binnenmärkte. In den 1960er Jahren begann das Unternehmen in der Produktion und Handel beteiligt sind, unter dem Einfluss eines schnell wachsenden internationalen Handel und ausländische Märkte zu expandieren. Das britische Magazin «The Economist» durch das Schwert, in den sechziger Jahren des zwanzigsten Jahrhunderts. alle großen amerikanischen Firma sagte, dass es «multinationalen» [1].

Im Jahr 1970 die Unternehmen der verschiedenen Formen der Unternehmensorganisation haben sich multinationale Unternehmen die Investition in Produktionskapazitäten und stehen im internationalen Raum an Distributionszentren. Multinationale Unternehmen oder multinationaler Struktur und kapital- das Unternehmen in eine neue t u supranationalen oder transnationalen Akteure. Das schnelle Wachstum des Welthandels und der internationalen Kapitalströme seit den 1980er Jahren hat sich auf die Tatsache, dass viele große Finanzinstitute sowie Unternehmen in der Herstellung und dem Handel führte, wurde mit den Aussichten ihrer Entwicklung, Erweiterung auf globaler Ebene verbunden. Laut der Zeitschrift «Der Economist» «... In den achtziger Jahren «Globalisierung» ist ein allgemeiner Ausdruck Forschung zu werden, auf der Grundlage, dass Tausende von verschiedenen Strategien» [1].

«Global Strategy for profit» – das war eine typische Motto der damaligen Zeit. Im Herzen der Globalisierung der Wirtschaft und Finanzen war – das Erreichen des technischen Fortschritts, der Rückgang der staatlichen Eingriffe in die Wirtschaft und Finanzen in den Industrieländern; das Wachstum der internationalen Kapitalströme.

Wie bei jeder neuen Phänomen Globalisierung hat sowohl seine Unterstützer, die es zu sehen als einen Vorteil, da sie in der Lage ist, ihrer Meinung nach, die Produktivität und den Lebensstandard in der ganzen Welt stark zu erhöhen, ist es vielleicht, weil der globalen Integration der Wirtschaft kann auf eine bessere Arbeitsteilung führen, so dass Länder mit niedrigen Löhnen, in arbeitsintensiven Operationen spezialisiert, und Ländern mit hohen Löhnen – Arbeiter produktiver Einsatz (dies ermöglicht es Firmen, größere Skaleneffekte zu erzielen).

Die Globalisierung ermöglicht es Ihnen, das Kapital in ein Land, die günstigere Bedingungen für Investitionen bietet, und nicht in die Falle der geringen Rentabilität der lokalen Finanz Projekte fallen zu bewegen; und seine Kritiker, die eine pessimistische Sicht haben. Sie (die Kritiker), sagte, dass die wachsende Konkurrenz

aus den Schwellenländern mit niedrigen Löhnen Verringerung der Zahl der Arbeitsplätze und Löhne in den reichen Ländern zu reduzieren, und wird vor dem sogenannten gesehen «Wettlauf nach unten», wie Ländern zu verringern Löhne, Steuern, Leistungen der sozialen Sicherheit und schwächen die Kontrolle der Umwelt, die «wettbewerbsfähige» wäre [9]. Wettbewerbsdruck die Fähigkeit der Staaten, ihre eigene Wirtschaftspolitik zu führen untergraben. Die Struktur der Praxis und die Logik der Weltwirtschaft, die auf den neuesten Informations- und Telekommunikationstechnologien hat zu einer neuen internationalen Arbeitsteilung, die nicht nur einen Beitrag zur Veränderung der Balance der Wirtschaftskraft zwischen den führenden Industrienationen, sondern auch zu den Entwicklungstendenzen in der Schaffung von wirtschaftlichen Multipolarität geführt.

Zu den kritischen Faktoren der globalen Entwicklung sind auch der Aufstieg der die *Neuen industriellen Länder* (NIL) als gleichberechtigte Konkurrenten in den Industrieländern auf die Herstellung von High-Tech-Produkte und neue globale Informationsbasierte Wirtschaft, lieber die Umsetzung eines technologischen Durchbruch bei der Entwicklung durch die Einführung von Know-how im Gegensatz zu der vorherrschenden Gedanke, kurzfristige Vorteile aus der Verwendung von billigen Arbeitskräften und Rohstoffen in der Dritten Welt. Kritiker sind auch besorgt über den wachsenden Einfluss der Finanzmärkte kann wirtschaftliches Chaos verursachen und behauptete, dass die dominierende Begriff der Globalisierung ist falsch, denn wirklich neu und originell Erscheinungen in der Wirtschaft im engeren Begriff eines einzigen Planeten investiert [8:19]. Mehr auf den Begriff «verwirrt um», aber das Fehlen einer «neuen keynesianischen», die im strengen Kategorien von Gesetzen dieser Ordnung kommen, um das Nachkriegsmodell der Weltwirtschaft zu ersetzen beschrieben werden würde, dennoch macht von einer ungefähren «globalistischen» Terminologie. Die moderne Gesellschaft, vor allem westliche, auch wenn es gilt für viele andere Gesellschaft, eher wie eine Gesellschaft, in dem Bild von Georg Simmel: soziale Einrichtungen - der Nation, die Wirtschaft, so wichtig sind, wie wichtig sind die wichtigsten sozialen Beziehungen, Netzwerke und Matrizen dieser Links.

Es gibt eine enorme Fragmentierung der sozio-ökonomischen Subjekts. Und das ist in den engagierten, aber expliziten Formen der Wirklichkeitsflucht Institutionen wider.

Es ist der Prozess der globalen und in der westlichen Welt, er ist nicht verbunden mit der Qualität der Institutionen, die er im Zusammenhang mit Veränderungen in der

rein menschlichen, persönlichen Bereich der sozialen Aktivitäten. Die wichtigste Dimension in diesen globalen Veränderungen – sozial-anthropologischen. Die Allgemeine deren Eigenschaft – Individualisierung. Und zusammen mit der Individualisierung, der Trennung des Individuums von sozialen Gruppen, erfolgt die Verarmung der sich selbst in diesen sozialen Gruppen, die Bildung nicht nach dem Prinzip der eingeschaltete sozialen Status, Herkunft, sondern nach dem *Prinzip der Freiwilligkeit, der Assoziativität* [5:57].

Alle Prozesse, die in der Welt, erwerben die in unterschiedlichem Maße Global. Aber die bestehenden Trends fließen in die Realität viel schneller, als Sie Zeit, um zu begreifen, wie die Ideologen und die Kritiker der neoliberalen Globalisierung. Und die Prozesse, die noch vor wenigen Jahren unmöglich schien, eine immer größere Spannweite. «Die Wirklichkeit wird praktisch die weit verbreitete Ablehnung der Integration der globalen Wirtschaft», – schreibt die Zeitschrift «Economist». Und obwohl in diesem Artikel heißt es, dass die Unternehmen weiterhin den glauben an die Wirksamkeit des globalen Netzwerk von Lieferanten, der Autor fügt hinzu: «Wie in jeder Kette, seine Kraft wird durch das schwächste Glied. Eine wirklich gefährliche Situation kommen, wenn die Unternehmen entscheiden, dass ein solches System Lieferungen bereits überlebt, Ihre» [1].

Die sogenannte «*de-Globalisierung*» betrachtet Angaben der Zeitschrift, die ein Symbol der Ideologie des freien Marktes, wie negative Prozess. Obwohl viele namhafte weltweit führenden Spezialisten (insbesondere, Nobelpreisträger für Wirtschaft Joseph Stiglitz und Paul Krugman, Professor für Soziologie der Philippinischen Universität Walden Bello und andere) glauben, dass «*de-Globalisierung*» bietet uns große Chancen. Sie sehen in «*de-Globalisierung*» ein umfassendes System, das ersetzen muss der *neoliberalen Globalisierung*. Gerade dann, wenn es zu schmerzhaft offensichtlich, dass die Prozesse der Globalisierung verstärken sich die sozialen Spannungen, verformen die nationale Wirtschaft und erzeugen eine neue Widersprüche [14:52]. Das System «*de-Globalisierung*», ursprünglich entwickelt für die Entwicklungsländer, kann es sein, wichtige und für die führenden Staaten der kapitalistischen Welt. «Die Ideen, verlangen nach Erkenntnis, Kunst, Gastfreundschaft, Liebe zum Reisen – all dies sind Phänomene, die von Natur aus sind die internationalen. Wir wollen nicht sich verlassen auf die Willkür der weltweit Kräfte, die produzieren, oder versuchen zu erarbeiten, die eine derartige System, basierend auf den Prinzipien der freien kapitalistischen Marktes» [2:34].

Der Zweck der *de-Globalisierung* ist es, über den engen Rahmen der Begriff der

wirtschaftlichen Effizienz, in denen die Hauptmotivation ist es, die Kosten zu reduzieren, egal welchen sozialen und ökologischen Katastrophen könnte aus diesem Prozess führen zu gehen. Das Konzept de-Globalisierung auch darauf beruht, dass der sozio-ökonomische Modelle, die behaupten, der Universalität, die der Neoliberalismus oder zentralisierten bürokratischen «Sozialismus», kann nicht richtig funktionieren, und nicht in der Lage, eine stabile Gesellschaftliche Entwicklung [15:90]. Die soziale und wirtschaftliche Vielfalt, ähnlich dem, das in der Natur existiert, muss als normal angesehen werden, die Sie allseitig zu unterstützen [11:290]. Es gibt Allgemeine Gesetzmäßigkeiten der sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung, die Sie formuliert wurden, hauptsächlich im Kampf gegen die neoliberalen Hegemonie und die zentrale des Sozialismus und einer kritischen Analyse der Ursachen der neoliberalen sozial-wirtschaftlichen Zusammenbruch. Jedoch, wie diese Muster verkörpert und formuliert im Einzelfall, abhängig von den Werten, die Lebens-Tempo und strategischen Entscheidungen einer Gesellschaft.

Ineffizienz, und oft schädlich für die Menschheit und die Umwelt moderne ökonomische Ansätze macht immer häufiger greifen Sie auf der Suche nach vernünftigen alternativen. Doch nicht alle Länder gleichermaßen integriert sind heute ungefähr die gleiche wirtschaftliche Niveau der Entwicklung. Die Welt im Allgemeinen, vielmehr bewegt sich zu einer Art «*Neuen Regionalismus*», nur eine «neue Regionen» grenzüberschreitender Natur und dehnte seinen Einfluss auf den gesamten Planeten. Dieser Prozess ist jedoch nicht identisch mit der realen Universalisierung der globalen Gemeinschaft [12:25]. Mit anderen Worten, außer bestimmte Realitäten der Globalisierung, in der Welt koexistieren auch nicht weniger Reale Tendenzen der Regionalisierung, Dissoziation und sogar Assozialization.

Industriegesellschaft ist noch kein Mechanismus, durch den gegen Verrutschen in Konflikt und totalitäre Regime am Ende der nicht erneuerbaren Ressourcen. Das Überleben der globalisierten Zivilisation scheint so kompliziert, dass die Verwirklichung der wirtschaftlichen und sozialen Stabilität, der von Respekt vor dem Individuum, seiner Rechte und Freiheiten einhergehen würde, ist es möglich, jetzt leider nur in wenigen Gesellschaften und historisch sehr kurze Zeiträume. Der Prozess der Regionalisierung der Wirtschaft, unserer Meinung nach, ein wenig verlangsamt den Prozess der groß angelegten Expansions und umfassende Globalisierung, aber es ist ein integraler und logische Phase der globalen Namen in diesem Stadium der Entwicklung, und die nächste wird eine Verbindung zwischen y globalen interregionalen Gruppen sein. Die Region ist eine der kleineren Modell der Welt, und

es ist hier möglich zu erreichen, Internationalisierung, Integration, Liberalisierung, Vereinheitlichung, nicht eingreifende auf die nationale Identität, zeigen die Schwierigkeiten, Widersprüche, Streitigkeiten, unangemessene Phänomene und dann die Umstellung auf die höchste Stufe in einer globalen Welt, die bereits in Zusammenarbeit mit erweiterten weltweiten Regionen-Policen. Es ist selbstverständlich gemeinschaftliche Mechanismen und Prinzipien in der Herstellung und dem Finanzsystem des regionalen Zusammenschlüssen. Diese Tatsache beweist einmal mehr, dass der Prozess der Globalisierung nicht etwas autoritären, und es ist eine historische Stufe der Entwicklung der Zivilisation, Gesellschaft – seine Objektive Realität.

Schlussfolgerungen (Conclusions)

Die Kultur der Demokratie ist schüchtern, aber immer noch deutlich unter root in Übergangsgesellschaften postUdSSR, dass so lange leugnete. Allerdings müssen diese Wurzeln immer noch etwas, um zu wachsen. Dies bezieht sich auf die Frage der Bildung einer *Strategie wirksame Sicherheitsstrategie* im Kontext der Sozialpolitik und der nationalen Sicherheit in den Bedingungen der unterschiedlich ausgerichteten Integrationsprozesse im Hinblick auf die Harmonisierung und gegenseitige Zusammenarbeit.

Das Problem ist, dass das politische System und die Wirtschaftsstrategie könnten die Menschen in der Lage, ihre Interessen und Wünsche zum Ausdruck bringen, so dass es möglich ist, effektiv zu erreichen, eine ausgewogene und effektive Veränderung. Die Demokratie ist stark beschädigt 6Li, wenn die Menschen verloren das Interesse an Politik, desillusioniert 6Li es wegen Betrug Politiker und die Schwierigkeiten, Änderungen und tun, kümmert sich nur um den Alltag. Ist dies der Fall, würde die politischen Raum offen für die Populisten verschiedener Art sein. Glücklicherweise können wir feststellen, dass es nicht der wichtigste Trend. Im Gegenteil, wir sehen eine demokratische Kultur, die ständig in der post-sowjetischen Raum steigend. Daher ist die Hauptaufgabe: die Politik der postsowjetischen Ländern in der Transformationsgesamtsystem der sozialen Sicherheit von Staaten, als eine praktische Beweis, dass die Regierung in ihrer Sozialpolitik fast realisiert die Interessen der Öffentlichkeit Mehrheit, anstatt eine separate sozioökonomischen Gruppen und die Rolle des politischen Dialogs, der auch zu erhöhen Dialog über die wirtschaftlichen Entscheidungen.

Trotz der Hindernisse, die die Umstände und Zeit setzen auf dem Weg zur

qualitativen Formen der Integration mit dem entwickelten System der nationalen Sicherheit, haben wir vor uns eine Zukunft und notwendig für diese potenziellen wirtschaftlichen und politischen und gesetzlichen Ermächtigung. Für die Transformation erfolgreich zu sein, müssen außergewöhnliche Anstand, regelmäßige Berichterstattung und geregelten System der Verantwortung für die Folgen ihrer Aktivitäten in Bezug auf das Gemeinwohl im Bereich der öffentlichen Verwaltung. In der Tat ist es die Aufgabe der sozialen und politischen, die für alle postsowjetischen Ländern, als Bedingung für eine stabile Modell der sozioökonomischen Sicherheit in der Struktur des Gesamtsystems der nationalen Sicherheit und der regionalen Integration.

КАПИТЕЛ 9 / CHAPTER 9⁹

THE ROLE OF THE «LATIN RECIPE» IN MODERN MEDICAL EDUCATION

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-007

Вступ

Латинська є міжнародною мовою медицини. Латинська та давньогрецька (у сучасній медичній термінології -у латинізованій орфографії) мови були, є і залишаться в найближчому майбутньому термінологічною основою медичної науки. Латина – це мова з унікальною долею, значення якої, зокрема, у термінотворенні важко переоцінити. Замінити її повністю, на разі зараз, не зможе ні одна із 128 функціонуючих сучасних мов. Але як «мертва» мова латина розвивається виключно штучно і потребує постійної уваги й великої спільної роботи спеціалістів і філологів. Причому спеціалістам необхідно володіти досить високим рівнем термінологічної культури. А для цього мову треба вчити. В залежності від медичної спеціальності, латинська мова як навчальний предмет, у тому, або іншому обсязі, зазначена у навчальних планах медичних і фармацевтичних вузів. В результаті навчання в медичному ВУЗі однією з основних цілей викладача латинської мови навчити майбутнього медичного працівника правильному виписуванню основних лікарських форм в рецепті, так як це є актуальним і важливим аспектом у майбутній професійній діяльності. Історично склалося так, що протягом багатьох століть високим рівнем професіоналізму в медичній галузі є знання латинської мови. Оволодіння основами латинської граматики, знання означеного лексичного мінімуму, греко-латинських словотвірних елементів та структури спеціальних термінів забезпечують професійну термінологічну грамотність майбутнього спеціаліста – лікаря чи фармацевта. Латинська мова закладає фундамент необхідного матеріалу, без вивчення якого неможливо досягнути розуміння більш складної інформації. Для того, щоб стати майстром своєї справи, необхідно для початку оволодіти професійною мовою та спеціальною термінологією.

Сучасна медична термінологія - одна з найбільших і складних терміносистем, що налічує кілька сотень тисяч термінів. Вона включає кілька

⁹Authors: Ivanova Tetiana

міжнародних номенклатур латинською мовою – анатомічну, гістологічну, ембріологічну, мікробіологічну та інші. Освоєння міжнародних латинських номенклатур – обов'язковий елемент навчання майбутнього лікаря. У клінічній термінології близько 60 000 назв. Використовуючи клінічну термінологію лікар вживає до 70% термінів греко латинського походження. Латинською мовою складено переліки лікарських засобів, на ньому виписуються рецепти та оформляються фармацевтичні терміни.

Давньогрецька та латинська мови справили величезний вплив на культурний та науковий розвиток людства, залишаються одними з основних джерел для поповнення нової природничої, медичної, фармакологічної, фармацевтичної термінології. Рецепти та клінічні діагнози записуються саме латиною. Існує безліч препаратів, що мають схожу назву, але кардинально різне призначення. Також треба пам'ятати, що від коректного запису рецептів залежить не лише показник знань лікаря, але й життя пацієнта.

9.1. Дискусії застосування рецепта в медицині та фармації: усі «за» та «проти»

Як тільки постає питання про те, потрібно чи не потрібно вивчати латину у медичних та фармацевтичних вищих навчальних закладах коло спеціалістів розділяється рівно на дві половини: одні кажуть «Так, бо студент, який не оволодів елементами латинської фонетики, граматики та термінологічними основами латинської мови не зможе продуктивно використовувати на практиці термінологію міжнародних латинських номенклатур, для нього за сьома печатками залишиться багато що з тої інформації, яка так часто закладається у латинську назву, а також рецепти треба приписувати латиною»; інші кажуть «Ні, бо рецепти треба приписувати рідною мовою, це економія часу студентів, який вони даремно витрачають на вивчення рецептури, а також спрощення роботи лікаря». Таким чином, для багатьох питань мови виписування рецепту стає наріжним каменем у вирішенні мовної проблеми взагалі.

Медичний рецепт - це документ, у якому зазначаються найменування, доза ліків, іноді - спосіб його приготування. Його виписує лікар, в екстрених випадках - фельдшер або акушерка. Залежно від типу препарату рецепти виписуються на різних бланках. В основному, сьогодні у більшості країн існує практика

виписування рецептів як латиною, так і національною мовою; є країни, де державною вимогою є застосування латинської мови у рецептах; країни, де офіційно дозволено застосування двох, або й трьох мов, включаючи латину; і країни, де рецепти виписуються тільки однією з романських мов. Латинська структура рецепта зберігається завжди. Офіційною мовою виписування рецепта латина є у всіх пострадянських країнах, і країнах Центральної Європи. Показова у цьому плані Німеччина, де ситуація різниться в залежності від регіону. Так, у Гамбурзі, наприклад, нам однозначно відповіли, що рецепти виписуються тільки латинською мовою. У Баварії латиною прописуються екстемпоральні ліки, та ті, що належать до списку А, готові лікарські засоби виписуються німецькою мовою. У Саксонії активно впроваджується комп'ютеризація аптечної мережі, рецепти виписуються німецькою мовою, і, якщо інформація передається через комп'ютер, взагалі втрачають свою традиційну форму. Рецепт прописується англійською мовою, а *signatura* – латиною у скороченні у США, Великобританії, Ізраїлі, Канаді, хоча й у цих країнах рецепт може виписуватись виключно латиною. Треба пам'ятати, що є міжнародна практика, яка передбачає виписування рецепта виключно латиною, і цього дотримуються лікарі усіх країн світу. Всі історії хвороб переважно написані національною мовою; діагнози або національною, або латиною, але все, що стосується препаратів – виключно латиною.

Медичному працівникові властиво помилятися в силу втоми, недостатньою зосередженості і компетентності. Будь-яке сумнівне скорочення назви препаратів, неправильне позначення способу застосування, нерозбірливе написання інгредієнтів, неправильне позначення дозувань в рецепті, несумісність лікарських речовин, нечітке позначення процентного змісту речовин в розчинах – це найчастіші помилки у медичних рецептах, які робить його недійсним. У цьому випадку працівник аптеки повинен зв'язатися з лікарем, що виписав рецепт уточнити правильну назву препарату, його дозування, сумісність, після чого відпустити ліки хворому. При відсутності назначеного препарату погоджують можливість його заміни аналогом. Всі неправильно виписані рецепти, за якими не може бути видано ліки, залишають в аптеці, погашають штампом «Рецепт недійсний» і реєструють в спеціальному журналі. Проблема помилок в рецептах є актуальною для різних країн світу. Тому розробляються заходи, спрямовані на попередження та виявлення цих помилок. Найбільш дієвим шляхом попередження помилок в рецептах є переведення їх в

електронний вигляд. Електронний рецепт - це цифровий аналог рецептів на паперових бланках. У ньому буде вказано, хто виписав рецепт і яке активна речовина призначено пацієнту. Такий рецепт буде підписуватися електронним підписом. Цей документ відразу потраплятиме в систему, де його можуть побачити провізори. Пацієнт буде отримувати СМС-повідомлення з номером рецепта, який потрібно назвати в аптеці. Доступ до електронної системи рецептів буде обмежений. Система електронних рецептів дозволяє істотно знизити помилки призначення, виписування і прочитання рецептів. При використанні електронних рецептів знімається проблема нерозбірливого почерку, так як в електронному рецепті найменування лікарського засобу друкується, зниження навантаження на лікаря і комп'ютеризацію його робочого місця, вдосконалення проведеної аптекою інформаційної роботи з лікарями. В даний час електронні рецепти впроваджені в різних країнах світу: США, Великобританії, Канаді, Швеції, Литві, Естонії, Данії, Новій Зеландії, Австралії (де їх впровадження дозволило на 90% знизити кількість процедурних помилок при призначенні ЛЗ). Доступ до інформаційно-телекомунікаційної системи надається уповноваженим медичним працівникам, що мають право виписки рецептів і уповноваженим особам аптек, що здійснюють відпуск лікарського засобу за електронним рецептом відповідно до вимог чинного законодавства у сфері електронного документообігу, електронного цифрового підпису та захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах. За згодою пацієнта суб'єкт господарювання може надавати йому додаткові послуги (сервіси), пов'язані із виписуванням електронного рецепта (повідомлення номера рецепта через засоби мобільного зв'язку, на електронну адресу тощо). Електронний рецепт підписується електронним цифровим підписом з використанням посиленого сертифіката відкритого ключа за допомогою надійного засобу електронного цифрового підпису. Візуальною формою електронного рецепта є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприйняття його змісту людиною. Така роздруковка може бути створена і передана пацієнтові за його бажанням. Рецепт, що створено комп'ютерним набором, який було роздруковано та підписано власноруч чи за допомогою факсиміле, не вважається електронним рецептом.

Правильність оформлення рецепта є, перш за все, відображенням професійної культури і рівня професійної компетентності лікаря. Неправильно виписані рецепти лікаря викликають труднощі в роботі провізорів, провокують

конфлікти з відвідувачами, формують негативний імідж працівників охорони здоров'я і в кінцевому підсумку негативно позначаються на якості лікарського забезпечення населення.

9.2. Граматичні структури рецепта та роль латинських скорочень у сучасному рецептурному приписі.

Лікарі лікувально - профілактичних закладів, у тому числі клінік, науково - дослідних інститутів, медичних навчальних закладів, юридичні та фізичні особи, які займаються медичною практикою на підприємницьких засадах, інші лікарі чи уповноважені медичні працівники зобов'язані виписувати хворим рецепти на лікарські засоби та вироби медичного призначення (надалі рецепти, якщо не обумовлюється інше), завірені своїм підписом і особистою печаткою. Рецепти повинні виписуватися латинською мовою із зазначенням віку хворого, порядку оплати лікарських засобів та виробів медичного призначення.

Лікарі виписують рецепти, як правило, оглянувши хворого та з обов'язковим записом про призначення лікарських засобів чи виробів медичного призначення в медичній документації (медична картка амбулаторного хворого чи медична картка стаціонарного хворого). Забороняється виписувати рецепти на лікарські засоби, що не дозволені до медичного застосування в Україні.

Рецепт має такі функції: *медична* (містить інформацію про виписаний ЛП та спосіб його застосування з урахуванням діагнозу та віку хворого); *юридична* (за допомогою рецепта держава і відповідні органи контролюють та регулюють обіг наркотичних, психотропних, отруйних, запаморочливих речовин, прекурсорів, крім того, зазначається дата виписування рецепта, а також прізвища хворого та лікаря); *технологічна* (містить дані про активні (інколи допоміжні) речовини та вказівку, яку лікарську форму слід приготувати); *економічна* (дані певного пропису використовуються при економічному аналізі ефективності роботи аптеки, розрахунках тарифів, витрат допоміжних речовин та матеріалів, закупок товарів тощо); *соціальна* (рецепт повинен підтверджувати надання кваліфікованої, повноцінної, своєчасної лікарської та фармацевтичної допомоги громадянам незалежно від їх соціального та матеріального статусу).

Рецепт називається **простим**, якщо в цій частині названа одна речовина, і

складним, якщо містить у своєму складі декілька інгредієнтів рецепта.

Існують дві граматичні моделі виписування рецептів. Це найбільш поширена модель рецептурного пропису (мал.1) та (мал.2).

Наприклад: Візьми: Настоянки валеріани 15,0

кого? що? (Acc.)

чого? (Gen.)

Видай.

Познач: По 10—15 крапель 3 рази на день

Recipe: Tincturae Valerianae 15,0

Da.

Signa: По 10—15 крапель 3 рази на день

Малюнок 1 (для простого рецепту)

Візьми: Настоянки глоду

Настоянки собачої кропиви

Настоянки конвалії по (порівну) 15 мл

Змішай.

Видай.

Познач:

Recipe: Tincturae Crataegi

Tincturae Leonuri

Tincturae Convallariae aa 15 ml

Misce. Da.

Signa:

Малюнок 2 (для складного рецепту)

Готові стандартні лікарські засоби (таблетки, свічки, кульки, плівки та ін.) виписуються по іншому. Це друга модель рецептурного пропису (мал.3)

Візьми: Таблетки анальгіну 0,5 числом 10

кого? що? (Acc.) ↑ чого? (Gen.) ↑

Видай.

Познач: По 1 таблетці 2—3 рази на день

Recipe: Tabulettas Analgini 0,5 numero 10

Da.

Signa: По 1 таблетці 2—3 рази на день

малюнок 3- Модель №2

На практиці рецепти прийнято писати з впровадженням скорочень. Чи всі пам'ятають зі студентської лави, що D.t.d. означає Da (Dentur) tales doses, div. in p. aeq. - це Divide in partes aequales, а q.s. f. M.pil. - не що інше як Quantum satis

(ut) fiat massa pilularum? У рецептах скорочуються назви лікарських форм, частин рослин і стандартні формулювання. Не можна скорочувати назви лікарських засобів і лікарських рослин. Використання латинських скорочень дозволяє більш точно передавати інформацію, полегшує процес комунікації і економить час лікаря, якому не потрібно детально все розписувати - йому досить прописати схему рецепта за допомогою загальноприйнятих аббревіатур, тобто латинські скорочення в рецептах - це схема, здавна закладена в структуру рецепта, яка може використовуватися як завгодно довго. Пересічному пацієнту розуміти призначення, написані латиною у скороченні, дуже важко. Для спеціалістів та широкого загалу в Internet постійно друкуються списки, де розшифровуються такі скорочення. При видачі рецепта медичний персонал зобов'язаний пояснити пацієнту значення латинських скорочень. При виписуванні ліків для швидкого оформлення рецепта лікар може користуватися строго встановленими скороченнями, не допускаючи двозначного тлумачення слів. Отруйні і сильнодіючі речовини виписуються без скорочень.

Питання латини треба розглядати не у площині рецептурного пропису, а у площині термінотворення. Латина залишається одними з основних джерел для поповнення нової природничої, медичної, фармакологічної, фармацевтичної термінології. Звичайно, разом з розвитком науки термінологія змінюється: одні терміни відмирають, з'являються інші для нових об'єктів та нові номенклатурні назви; інколи старі знакові форми наповнюються новим змістом. Такі зміни треба відслідковувати, вивчати та кодифікувати.

Незважаючи на те, що медичні інформаційні системи в даний час беруть на себе основну частину передачі інформації за призначенням та видачі лікарських препаратів, значна частка, як і раніше, припадає на традиційне виписування рецептів з використанням латинських аббревіатур.

Висновки

Знання латини дозволяє лікарям різних країн світу без проблем розуміти один одного. Давня традиція використання латинської мови в медицині є об'єднуючим фактором для медиків та фармацевтів всього світу і для уніфікації медичної освіти. Основна мета вивчення дисципліни - закласти основу фонетичної бази латинської мови і термінологічної компетенції студента медика, здатність і готовність до використання медичної термінології. Латина в наш час використовують як міжнародну науковий мову в ряді медико-біологічних дисциплін і номенклатур, що вивчають і використовують лікарі і медичні

працівники із усього світу. Тому є абсолютно очевидним, володіння будь-яким фахівцем, що працює в області медицини, принципами освіти і розуміння латинської медичної термінології. У своїй повсякденній роботі фахівці різних галузей медицини стикаються практично постійно - при читанні анатомічних і клінічних термінів, описі хвороб, лікарських засобів, складанні рецептів і хімічних сполук. Крім того, людина, добре знайомий з латинською мовою, без зусиль розбереться в медичних термінах, навіть якщо вони не знайомі йому. Це відбувається завдяки тому, що українська мова, як і мови інших країн, запозичила багато латинського коріння. Латина з часом «переварила» і більшість грецьких термінів, які латинізовані. Таким чином, латинську мову стала міжнародною мовою медиків і фармацевтів. Тому, незважаючи на те, що латину називають «мертвою мовою», це мова, необхідна для повсякденної роботи всіх медичних фахівців.

Сьогодні, український медик, навіть під час розмови на професійну тематику рідною мовою, в своїй промові використовує практично половину слів, які мають латинське походження. Такий стан речей не є дивним, оскільки ні для кого не секрет, що медична термінологія, раніше поповнювалася і поповнюється зараз багато в чому за рахунок латинського лексикону. Освоєння латині в процесі навчання в медичному інституті переслідує суто професійну мету - підготувати термінологічно грамотного медика, закласти основи термінологічної компетентності лікаря, здатного при вивченні медичних дисциплін, а також у своїй практичній та науковій діяльності свідомо та грамотно користуватися медичною термінологією греко-латинського походження як у латинській, так і в українській орфографії. Практично всі нові створювані лікарські препарати зазвичай переводять на латинську мову. Такий стан справ дозволяє домогтися того, що препарат, створений, наприклад, в Німеччині, буде зрозумілий для лікарів з України. Це дозволить спокійно орієнтуватися у величезній кількості існуючих ліків. Медик з класичною освітою, отриманим в будь-якій державі, з легкістю здатний розібратися в медичних призначеннях, зроблених лікарями в іншій країні, оскільки назви ліків, а також анатомічні найменування є латинськими. Маючи строго фіксоване значення, греко-латинські словотвірні елементи дозволяють дати точне визначення нового поняття або назви, вказати на характерну особливість, відмінну ознаку тієї або іншої речовини, явища і т.п. Так утворюються назви нових невідомих захворювань, симптомів, вірусів, мікроорганізмів, а також назви нових лікарських препаратів.

KAPITEL 10 / CHAPTER 10¹⁰**FORMATION OF SPEAKING COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE ACTIVITY****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-008****Вступ**

Процес формування мовленнєвої компетентності сучасного дошкільника потребує організації активного мовленнєвого середовища як з однолітками, так і з дорослими, які його оточують. Звичайно, це не тільки батьки, але й вихователі. Саме дорослі виступають в головній ролі включення дитини в мовленнєве середовище. Дорослий створює умови для особистісного розвитку дитини, проявів її самостійності, креативності, набуття досвіду співпраці у взаємодії. Основною функцією дорослого стає передача інформації та організація спільної діяльності з її освоєння, вирішення різних практичних завдань. Саме процеси взаємодії дитини з дорослими лежать в основі подальшого розвитку дитячої особистості. У спілкуванні з дорослими дитина вчиться слухати і розуміти, засвоювати нове.

У формуванні мовленнєвої компетентності дошкільника існують протиріччя між актуальністю визначеної проблеми та особливістю партнерської взаємодії та керівної ролі дорослого в цьому процесі. Саме завдяки дорослому працює соціокультурний механізм передачі знання.

Зміна когнітивної парадигми освіти на компетентнісну вимагає переорієнтації змісту освіти, вибору нових більш дієвих методів та прийомів взаємодії учасників освітнього процесу. Комунікативна компетентність визначається як одна із необхідних для успішної самореалізації людини у суспільстві. Саме сформованість комунікативної компетенції у випускників закладів дошкільної освіти є важливою умовою успішної їх адаптації до навчання у Новій українській школі та колективної взаємодії. З огляду на це особливої актуальності набуває проблема формування комунікативної компетенції.

¹⁰Authors: Drevniak Lada

10.1. Стан вивчення проблеми формування комунікативної компетенції.

Вивченню проблеми формування комунікативної компетенції присвячено роботи І. Бега, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, Т. Піроженко та інших.

Комунікативна компетенція дитини як сфера виявлення комунікативної функції мовлення, в якій панує вільний обмін думками та переживаннями і яку спрямовано на майбутнє налагодження практичної взаємодії, активно розглядаються в розвідках М. Листопад, К. Крутій у фундаментальному дослідженні Т. Піроженко та Л. Соловйова й багатьох інших.

Особливого значення дослідження комунікативної компетентності набуває стосовно дітей старшого дошкільного віку, який характеризується, з одного боку, активним включенням дитини в групову комунікативну взаємодію з однолітками, з іншого – збагаченням досвіду спілкування з дорослим, що сприяє формуванню комунікативної готовності до шкільного навчання й подальшої її соціалізації (Ю. Бистрова, К. Островська, Ю. Приходько, Л. Руденко, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Л. Фомічова).

Ознайомлення з результатами теоретичного аналізу проблеми формування комунікативної компетентності дошкільників і практичним досвідом засвідчило, що багато педагогів, такі як Є. Верещагін, В. Костомаров, І. Левченко, В. Ткачова говорять про істотні труднощі, що виникають у частини дітей при складанні оповідань з особистого досвіду, за картиною і серією картин; переказуванні художніх творів; виконанні творчих завдань на додаток незавершених історій та ін. Однак, за низьким рівнем зв'язного монологічного мовлення у дошкільників нерозвинене і комунікативне мовлення, не сформована комунікативна поведінка.

Вплив комунікативної діяльності на психічний розвиток особистості досліджували Д. Ельконін, Г. Костюк, О. О. Леонт'єв, С. Максименко, В. Мухіна, О. Смирнова та інші.

Наприклад Д. Б. Ельконін (1960) розуміє спілкування як комунікативну діяльність, самостійну на певному етапі онтогенезу[1]. Емоційне спілкування,

на думку автора, є провідною діяльністю у віці немовляти, коли безпосереднє особистісне спілкування з дорослим є надзвичайно важливим для розвитку дитини.

О. О. Леонт'єв (1999) трактував спілкування як діяльність, як окремий випадок діяльності, як один з видів діяльності, як “діяльність спілкування”,

“комунікативну діяльність” підкреслюючи при цьому, що будь-яка діяльність спілкування спрямована на забезпечення єдності мети і засобів іншої продуктивної діяльності, що носить суспільний характер[2].

Не меншою мірою детермінують розвиток комунікативної компетентності – поряд із зовнішніми впливами (зміни в суспільстві, відсутність цілеспрямованого навчання спілкуванню і водночас наявність комунікативного середовища з високим розвивальним потенціалом тощо) – і внутрішні чинники. Це передусім саморух природних сил індивіда, спрямований на розвиток його комунікативно-мовленнєвої здатності й, за Г.С. Костюком, “саморух та саморозвиток особистості” в цілому [3].

10.2. Визначення поняття, педагогічні умови формування та критерії сформованості комунікативної компетентності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку трактується як «комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування, стриманість у спілкуванні; культура мовленнєвої комунікації. Комунікативна компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції» [4].

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність[5].

У Державному стандарті наголошується на взаємопов’язаності та взаємозалежності всіх складників мовленнєвої компетентності: фонетичного, лексичного, граматичного, діалогічного, монологічного. Формування відповідних умінь має втілюватись у різних формах і видах мовленнєвої комунікації. Нехтування будь-яким із них може ускладнити становлення мовленнєвої компетентності.

Отже, лише комплексний підхід до реалізації всіх завдань мовленнєвого розвитку дає змогу успішно реалізувати мету цього освітнього напрямку. А комунікативна спрямованість роботи з розвитку мовлення надає дітям

можливість спілкування, здобуття інформації та обміну нею, що надзвичайно важливо для успішної соціалізації [6].

Розвиток мовлення дитини в новій редакції Базового компонента дошкільної освіти справедливо подано як один з основних освітніх напрямів. Причому акцент зроблено не на розв'язанні окремих завдань, а на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності (в єдності всіх її складових) як одного з ключових критеріїв і водночас вагомої умови становлення мовленнєвої особистості дошкільника [6].

На думку Т. Піроженко, комунікативний розвиток є передумовою розвитку особистості дитини, можливості засвоювати окультурені людські дії у процесі активної взаємодії з дорослими та однолітками. А мовленнєві досягнення дитини як відображення досвіду міжособистісних взаємин віддзеркалюють такі особистісно-значущі психологічні феномени, як статус дитини у сім'ї та групі дітей, ставлення оточуючих до дитини [7, с. 22].

Головним критерієм сформованості комунікативної компетенції М. Айзенбарт визначає «успішність дитини дошкільного віку у взаємодії із собою й іншими в певній ситуації спілкування». Як стверджує дослідниця, комунікативна компетенція дітей дошкільного віку включає в себе низку чинників: наявність комунікативних інтенцій; дотримання відповідних комунікативних стратегій; належне знання соціальної ролі та особливостей співрозмовника; контроль за процесом спілкування, власною поведінкою та емоціями при цьому; наявність умінь та навичок завершення комунікації [8].

Приєднуємося до думки, що головним чинником формування комунікативної компетенції є комунікативна діяльність, яку І. Мартиненко трактує як «діяльність спілкування, яка важлива для соціально-психологічного нормативного становлення індивіда упродовж усього життя, починаючи з першого року» [9, с. 22].

А. Богуш важливою умовою формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку вважає створення розвивального мовленнєвого середовища, ефективність якого можлива за умови активного використання педагогами та батьками української мови в процесі спілкування. Дорослі сприяють розвитку мовлення в усіх формах активності дитини : вони привітно звертаються до неї, пропонують обговорити різні події, плани, стимулюють бажання вербалізувати свої життєві враження в різних видах діяльності [10;203-204].

10.3. Роль дорослих в організації та функціонуванні комунікативної діяльності дітей.

Неодмінною умовою всебічного розвитку дитини є спілкування її з дорослими. Дорослі — охоронці досвіду, знань, умінь, культури, що накопичило людство.

Серед багатьох важливих завдань виховання і навчання дітей дошкільного віку в дитячому садку навчання рідної мови, розвиток мовлення, мовленнєвого спілкування — одне з провідних. Це загальне завдання складається з ряду спеціальних часткових завдань: виховання звукової культури мовлення, збагачення, закріплення та активізація словника, удосконалення граматичної правильності мовлення, формування розмовного (діалогічного) мовлення, розвитку зв'язного мовлення, виховання інтересу до художнього слова, підготовка до навчання грамоти.

У дитячому садку оволодівають найважливішою формою мовленнєвого спілкування — усним мовленням. Мовленнєве спілкування — у його повному вигляді — розуміння мовлення й активне мовлення розвиваються поступово.

Мовленнєвому спілкуванню дитини з дорослими передують емоційне спілкування. Воно є стрижнем, головним змістом стосунків дорослого й дитини в підготовчій період розвитку мовлення — на першому році життя. Дитина відповідає посмішкою на посмішку дорослого, вимовляє звуки у відповідь на лагідну розмову з нею. Вона ніби заражається емоційним станом дорослого, його посмішкою, сміхом, лагідним тоном голосу. Це саме емоційне спілкування, а не мовленнєве, тому що в ньому започатковуються основи майбутнього мовлення, майбутнього спілкування з допомогою слів, які дитина розуміє й усвідомлено вимовляє[11].

В ідеалі педагог-вихователь — це один із значущих дорослих для дитини дошкільного віку. Схвалення чи заперечення ним висловлювань, дій дитини відіграють важливу роль у розвитку дитини дошкільного віку. Тому надзвичайно цінним є дотримання вихователем правила «кожна думка має право на існування», а також створення дружньої позитивної атмосфери для доведення дитиною власної позиції та появи стійкого бажання взаємодії та спілкування.

Для забезпечення комунікативної діяльності кожної дитини доречно стежити, щоб під час виконання кожного наступного завдання діти взаємодіяли у інших підгрупах, та вихователь пропонує дітям обирати щоразу іншого «лідера» підгрупи.

Формування комунікативних вмінь у дітей дошкільного віку у спільній мовленнєвій партнерській взаємодії «дитячо-дорослій діяльності» передбачає наявність чітких форм організації такої діяльності в процесі формування комунікативної компетенції. У спілкуванні з дорослими дитина вчиться слухати і розуміти, засвоювати нове. Істотною частиною цього досвіду є комунікація, яка реалізується через гру, інтелектуальний пошук, спільну працю.

З огляду на пріоритетність проголошеного в оновленому варіанті БКДО діяльнісного підходу формування мовленнєвої компетентності дошкільників, як і інших, відбувається в різних видах діяльності. Серед них важливе місце відводиться навчально-мовленнєвій.

Навчально-мовленнєва діяльність реалізується на спеціально організованих заняттях із розвитку мовлення (індивідуальних, підгрупових та загальногрупових). Її мета — цілеспрямоване формування фонетичних, лексичних і граматичних умінь, необхідних для повноцінного спілкування та складання різних типів зв'язних висловлювань (опису, повідомлення, міркування, пояснення, доведення тощо), які важко сформувати за межами спеціального заняття. У навчально-мовленнєвій діяльності мова та мовлення для дітей є не лише інструментом пізнання і спілкування, а й предметом спостереження, елементарного дослідження, вправлення.

Але автор(Н.Гавриш) також зазначає що найбільш ефективними для розвитку мовлення є такі види діяльності як мовленнєво-ігрова, комунікативно-мовленнєва, художньо-мовленнєва.

Розглянемо їх докладніше.

Мовленнєво-ігрова діяльність передбачає використання дітьми набутих раніше знань, мовленнєвих умінь та навичок у нових зв'язках і обставинах. Ігрова діяльність у дошкільному дитинстві є провідною і ґрунтується виключно на інтересі малят до гри, її правил і дій. Мовленнєво-ігрова діяльність спрямована передусім на розвиток і вдосконалення мовлення дітей. Вона охоплює мовленнєвий зміст і забезпечує супровід дидактичних, народних, рухливих ігор із текстами та діалогами, ігрові вправи, сюрпризи, забавки, ігрові ситуації спілкування, у яких дитина виступає в ролі активного мовця.

У процесі гри дитина не помічає навчального процесу, легко запам'ятовує нові слова, описує свої дії, що сприяє опануванню мовлення. У дитячих іграх яскраво відображається взаємозв'язок національної культури народу і його мови, єдність пізнання, спілкування і діяльності малят, що є сутністю цього виду

діяльності.

Комунікативно-мовленнєва діяльність напряду впливає на формування мовлення дітей, адже відбувається в процесі їх мовленнєвої взаємодії у системах “вихователь — дитина”, “діти — вихователь”, “діти — діти”, “дитина — діти”; забезпечує встановлення і підтримання контактів з іншими мовцями в процесі безпосереднього спілкування (обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками, результатами діяльності).

Комунікативно-мовленнєва діяльність невід’ємна від ігрової, художньої, пізнавальної, дослідницької та інших, у яких постійно виникають ситуації, що потребують емоційного та мовленнєвого реагування, прийняття певної ролі. Залучення дитини до різних форм комунікації (звернення, привернення уваги до себе чи до чогось іншого, формулювання запитання, відповідь на запитання, прохання, зауваження, пропозиція, відмова, подяка, передбачення тощо) залежить від мети, змісту, засобів діяльності.

Художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку охоплює широкий спектр дій художнього спрямування, стрижнем яких є мовлення. По-перше, цим терміном позначають специфічний вид діяльності, пов’язаний зі сприйманням, розумінням, відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор і театралізованих діях. Водночас це мистецько-творча діяльність (музична, образотворча, театралізація малих літературних творів), яка супроводжується образним мовленням[6].

Можливо, не всі з педагогів одразу зможуть реалізувати комунікативний підхід до розвитку мовлення дитини. Залишається багато питань організаційного характеру. Педагогу потрібні професійні знання з проектування особистісно-розвивальної взаємодії як системи, складовими якої є психолого-педагогічна діагностика; постановка педагогічних завдань; організація діяльності вихованців; аналіз динаміки та рівнів їх активності, а також корекція розвитку; прогнозування виховних ситуацій міжсуб’єктної взаємодії [12].

Варто також наголосити на ролі батьків у формуванні мовленнєвої та комунікативної компетентностей дитини. Адже у БКДО не даремно розкривається участь батьків у розвитку компетентностей дитини, залучення батьків і сімей до освітнього процесу закладу дошкільної освіти утворює позиції про те, що кожен з батьків дитини є відповідальним за її виховання, розвиток і навчання, за збереження її життя, зміцнення здоров’я, формування почуття людської гідності та усвідомленого ставлення дитини до здорового

способу життя. Здобуття дитиною дошкільної освіти в закладі освіти або в іншого суб'єкта освітньої діяльності не звільняє батьків від обов'язку доглядати, піклуватися, виховувати, розвивати і навчати її [5].

Висновки

Представлена робота присвячена актуальній проблемі сучасної дошкільної освіти, а саме формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. Надано зміст понять комунікативна компетентність, мовленнєва компетентність, комунікативна діяльність. Наголошується на важливості організації партнерської взаємодії в освітньому процесі сучасного дошкільного закладу; описуються педагогічні умови створення розвивального середовища в процесі мовленнєвого розвитку, формування мовленнєвої компетенції у процесі комунікативної діяльності.

Підкреслюється роль педагогів та батьків в організації мовленнєвої діяльності, у формуванні комунікативних вмінь і навичок які є результатом сформованості мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку.

Подальшого теоретичного та практичного дослідження потребує питання добору найбільш дієвих методів та прийомів організації комунікативної діяльності, мовленнєвого середовища в умовах не тільки сучасного ЗДО а й у межах сім'ї задля забезпечення формування комунікативної компетенції дітей дошкільного віку.

KAPITEL 11 / CHAPTER 11 ¹¹THE PROBLEMS OF THE WORKS OF SCIENCE AUTHORSHIP IN THE
ACADEMIC INTEGRITY PLANE

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-022

Вступ

Місце країни у світовому рейтингу напряму залежать від наукового потенціалу і національної підтримки інтелектуальної діяльності її громадян. Дієва охорона інтелектуальної власності викликає повагу у вітчизняних діячів освіти і науки, а також довіру у закордонних інвесторів та сприяє подальшому розвитку науки, освіти й економіки країни в цілому. Окремі аспекти захисту інтелектуальної власності є предметом дослідження О. Бусол, М. Гуцалюка, І. Романюк, О. Таран, А. Штефан та ін., однак проблеми авторства творів науки у площині академічної доброчесності, з якими періодично зіштовхуються як молоді, такі досвідчені науковці, потребує більш детального вивчення.

11.1. Чинне нормативно-правове регулювання авторського права

Насамперед, уточнимо, що авторське право виникає з моменту створення твору. Первинним суб'єктом, котрому належить авторське право, є автор твору, тобто особа, яка своєю творчою працею створила твір. За відсутності інших доказів автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору відповідно до «презумпції авторства». Варто зауважити, що положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, що ідентифікує автора.

Авторський твір може бути будь-якої форми вираження (письмові твори, музичні, архітектурні, комп'ютерні програми тощо). Перелік об'єктів авторського права не є вичерпним, головні вимоги – творчий характер роботи і форма вираження твору [1]. У контексті нашого дослідження зосередимо увагу на творі науки.

Згідно із законодавством України, для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його

¹¹ **Authors:** Chubina Tetiana Dmytrivna, Dmytrenko Mariia Yosypivna, Fedorenko Yanina Anatoliivna, Kryshchal Alina Oleksandrivna

оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Однак, кожен науковець може офіційно затвердити результати своєї наукової діяльності – зареєструвати авторське право на твір. В Україні цю послугу надає Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент).

Державна реєстрація авторських прав на твори у галузі науки та договорів, які стосуються права автора на твір, регулюється Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» та Порядком державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 №1756 «Про державну реєстрацію авторського права та договорів, які стосуються права автора на твір».

Для здійснення процедури реєстрації необхідно подати низку документів: заява українською мовою, що складається за встановленою формою; примірник твору у матеріальній формі; документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (за наявності); документ про сплату збору за підготовку до державної реєстрації авторського права на твір та державного мита за видачу свідоцтва або копія документа, що підтверджує наявність пільг; довіреність, якщо заявка від імені автора або його спадкоємця подається довіреною особою, або копія довіреності, засвідчена відповідно до законодавства; документ, що засвідчує перехід у спадщину майнового права автора (якщо заявка подається спадкоємцем автора), а також додаткові документи, встановлені порядком [2].

Відповідно до ст.5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3] науковець під час провадження наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності зобов'язаний дотримуватися етичних норм наукового співтовариства, неухильно дотримуватися норм права інтелектуальної власності.

Що стосується порушень права інтелектуальної власності, зокрема плагіату, у Законі України «Про освіту» [4] чітко розмежовуються поняття «академічний плагіат» – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; «самоплагіат» – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів; фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

«фальсифікація» – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень; «списування» – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання; «обман» – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування.

Порушенням також вважається компіювання – написання наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання наукових джерел.

Порушення академічної доброчесності у площині авторства неодмінно провокує низку морально-етичних проблем, зокрема конфлікт інтересів.

11.2. Авторство творів науки у контексті академічної доброчесності

У статті 42 Закону України «Про освіту» закріплено поняття «академічна доброчесність» – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових (творчих) досягнень [4].

Нині наукова спільнота, стурбована тенденціями, що прослідковуються протягом останнього десятиліття: «відсутність чітких політик авторства в освітніх і наукових установах, необхідність публікуватися «для звітності», престижність наявності великої кількості публікацій спричиняють так зване «статусне авторство» – включення до числа авторів осіб за критерієм їх більш високого місця в управлінській або неформальній ієрархії» [5, 2]. Потреба у високих рейтингових показниках і збільшенні кількості публікацій в авторитетних виданнях спричинила появу феноменів відомих, як «почесне авторство/honorary authorship» та «примарне авторство/ghost authorship». Відповідно було розпочато ретельний моніторинг і вивчення проблем галузей з метою розроблення та впровадження чітких правил щодо наукових робіт та публікацій.

Як влучно зауважує О. Сичивиця, бути автором важливого твору – це

насамперед висока честь, публічне визнання успіху, таланту та інших людських чеснот, що є опосередкованою оцінкою вагомості її творчих здобутків. Якщо сама творчість науковця є процесом і сферою його самореалізації та самоствердження, то авторство увінчує цей процес, більш чи менш офіційно засвідчує його ефективність і завершеність» [6, 47].

П. Андерсон [7, 155] акцентує на тому, що публікація є остаточним підтвердженням наукових досягнень. Іншими важливими рушійними силами є академічне просування, негласне правило «публікуйся або помри» (англ. *publish or perish*), а також престиж автора. Також фінансові переваги (прямі і побічні), що супроводжують подальше фінансування досліджень, часто стають причиною порушення етичних норм.

Неправдиве авторство призводить до негативних наслідків як:

- штучне збільшення кількості публікацій і наукометричних показників;
- перешкоджання професійному розвитку дослідників-початківців;
- заохочення молодих науковців до неетичних дій (вони вимушені ставати співавторами поважних авторів для публікації статей у високо рейтингових журналах);
- несправедливий доступ до коштів на проведення наступних досліджень і до підвищення у посаді;
- зловживання владою (адміністративним впливом);
- введення в оману споживачів наукової інформації;
- звуження академічної свободи дослідників;
- підриг довіри усередині академічних спільнот тощо [5, 2].

Однак в цілому права й можливості, пов'язані з авторством, особливо в науці, переважають. Вони відкривають перед особою перспективи творчого і службового зростання, позитивно впливають на її формальний і неформальний статуси, матеріальне становище, авторитет серед колег тощо. Зрозуміло, що це стосується тільки творів, які заслуговують високої оцінки керівництва, колективу та певної професійної спільноти і є безсумнівним творчим успіхом» [6, 48]. Окрім матеріальних і нематеріальних благ, авторство також передбачає і високий рівень відповідальності.

Як справедливо зазначає у своїй праці О. Сичивиця, важливість прав, можливостей і переваг, пов'язаних з авторством, робить його вельми привабливим, що інколи призводить до безпідставних претензій на авторство,

або й до спроб його узурпувати чи привласнити. Найпоширеніші ці явища в царині науки, де, з одного боку, авторство може гарантувати досить значні «дивіденди», а з другого – існують сприятливі умови (зокрема і формально бюрократичні) для успішної реалізації псевдоавторства, тобто для появи псевдоавторів [6, 48].

Зазначимо, що виключне право автора на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти відтворення творів; публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічну демонстрацію і публічний показ; будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення; переклади творів; переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо; розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору; подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором; здавання в майновий найм або комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер; імпорт примірників творів [2].

У своєму дослідженні П. Андерсен [7, 156] доходить висновку, що присвоєння авторства доволі часто виявляється приводом для суперечок і шахрайства: нівелювання відповідності критеріям авторства окремими авторами; зміна почережності авторства, не зважаючи на вагомість особистого внеску у дослідження, як і розробку наукових презентацій та рефератів тощо. Етичний обов'язок дослідників передбачає зведення до мінімуму упередженості, що може ґрунтуватися на власних бажаннях і уявленнях щодо кінцевого результату роботи, фінансових інтересах або прагненні відповідати наявній репутації. Дублювання (однаковий матеріал у різних журналах) і надлишкова публікація (одне дослідження ділиться на численні фрагменти, незважаючи на ідентичність гіпотези, результатів та висновків) також є прямим порушенням принципів академічної доброчесності.

О. Сичивиця відмічає, що кількість наукових досліджень та публікацій,

якщо їх виконано у співавторстві збільшується значно швидше (порівняно з моноавторськими роботами). Наукові проблеми ускладнюються, стають багатограннішими, а це, закономірно, зумовлює колективізацію науково-дослідницької діяльності. Крім того, наука стає безпосередньою продуктивною силою, завдяки чому нагальною стає тісніша взаємодія «чистої» (фундаментальної) і прикладної науки. «Це теж дуже важлива об'єктивна спонука до співавторства й широкої наукової кооперації, що є запорукою плідної концентрації інтелектуальних ресурсів на магістральних напрямках сучасного науково-технічного поступу» [6, 50].

Можливість захисту авторських прав у мережі Internet є актуальною проблемою сьогодення. І вирішенням даної проблеми може стати лише тісна співпраця власників авторських прав, державних органів та Internet користувачів, а також використання досвіду зарубіжних країн. Адже, лише впорядковане законодавче регулювання, відповідальне ставлення автора до розповсюдження своїх творів, та свідоме ставлення користувачів до авторських прав інших осіб, можуть звести нанівець усі спроби порушення авторських прав у мережі Internet. Існує багато заходів щодо вирішення даної проблеми, проте це можливо лише, якщо усі користувачі почнуть поважати закони та права людей на авторське право» [8, 90–91].

Об'єктом захисту в мережі Internet може виступати доменне ім'я, торгова марка, оригінальні авторські фото, тексти, відео та ряд інших об'єктів. До основних проблем захисту авторського права в мережі Internet належать: недостатня врегульованість процедури використання об'єктів авторського права в Internet національним законодавством та міжнародними договорами; способи захисту інформації, що розміщена у мережі; засоби контролю власників авторського права за використанням їх творів у мережі Internet.

Шляхами вирішення означеної проблеми є обмеження доступ до матеріалів, які розміщені в мережі Internet: створення електронних бібліотек на комерційних засадах, де доступ до матеріалів стає можливий після внесення визначеної оплати; застосування кодування/шифрування матеріалів, що перешкоджає вільне копіювання інформації і її подальше незаконне поширення. Проте використання таких способів захисту об'єктів авторських прав у мережі Internet повинно регулюватися на законодавчому рівні і зобов'язувати усіх власників авторських прав виконувати такі дії при розміщенні творів науки в мережі. Адже, за наявності двох категорій власників авторських прав (тих, хто розміщує власні

об'єкти авторського права в мережі безкоштовно, і тих, хто дозволяє користування лише в обмеженому доступі) виникає певна конкуренція, оскільки користувачі переважно віддають перевагу матеріалам, що є у вільному доступі.

Цифровий ідентифікатор DOI, наприклад, дає можливість ознайомитися із сутністю об'єкта у торговельній площині. Електронна цифрова підписка дозволяє ідентифікувати істинного автора і у випадку порушення комерційної угоди, покупець відразу може виявити порушення авторських прав і відмовитись від покупки твору. Цифрові марки або «специфічні «водяні знаки» є візуально невидимі під час прочитання твору, але проявляються у процесі використання певного програмного забезпечення. Зазначений вид кодування може бути використаний як доказ у випадку судового спору про авторство. Створення веб-депозитаріїв; використання методів криптографічного перетворення матеріалів тощо виключає можливість копіювання або дозволяє зробити лише одну копію твору.

Що стосується правовідносин наукових установ та видавництв науковці [9, 100] наголошують на важливості розповсюдження серед наукових установ примірних договорів з видавництвами про видання періодичних та монографічних видань, умовами яких визначено обсяг повноважень видавництва з виготовлення та розповсюдження тиражу, доступу до наукового журналу і статей, уточнення майнових прав щодо оформлення видання тощо.

До проблем авторства у контексті академічної доброчесності можна також зарахувати маніпуляції із технічними засобами захисту; підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права; розповсюдження, публічне розголошення змісту об'єктів авторського права без дозволу суб'єктів авторського права тощо.

У процесі навчально-наукової діяльності один із шляхів мінімізації проявів академічної недоброчесності є перевірка наукової/творчої роботи на наявність ознак неправомірних текстових запозичень за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення Unichack і подальшої оцінки отриманих результатів відповідальними особами (експертами).

В українському законодавстві досі залишаються прогалини, якими зловживають Інтернет-пірати, тому доцільно посилити діяльність правоохоронних органів щодо виявлення та припинення незаконного поширення таких об'єктів і удосконалити систему ліквідації незаконних мереж розповсюдження і збуту матеріалів на державному та міжнародному рівнях.

З метою ефективної протидії поширенню підробок і піратству необхідне об'єднання урядових структур з приватним сектором. Доцільно постійно проводити інформаційно-роз'яснювальні кампанії з метою підвищення обізнаності суспільства щодо ролі інтелектуальної власності та економічних наслідків від поширення й споживання контрафактних товарів і Інтернет-піратства [10, 80–81].

Необхідно розвивати національні й міжнародні системи санкцій, що здатні відшкодувати збитки, завданими авторам творів. Класичні методи викорінення піратства потребують застосування інноваційних підходів, оскільки така злочинна діяльність характеризується незначним ризиком і надзвичайним прибутком. Необхідне відповідне законодавство, що б давало змогу, зокрема, конфісковувати прибутки виробників та розповсюджувачів контрафактної продукції. Важливим для підвищення ефективності досудового розслідування злочинів вказаної категорії є міжнародне співробітництво та обмін практичним досвідом у даному напрямку.

Висновки.

Таким чином, серед проблем авторства у площині академічної доброчесності зараховуємо штучне академічне просування і нарощування рейтингових показників; «почесне» і «примарне» авторство; неправомірні фінансові вигоди; перешкоджання професійному розвитку дослідників тощо.

Шляхами вирішення означеної проблеми є обмеження доступ до матеріалів, які розміщені в мережі Internet; кодування/шифрування матеріалів; посилення відповідальності за порушення авторських прав на законодавчому рівні; більш чітке регулювання порушення авторських прав в мережі Internet; а також регулярне проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо ролі інтелектуальної власності тощо.

KAPITEL 12 / CHAPTER 12 ¹²

AGE PECULIARITIES OF PERSONALITY SOCIALIZATION

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-16-04-002

Introduction.

The main parameters of a personality are not inborn but gained by an individual during his life. Socialization *is not a one-side process*. We study from our parents, peers. Under the influence of these people we form our intellectual, social and physical skills necessary for fulfilling our social roles. Our community somehow studies from us at the same time. People and institutions responsible for teaching cultural norms and mastering social roles are called agents of socialization. They can be divided into agents of primary and secondary socialization. Agents of primary socialization are parents, relatives, peers, teachers, doctors, leaders of youth groups. Agents of secondary socialization are representatives of school / university / enterprise administration, army, state, mass media.

A process of socialization is highly individual. Therefore, socialization of an individual is necessary and involves his individualization, moulding personal characteristics or traits. Socialization is an ever-lasting process. It covers all stages of person's life when he masters and uses cultural values. Quantitative accumulation of the gained values changes their quality in certain period which influences on a person's structure and focus. Depending on age of an individual there are 4 key stages of socialization:

1. Childhood socialization.
2. Adolescence socialization (unstable, interim).
3. Lasting conceptual socialization (transformation from adolescence to early adulthood for people aged from 17-18 to 23-25).
4. Adult socialization.

Each stage has its own "*critical period*". Critical period for childhood socialization covers first 2-3 years and beginning of schooling, adolescence socialization lasts during transformation from a child and teenager to a young man; lasting conceptual socializations takes place at the beginning of an independent life and transformation from a young man to adult. Adulthood socialization is aimed at

¹²Authors: Spytska Liana

behavioural changes in a new situation or circumstances. Socialization of an individual *in different age periods is characterized* by specific social and psychological peculiarities.

The aim of socialization in early age is to form child's motivation for affection to other people which is manifested with trust and desire to do something pleasant for them. Children age 3 to 7 are influenced by additional agents of socialization apart from parents. They include school and kindergarten teachers, doctors and nurses. At this period a number of agents of socialization increases and a program of their actions changes. A lot of focus is paid to mastering cognitive and thinking skills, a child learns to use words and letters, masters the system of rules and standards.

12.1. Key stages of personality socialization

Personality socialization starts from the first years of life and finishes in adulthood though it is clear that powers, rules and responsibilities mastered by him do not mean the process of socialization is fully completed: in some aspects it can be ever-lasting.

In accordance with Neil J. Smelser the action of three facts is needed for successful socialization: expectations, behaviour changes and desire to meet those expectations. In his opinion the process of moulding takes place at three different stages: 1) stage of imitating parents' behaviour by children; 2) game stage, when children realize behaviour as performing the role; 3) stage of group games where children learn to understand what they are expected for by the whole group of people.

French psychologist Jean Piaget keeping the idea of different stages of person's development emphasizes on development of individual's cognitive processes and their further reformation depending on his experience and social interaction. These *stages follow one another* in accordance with the specific sequence: sensory-motor stage (from birth to age 2), operational stage (age 2 to 7), concrete operational stage (age 7 to 11), and formal operational stage (age 12 to 15). A number of psychologists and sociologists highlight that a process of socialization is life-long and adulthood socialization is different from childhood socialization in some aspects. Adulthood socialization rather changes external behaviour while childhood socialization moulds value orientations. Socialization of adults is designed to help a person gain definite skills and socialization of children mainly deals with motivational behaviour.

12.2. Childhood

Socialization should begin in childhood as a personality is moulded at approximately 70% in this period of development. It can be late when irreversible processes start. Childhood lays the foundation for socialization and at the same time this period is the most vulnerable. Children isolated from a society fail socially though adults often seek solitude and self-isolation deliberately to dive into their thoughts and contemplation. It is often when adults get into isolation not deliberately and for a long period of time, they do not perish in spiritual and social context. Oppositely, overcoming difficulties they develop their personality, discover new sides of themselves.

Therefore, childhood and adulthood socializations are qualitatively different stages. Socialization is an accumulative process within which social skills are built up.

Children and adults have a lot of differences: height, physical straight, cognitive skills and ability to use them with benefit, attitude to danger and risk, interrelation between cognitive and emotional components, amount of gained knowledge, ability to study from their own mistakes and take decisions in difficult situations, aspiration to take additional responsibility.

However the most important thing which has not been mentioned is social roles fulfilment. Children are the only category of population which has no social statuses and roles if the status of “child”, “male/female”, “son/daughter”, “nephew / niece” and others are not considered. More over those statuses are not fully realized by them. As children are neither producers of material goods nor a category of economically dependent population, they are out of professional, economic and political statuses and roles. They are not aware of status nature elements – set of rules and responsibilities. They do not know responsibilities of an engineer, postman, parliamenteer or parishioner. They do not know what responsibility is. Children do not know what social norms are though they are told a lot about them by adults.

Theoretical and relative knowledge on social roles do not allow us to conclude that children master and accept them. They play roles but do not behave themselves in accordance with requirements of social roles. Children discover social representation of the world playing games: boys play war while girls play house. Adults never play roles except for gamification as an approach in studying business.

Therefore, two worlds – children and adults ones – are different from the socialization point of view. They are in different stages of this process. The main

difference is the degree of mastering social roles.

12.3. Adolescence

Adolescence completes an active period of socializations. The adolescents are considered to be teenagers age 13 to 19. Teenagers undergo important physiological changes (one of them is puberty) which results the following psychological changes: attraction to members of the opposite sex, aggression which is non-motivated in most cases, a tendency to take unreasonable risks and be not able to estimate the degree of its danger, an emphasized desire for independence and autonomy.

Psychophysiological changes cannot but affect the course and content of socialization. The tendency to innovation and creativity, non-recognition of any authorities, on the one hand, emphasized autonomy and independence – on the other, give rise to a special phenomenon called youth subculture. It is associated with three main negative traits, phenomena-symbols: drugs, sex and violence. Adolescence is called "difficult age", "turning point". Its content lies in changing behavioural characteristics: from almost complete obedience common for small children, adolescents move on to restrained obedience – hidden disobedience to parents. In the earlier age being children, they looked at the world through their parents' eyes, now they play a double game: adolescents have an equal system of values and world views, which partly intersects with both: position of parents and views of peers. This period is characterizes by completing personality fundamentals moulding, where their ideological (upper) views have been formed. Their self-awareness is followed by realizing their place in lives of parents, friends, surrounding society. At the same time, there is a constant search for moral guidelines associated with a re-evaluation of the meaning of life. Adolescents are more susceptible to others' negative evaluations, especially when it comes about clothing, appearance, behaviour, circle of acquaintances, that is, all that makes up their social environment and social self-symbolism. Hypertrophied independence is expressed in an emphasized harsh evaluation of their own: for many teenagers, "good" and "correct" things are only those they like.

Difficulties in socialization during this period are connected with the following circumstances:

- dis-match between high level of claims (desire to become a hero, to become

famous) and the low social status set by their age;

- discrepancy between old style of fatherhood, focused on the fact that son and daughter always remain a child for his/her mother, and new potential possibilities of teenagers, given by their psychophysiological maturity;

- contradiction between a sharp focus on independence and dependence, which has been intensified by attitudes and behaviour of peers.

Psychophysiological maturity does not change a lot in social and economic status of a teenager. Social statuses of parents and adolescents are incompatible as before: parents earn for a living, are morally and legally responsible for their children and inviolability of property, take part in social and industrial life.

Adults are owners, managers, guardians, manufacturers, legislators, consumers, defenders, etc. and teenagers are economically dependent, they still demand social protection and do not act as perpetrators. Their role range is extremely limited. They are not owners, managers, manufacturers, legislators. They are just consumers. Although in legal content they can make vital decisions, and they are ready for them in the psychological context. However they are limited by their parents and that is a contradiction.

In this regard, sociologists talk about the role disempowerment of teenagers which means a smaller amount of rights and obligations compared to adults. Having less possibilities, teenagers face such global ideological and moral problems that are solved in adulthood. Lack of life experience causes them to make much more mistakes than adults do. The lack of life experience causes them to make much more mistakes than adults do. And in this case quantity does not matter, but the seriousness of mistakes and their effects do: crime, drug use, alcoholism, sexual promiscuity, violence against a person. Many teenagers drop out of school which results a disturbed natural process of socialization. Lack of knowledge affects the economic situation immediately, adolescents and young men find themselves in a worse situation in the labour market. In developed countries, unemployment rate among 18-year-olds is 3 times higher than among adults.

Sociologists believe that sexual promiscuity, alcohol abuse and foolhardiness are nothing but an attempt to play the adult role. It is possible that the same reason pushes many teenagers on dropping out of school. The status of a student is considered as "not-an-adult". It does not contribute to achievement of success in life and recognition in a peer group. Teenagers are looking for recognition of their psychological adulthood outside of school and family which are the institutions where they are still considered

as children.

Therefore, we have considered difficulties of socialization in the period of adolescence and found that the main problem among teenagers is role conflict, or role disempowerment of adolescents.

12.4. Parenthood

The relationship between parents (mother and father) and their children is a decisive moment of socialization. They are manifested at the most crucial moment – when a person is the most susceptible to good and evil, when he is the most trusting and open to everything new, namely during childhood. The second feature is that this type of relationship is life-long and, therefore, has the most lasting impact. The third feature is that parent-child relations are the closest ones ever existed in a human society.

Many people are convinced that parental feelings are transmitted biologically and awaken with the birth of the firstborn child. Indeed, parental care is genetically programmed in all living things – from birds to mammals. However, for human beings, this is half true. Parenthood is primarily an attitude that is socially acquired. Practically, only humans have an opportunity to abandon a child or transfer custody to foster parents or give a child to state's custody. Only human beings have established special institutions for abandoned children and a system of sanctions through which parents are either punished for violations or encouraged for fulfilling parental relationships.

12.5. Adulthood

The role conflict (role disempowerment) is overcome in adulthood. Psychophysiological maturity coincides with social and economic one; aspirations, ambitions and hopes of adolescence receive satisfaction proportional to the effort expended and the knowledge acquired. Adulthood is characterized by heyday of a personality.

Adulthood as such is not an independent stage of socialization. This is a collective concept that covers several cycles of human life, separated by the most important events: mastering a profession, serving in the army, starting a work activity, or getting married, creating a family, giving birth to children.

The stage of adulthood may be delayed as a result of studying (university and post-graduate studying) up to age 21 to 23 or accelerated due to the early start of work. If a lower limit of maturity age is not defined, then its upper one is indicated by retirement. [1]

The sociological criterion for distinguishing between two periods – adolescence and adulthood – *is economic, social and political independence*. But what is considered as manifestation of such independence? In the old days, 20-year-old men took command of armies, and today they sit in lecture halls and are unable to feed their families. In extreme periods of history – during wars and revolutions – youth achieve social recognition faster; their social status grows due to increasing military importance of young men as a source of recruits. On the contrary, in a quiet period of history, the stage of independence is delayed. For such periods, sociologists have developed a set of criteria that a young person applying for adult status should meet:

- To be subsistent independently of anything external to himself;
- To manage money independently;
- To be independent in choosing a lifestyle;
- To live independently of parents.

In Spain, sociologists have found, for example, that only 20% of youth age 15 to 30 meet four criteria given and therefore have the right to be called adults.

Along with all above mentioned, sociologists use some other characteristics, in particular, a) accountability to the law; b) voting in elections; c) marriage. From the point of view of socialization, only marriage serves as a significant criterion for adulthood. The family is the only agent of socialization that has an impact throughout the life. However, the role and status of each family member changes at different stages of a family cycle. A child is an object of socialization and one of the goals of the parents' life, an adult is both a subject (regarding children) and an object (regarding another person) of socialization at the same time. He ceases to serve as a purpose of life, becoming its means. Elderly family members can only serve as subjects, but most often they are excluded by their adult children from an active process of socialization and raising grandchildren. Husband and wife act as agents of socialization for each other.

The fact is that family socialization for adults takes place differently comparing to children. Maturity of a young man, having created his own family, goes into a new qualitative state – from objects of raising they become its subjects. And at first, there is a painful process of mastering a new social role: newlyweds address to their parents,

friends, colleagues for any little thing concerning raising a child and arranging life – how to swaddle and feed a new-born, how to fix a water tap and pay utility bills. This is a process of mastering a new social role. At the same time, people influence each other, deciding on distribution of rights and responsibilities, leadership in the family, attitude to a new family and friends. There are no subjects and objects as socialization occurs on a partnership basis, since a wife changing her behaviour helps her partner to change his.

Adulthood is the most active period of socialization, because at this very period of life mastering social roles happens not in a game but in a real situation. For the first time, the scope of rights and responsibilities, needs and means to satisfy them have been levelled.

12.6. Old Age

The specific age, including the elderly, determines ability or disability to fulfil social roles and perform activities. With retirement, the active period of socialization finishes and the need of elders in the family decreases. An elderly person ceases to perform the most important function – to be a producer of material values. From a manufacturer, he turns into a consumer, and thereby into a dependent. Although an old person is often as defenceless, weak and helpless as a child, but unlike children, an older person is not someone's purpose of life. Parents are looking for emotional satisfaction in communication with children. It can be compared to their elderly parents where communication is only a duty in most cases.

At the same time, the transformation from adulthood to old age reveals new social opportunities and roles. Older people act as partners or competitors being opponents of other age groups in the labour market, in the system of socialization and education, in housekeeping and in interpersonal communication. However their role is minimal in all these areas: the elderly are fired from work among the first ones and hired among the latter ones; they are left with the simplest functions (sweep the floor, go shopping) on housekeeping, and young people make decisions on their own not involving elderly family members; the elderly are out of effective education and socialization in a modern society because their knowledge in comparison with young people's becomes obsolete quickly, and their views and manners are recognized as archaic.

The transition from the phase of adulthood to the phase of old age concerns

changes in a labour status, content of work, motivation and attitude to life, as well as attitude to work as a source of income and material satisfaction, working capacity, social circle and self-esteem. A huge amount of free time, retirement from a working place and emergence of new roles make an elderly person to re-go through the adaptation process, although the aging of a human body depletes reserves for re-adaptation. As a result, there is a feeling of uncertainty about the future and livelihood. Feeling of oneself in the position of a social dependent is often expressed in a sense of social humiliation.

Experts have found *a pattern*: the ability to adapt to social changes decreases as a person gets older. The older the person, the more he is dissatisfied with different aspects of life. Psychologists note: the old people become more grumbling, irritable and sadder. But another thing is also known: a person cherishes life more and appreciates every extra day when getting older. [2]

Termination of work and retirement lead to negative consequences: material dependence on relatives, a decrease in authority and prestige, a sense of isolation, fear of loneliness. Lifestyle and leisure become passive, sedentary and monotonous (sitting on a bench near the house or in the square, shortened walks, reading newspapers and watching TV shows more than ever before).

Feelings of futility and the old age to come arise because *elderly people have no life plans anymore* which is common for other age groups. A life plan is an idealized picture of the future life, the basis of which is the intended trajectory of a social career and amount of possible achievements. At a young age, life plans take the form of unclear dreams and desires, in adulthood – it is a clearly developed career, and in the old age people lose them as such.

Due to life plans, socialization turns from a spontaneous and uncontrolled process into a purposeful strategy of behaviour. An adult checks all he has really achieved with his goal and makes necessary corrections. However an elderly person can no longer do this as he does not have any time and energy. Life plans give a direction to a person in a special way: they contribute to motivation of achievement. However elderly people have neither one thing nor the other. Therefore, they are dominated by passive forms of activity and spontaneous adaptation to new social roles.

Conclusions.

Thus, socialization is a *process of moulding personality*, his gradual assimilation of society requirements, acquiring significant characteristics of consciousness and behaviour that regulate his relationship with the society. S. Freud identified psychological mechanisms of socialization: imitation, identification, feelings of shame and guilt. Many psychologists and sociologists emphasize that a process of socialization is life-long, and claim that socialization of adults differs from socialization of children in several points. Adulthood socialization rather changes external behaviour while childhood socialization moulds value orientations. Socialization of adults is designed to help a person gain definite skills and socialization of children mainly deals with motivational behaviour. Therefore, socialization is an accumulative process within which social skills are built up.

Verweise / References

Chapter 1.

1. Björkholm, L., & Lehner, O. M. (2021). Nordic green bond issuers' views on the upcoming EU Green Bond Standard. *ACRN Journal of Finance and Risk Perspectives*, 10 (1), 222-279. URL: <https://doi.org/10.35944/jofrp.2021.10.1.012>
2. Chyhryn, O. Y., Pimonenko, T. V., Liulov, O. V., & Honcharova, A. V. (2019). Green bonds like the incentive instrument for cleaner production at the government and corporate levels: Experience from EU to Ukraine. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 9(7), 1443-1456. URL: [https://doi.org/10.14505/jemt.v9.7\(31\).09](https://doi.org/10.14505/jemt.v9.7(31).09)
3. Dell'Atti, S., Di Tommaso, C., & Pacelli, V. (2022). Sovereign green bond and country value and risk: Evidence from European Union countries. *Journal of International Financial Management & Accounting*. URL: <https://doi.org/10.1111/jifm.12155>
4. Draksaite, A., Kazlauskiene, V., Melnyk, L. (2018). The Perspective of the Green Bonds as Novel Debt Instruments in Sustainable Economy. In: Bilgin, M., Danis, H., Demir, E., Can, U. (eds) *Consumer Behavior, Organizational Strategy and Financial Economics*. Eurasian Studies in Business and Economics, vol 9. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76288-3_16
5. EU TEG on Sustainable Finance. (2020). EU Green Bond Standard: Usability Guide. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/200309-sustainable-finance-teg-green-bond-standard-usability-guide_en.pdf
6. European Commission. (2019). Delivering the European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en
7. European Commission. (2020). European Green Bond Standard. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/european-green-bond-standard_en
8. Government Portal. (2020). The Parliament approved in the second reading the draft law, which provides for the implementation of the green bonds into circulation in Ukraine (in Ukrainian). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/parlament-shvaliv-u-drugomu-chitanni-zakonoproekt-yakij-peredbachaye-vvedennya-v->

obig-zelenih-obligacij-v-ukrayini

9. Government Portal. (2021). Energy Efficiency of the State: Energy independence is a goal towards which Ukraine and Lithuania are heading together (in Ukrainian). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhenergoefektivnosti-energetichna-nezalezhnist-cil-do-yakoyi-razom-pryamuyut-ukrayina-ta-litva>
10. Jakubik, P., & Uguz, S. (2021). Impact of green bond policies on insurers: evidence from the European equity market. *Journal of Economics and Finance*, 45(2), 381-393. URL: <https://doi.org/10.1007/s12197-020-09534-4>
11. Kocaarslan, B. (2021). How does the reserve currency (US dollar) affect the diversification capacity of green bond investments? *Journal of Cleaner Production*, 307, 127275. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127275>
12. Laborda, J., & Sánchez-Guerra, Á. (2021). Green bond finance in Europe and the stock market reaction. *Estudios de economía aplicada*, 39(3), 5. URL: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i3.4125>
13. Leitaó, J., Ferreira, J., & Santibanez-Gonzalez, E. (2021). Green bonds, sustainable development and environmental policy in the European Union carbon market. *Business Strategy and the Environment*, 30(4), 2077-2090. URL: <https://doi.org/10.1002/bse.2733>
14. Leonard, M., Pisani-Ferry, J., Shapiro, J., Tagliapietra, S., & Wolff, G. B. (2021). *The geopolitics of the European green deal* (No. 2021/04). Bruegel Policy Contribution. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/237660/1/1749375737.pdf>
15. Ministry of Finance of the Republic of Lithuania. (2022). Green Bonds. URL: <https://finmin.lrv.lt/en/competence-areas/state-debt-management/government-securities/government-securities-auctions/green-bondsv>
16. Naeem, M. A., Bouri, E., Costa, M. D., Naifar, N., & Shahzad, S. J. H. (2021). Energy markets and green bonds: A tail dependence analysis with time-varying optimal copulas and portfolio implications. *Resources Policy*, 74, 102418. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102418>
17. Tanchico, E., & Ahmad, R. (2022). European green bond market slows in Q1 as Germany, France lead issuance. URL: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/european-green-bond-market-slows-in-q1-as-germany-france-lead-issuance-69909720>
18. Torvanger, A., Maltais, A., & Marginean, I. (2021). Green bonds in Sweden and

- Norway: What are the success factors? *Journal of Cleaner Production*, 324, 129177. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129177>
19. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On the approval of the Concept of the implementation and development of the green bond market in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 23, 2022, No. 175 (in Ukrainian). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text>
20. Vlahinić Lenz, N., & Fajdetić, B. (2021). Globalization and GHG emissions in the EU: do We need a New development paradigm? *Sustainability*, 13(17), 9936. URL: <https://doi.org/10.3390/su13179936>

Chapter 2.

1. Бодров В.Г. "Лібералізм економічний", "Неолібералізм", "Ордолібералізм", "План Маршалла" та ін. // Економічна енциклопедія: У 3-х т. / Відп. ред. Мочерний С.В. – К.: Вид. центр "Академія", 2000. – Т. 2.
2. Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепейко Т.І, Коюда О.П. Проблеми розвитку інвестиційної діяльності. – Х.: ХДЕУ, 2002.
3. Економічна енциклопедія: У 3-х т. / Відп.ред. Мочерний С.В. – К.: Вид.центр "Академія", 2000.
4. Економіка: Теоретичні основи. Підручник. Частина 1. За ред. Ковальчук В.М. – Тернопіль: Астон -1997.
5. Економіка: Теоретичні основи. Підручник. Частина 2. За ред. Ковальчук В.М. – Тернопіль: Астон -1997.
6. Історія економічних вчень: Підручник / За ред. Л.Я. Корнічук, Н.О. Татаренко. – К. КНЕУ, 1999.
7. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю., Гордієнко Л.Ю. Державне управління: Навч. посіб. / За ред. Мельник А.Ф. – К.: Знання – Пресс, 2003.

Chapter 3.

1. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 495с.
2. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни. М.: Магистр, 224с. URL: https://studref.com/383724/finansy/paradoksy_znachenie
3. Пятов М.Л. Парадоксы бухгалтерского учета по Я.В. Соколову – что это такое? / М.Л. Пятов // Вестник ИПБ. 2021, №2. с. 7 - 12.

4. Ковалев В.В. Является ли бухгалтерский учет наукой: ретроспектива взглядов и тенденций / В.В. Ковалев // Вестник ИПБ, Сер. 5. 2013. №. 2. С. 90-112.
5. Моссаковский В. Парадоксы бухгалтерського обліку в Україні / В. Моссаковский // Бухгалтерський облік і аудит. 2011. № 9. С. 30-35.
6. Кучеркова С.О. Проблеми розуміння прибутку з погляду керівника і бухгалтера / С.О. Кучеркова // Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 39. С. 386-391.
7. Осадча О.О. Система показників результативності діяльності вітчизняних суб'єктів / О.О. Осадча // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НУ«ОА», 2016. №3(31). С. 53-58.
8. Серпенінова Ю.С. Сутність і поняття парадоксів облікової інформації та оцінка їх впливу на управлінські рішення / Ю.С. Серпенінова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2021. Вип. 3 (50). С. 36-41.
9. Парадокс / Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B>
10. Цыганков К.Ю. Логика проектирования двойной бухгалтерии / К.Ю. Цыганков // Международный бухгалтерский учет, 2017, т. 20, вып. 8, стр. 446-459
11. Ковалев В.В. Проблемы понятийной неопределенности в прикладной экономике / В. В. Ковалев // Вестник ИПБ, Сер. 5. Экономика. 2012. Вып. 1. С. 3-19.
12. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 29 (МСБО 29). Фінансова звітність в умовах гіперінфляції / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_048#Text

Chapter 4.

1. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу від 01.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2020-%D1%80#Text.j>
2. CSR-Ukraine. URL: www.csr-ukraine.org.
3. В Україні визначили найбільш прозорі компанії за показниками корпоративного управління та КСВ. Спецпроект “Відповідальний бізнес”. 2

- грудня 2021 р. URL: <https://mind.ua/news/20233881-v-ukrayini-viznachili/>.
4. Глобальний договір ООН в Україні. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/gd-oon-v-ukraini/>.
 5. UN General Assembly reaffirms Global Compact mandate // UN Global Compact Media, New York, United States of America. URL: <https://unglobalcompact.org/news/4836-12-17-2021>.
 6. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні // Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. 30.06.2020. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a0fc2a99-ada3-4a6d-b65b-cb542c3d5b77&title=DobrovilniiNatsionalniiOgliadSchodoTsileiStalogoRozvitkuuVUkraini>.
 7. N. Terjesen S., Lepoutre J. Justo R. and Bosma N., 2011. Global Entrepreneurship Monitor Report on Social Entrepreneurship. Working Paper Series nr: 11-07. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/2327154/mod_resource/content/5/Artigo6-%20GEM-WorkingPaper11-07.pdf.
 8. Давидовська Г.І. Проблеми соціального підприємництва в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 106-109.
 9. Куц М.Р. Соціальне підприємництво: основні ідеї та перспективи дослідження в соціології / М. Р. Куц // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. 2015. Т. 174. С. 51-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_s_2015_174_10.
 10. Мокий А.І. та Дацко О.І, 2014. Розвиток соціального підприємництва у контексті зміцнення економічної безпеки депресивних територій // Економічна безпека і підприємництво, № 1(53). С. 155-166.
 11. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства // Україна: аспекти праці, 2014. Випуск №4. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&sour>.
 12. Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Крисько Ж.Л. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2016. Вип. 6(2). С. 129-132.
 13. Шаульська Л.В. та Кабаченко Г.С. Розвиток соціального підприємництва як

напрям державного регулювання ринку праці // Економіка і організація управління, 2016. № 2 (22). С. 299-308.

14. Thompson, J. The World of the Social Entrepreneur. *The International Journal of Public Sector Management*, 15 (4/5), 2002. P. 413.
15. Wynnyckyj M. Institutions and Entrepreneurs: Cultural Evolution in the 'De Novo' Market Sphere in Post-Soviet Ukraine: Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy / Mychailo Wynnyckyj; Faculty of Social & Political Sciences, Sidney Sussex College, University of Cambridge. 2003.
16. Презентація ESG Індексу прозорості компаній України 2020 (7 грудня 2021 р.). URL: <https://csr-ukraine.org/news/vidbulasya-prezentaciya-esg-indeksu-prozo/?fbclid=IwAR1KQgRaP5UONvTo3S17m9nooIDVP1ZHEPHqJ3bHVI9az8ebXMcxxfOg2es>.
17. Cone Communications Millennial Employee Engagement Study 2016. URL: <https://www.conecomm.com/research-blog/2016-millennial-employee-engagement-study>.
18. Three-quarters of millennials would take a pay cut to work for a socially responsible company // Research from Cone Communications, 2016: Cone Communications Millennial Employee Engagement Study. URL: https://static1.squarespace.com/static/56b4a7472b8dde3df5b7013f/t/5819e8b303596e3016ca0d9c/1478092981243/2016+cone+communications+millennial+employee+engagement+study_press+release+and+fact+sheet.pdf.
19. Cone Communications Millennial Employee Engagement Study 2016 // Porter Novelli Company. URL: www.conecomm.com. 2016 CONE COMMUNICATIONS Millennial Entergating Entergagement.
20. Воробей В., Журовська І. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу. Київ: Представництво ООН в Україні / Ініціатива Глобального договору в Україні, 2010. 84 с. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Non-financial_Reporting__UA_.pdf.
21. Сталий розвиток для України. Глобальний онлайн-марафон на тему
22. творення потрібних нам змін. URL: <http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2022/08/S4U-Summary-Report-V7-1.pdf>.
23. Report "Leading Regenerative Brands", BBMG 07.06.2022 <https://bbmg.com/leading-regenerative-brands/>.
24. Пархоменко О.С. Чинники і напрями розвитку політики корпоративної

- соціальної відповідальності українських компаній // Ефективна економіка. №5, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3003>.
25. Євтушенко В.А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники // В.А. Євтушенко / Вісник НТУ "ХПІ". 2013. №46. С. 53-63.
26. Король С. Інституційний підхід до соціальної відповідальності бізнесу // Вісник КНТЕУ. 2013. №3. С. 42-55.
27. Щедрий вівторок // Powered by Zagoriy Foundation, 2021. URL: <https://givingtuesday.org.ua/blog/shho-take-ksv-ta-chomu-tse-vazhlyvo/>.
28. Яна Паладієва. Соціальна відповідальність бізнесу: що це означає та чому важливо. URL: <https://mainbusinesspartner.ua/sotsialna-vidpovidalnist-bisnesu>.

Chapter 5.

1. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. К.: НІСД, 2009. 336 с..
2. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посіб. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с.
3. Маркери відбудови. Без радянської урбаністики та copy-paste архітектури 22 серпня 2022р. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/vidbudova-ukrajini-bude-tehnologichnoyu-shans-na-innovaciyniy-proriv-50263750.html>.
4. European Commission (2012) Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations. Brussels: European Commission. URL: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/RIS3+Guide.pdf/fceb8c58-73a9-4863-8107-752aef77e7b4>.
5. Панкова Л. І. Смарт-спеціалізація як сучасний напрям розвитку економіки регіонів України. Актуальні проблеми економіки: наук. екон. журн. Київ: Нац. акад. упр., 2020. Вип. 1 (223). С. 73–82.
6. Gudz P., Gudz M., Vdovichen O., Tkalenko O. Scientific Approaches for Planning the Architecture for Urban Economic Space. In: Onyshchenko V., Mammadova G., Sivitska S., Gasimov A. (eds) Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovations. ICBI 2019. Lecture Notes in Civil Engineering, vol. 73. 2020.
7. Олешко А. А., Шацька З. Я., Ровнягін О. В., Smart-спеціалізація України в перспективі післявоєнного відновлення економіки/ [tatrnbdyf trjyjsrfl](https://tatrnbdyf.trjyjsrfl)/ №5, 2022.

8. Ахромкін Є. М., Кучменко В. О., Заблодська Д. В. Оцінка прозорості та відкритості українських міст. Часопис економічних реформ. 2022. № 3(47). С. 6–13.

Chapter 6.

1. Якість послуг, поняття, основні критерії оцінки. URL.: <https://studfile.net/preview/2896027/page:14/> (Дата звернення: 18.07.2022).
2. Управління якістю продукції та послуг/ Білецький Е. В., Янушкевич Д. А., Шайхлісламов З. Р., Харків. торгов.-економ. інститут КНТЕУ – Х. : ХТЕІ, 2015 – 222 с.
3. SPA-комплекс «TSUNAMI»: Офіційна сторінка. URL: <https://tsunami.com.ua/uk/more-info/spa> (Дата звернення: 21.07.2022).

Chapter 7.

1. Bekh I. D. Stanovlennya profesionalizmu v suchasnykh sotsial'nykh umovakh [The formation of professionalism in modern social conditions]. *Pedahohika tolerantnosti*. 2001. № 3-4. S. 6-9.
2. Bisovets'ka L. A. Rol' pedahohichnoyi komunikatsiyi u pidhotovtsi vchytelya Novoyi ukrayins'koyi shkoly [The role of pedagogical communication in training a teacher of the New Ukrainian School]. *Naukovi zapysky. Seriya : Pedahohichni nauky*. Vypusk 173. 2018. S. 72-76.
3. Bol'shoy tolkovyy psikhologicheskyy slovar' [Big Explanatory Psychological Dictionary T. 2 (P-Y); Translation from English]. T. 2 (P-Ya); Per. s angl. / Reber Artur. ООО «Izdatel'stvo AST»; «Izdatel'stvo «Veche», 2003. 560 s.
4. Hrytsenko T. B. Kul'turolohiya. Navchal'nyy posibnyk [Cultural Studies. Study guide] / T. B. Hrytsenko, S. P. Hrytsenko, A. Yu. Kondratyuk. K. : Tsentr navchal'noyi literatury, 2007. 392 с.
5. Huziy N. V. Pedahohichnyy profesionalizm : istoryko-metodolohichni ta teoretychni aspekty [Pedagogical professionalism : historical, methodological and theoretical aspects] : monohrafiya K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2004. 243 s.
6. Hurin R. S. Psykholohichna kul'tura yak chynnyk profesiynoho stanovlennya maybutnikh uchyteliv / Pedahohika XXI stolittya : suchasnyy stan ta tendentsiyi rozvytku [Psychological culture as a factor in the future teachers' professional development] : kolektyvna monohrafiya : u 2 ch. Ch. 2 / vidp. za vypusk O. Ye. Karpenko. L'viv-Torun' : Liha-Pres, 2021. S. 701-735.

7. Hurin R. S. Spetsyfika naukovo-pedahohichnoho doslidzhennya u profesiyniy shkoli / Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity : navch. posib. [The specifics of scientific and pedagogical research in a vocational school / Theory and methodology of vocational education : teaching manual] : navchal'nyy posibnyk / Z. N. Kurlyand, T. Yu. Osypova, R. S. Hurin [ta in.]; za red. Z. N. Kurlyand. K. : Znannya, 2012. 390 s.
8. Hurin R. S. Pedahohichne myslennya v osobystisnomu vymiri maybutn'oho vchytelya [Pedagogical thinking in the personal dimension of the future teacher] / «The world of science and innovation» (October 14-16, 2020). Abstracts of the 3th international scientific and practical conference. Cognum publishing house, London, United Kingdom. 2020. P. 241-244.
9. Denysenko V. V. Formuvannya tsinnisnykh oriyentatsiy maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Formation of value orientations of the future primary school teachers] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv, 2005. 19 s.
10. Dychkivs'ka I. M. Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi : navchal'nyy posibnyk [Innovative pedagogical technologies : study guide]. K. : Akademvydav, 2004. 352 s.
11. Dmytrenko K. A. Sutnist' profesiyno-pedahohichnoyi komunikatsiyi u pedahohichniy osviti [The essence of professional and pedagogical communication in pedagogical education] [Elektronnyy resurs] / K. A. Dmytrenko. Rezhym dostupu : file:///C:/Users/User/Downloads/Nzspp_2012_7_4.pdf. Zaholovok z ekranu.
12. Kravchenko T. P., Trotsenko T. Yu., Bazylevych N. O. Osoblyvosti vykhovannya u student-s'koyi molodi moral'no-vol'ovykh yakostey pid chas zanyat' fizychnoyu kul'turoyu [Peculiarities of educating moral and volitional qualities of student youth during physical education classes]. «*Molodyy vchenyy*». № 4.1 (68.1) kviten', 2019 r. S. 12-15.
13. Kurlyand Z. N. Stanovlennya pozytyvnoyi Ya-kontseptsii maybutn'oho vchytelya [Formation of the future teacher's positive Self-concept]. Odessa : PNTs APN Ukrayiny. M. P. Cherkasov, 2005. 163 s.
14. Maksymchuk N. P. Psykholohichni osoblyvosti stanovlennya tsinnisnykh oriyentatsiy maybutn'oho vchytelya u protsesi profesiynoyi pidhotovky [Psychological features of the formation of the future teacher's value orientations during professional training] : dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07. K., 2000. 221 s.

15. Massanov A. V. Psykholohichni bar"yery v profesiynomu samovyznachenni osobystosti [Psychological barriers in the individual's professional self-determination]: monohrafiya. Odesa: Vydavets' M. P. Cherkasov, 2010. 371 s.
16. Myroshnyk O. H. Profesiyno-pedahohichna refleksiya u vymirakh osnovnykh sfer profesiynoyi aktyvnosti vchytelya [Professional-pedagogical reflection in the dimensions of the main spheres of the teacher's professional activity]. *Psykholohiya i osobystist'*. 2015. № 1. S. 162-175.
17. Nosenko E. L. Dyspozytsiyni ta pertseptyvno otsinyuvani kharakterystyky emotsiynoho intelektu [Dispositional and perceptually evaluated characteristics of emotional intelligence]. *Visnyk Kharkivs'koho universytetu. Seriya Psykholohiya*. Kharkiv. 2002. № 550, Ch. 1. S. 177-179.
18. Omel'chenko S. O. Vzayemodiya sotsial'nykh instytutiv suspil'stva u formuvanni zdorovoho sposobu zhyttya ditey ta pidlitkiv [The interaction of social institutions of society in the formation of a healthy lifestyle for children and adolescents]: monohrafiya. Luhans'k: «Al'ma-mater, 2007. 352 s.
19. Pal'shkova I. O. Praktyko-oriyentovanyy pidkhid u formuvanni profesiyno-pedahohichnoyi kul'tury maybutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv: teoretyko-metodolohichnyy aspekt [Practice-oriented approach in the formation of professional and pedagogical culture of the future primary school teachers: theoretical and methodological aspect]: monohrafiya. Odesa, 2008. 339 s.
20. Prokof'yeva K. A. Ponyattya kul'tury: metodolohiya vyvchennya [The concept of culture: methodology of study]. *Al'manakh Natsional'noho hirnychoho universytetu*. 2005. S. 131-145.
21. Radkevych V. O. Teoretychni i metodychni zasady profesiynoho navchannya u zakladakh proftekhosvity khudozhn'oho profilyu [Theoretical and methodical principles of professional training at the institutions of professional technical education of the artistic profile]: monohrafiya / za red. N. H. Nychkalo. K.: UkrINTEI, 2010. 420 s.
22. Sahach O. (2019) Motyvatsiya yak skladova profesiynoho rozvytku maybutn'oho vchytelya [Motivation as a component of the future teacher's professional development]. S. 105-110. Doi: 10.32626/2309-9763.2019-27.105-110 <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/viewFile/187545/416743-1>
23. Semchenko N. O. Pedahohichni umovy formuvannya lider'skykh yakostey maybutnikh uchyteliv u pozaaudytorniy diyal'nosti [Pedagogical conditions for the

formation of the future teachers' leadership qualities in extra-curricular activities] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Kharkiv, 2005. 162 s.

24. Sidorenko E. V. Metody matematycheskoy obrabotky v psykholohy [Mathematical processing methods in psychology]. SPb. : Rech', 2004. 350 s.
 25. Sovremennyy slovar' po pedagogike [Modern dictionary of pedagogy] / Sost. Ye. S. Rapatsevich Mn. : «Sovremennoye slovo», 2001. 928 s.
 26. Ternopil's'ka V. I. Psykholohiya dlya starshoklasnykiv (vid samopiznannya do sotsial'noyi vidpovidal'nosti) : navchal'nyy posibnyk [Psychology for high school students (from self-knowledge to social responsibility) : study guide] / Za zah. red. prof. M. V. Lemkivs'koho. K. : Tsentr navchal'noyi literatury, 2004. 272 s.
 27. Ukrayins'kyi radyans'kyi entsyklopedychnyy slovnyk [Ukrainian encyclopedic dictionary] : v 3-kh t. / Redkol : A. V. Kudryts'kyi (vidp. red.) ta in. [2-he vyd.]. K. : Holov. red. URE, 1987. T. 2. 736 s.
 28. Filosofs'kyi entsyklopedychnyy slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary] / V. I. Shynkaruk ta in.; NAN Ukrayiny, Instytut filosofiyi im. H. S. Skovorody. K. : Abrys, 2002. 742 s.
 29. Shalimova I. M., Shalimova A. S. Formuvannya motyvatsiyi navchal'no-piznaval'noyi diyal'nosti u studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv [Formation of motivation for educational and cognitive activity of the higher educational institutions students]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*. 2014. № 42-43.
- Rezhym dostupu : <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/42-43/41>.
30. Hurin R. S. Cognitive independence as a factor of future teachers' professional development / Monograph. *Erbe der europäischen wissenschaft : erziehung und pädagogik, psychologie und soziologie*. Buch 1. Teil 6. 2020. *Heritage of european science : education and pedagogy, psychology and sociology*. Book 1. Part 6. 2020. P. 33-50.
 31. Hurin R. S. Motivation in the professional development of a future teacher // R. S. Hurin / *Impatto dell'innovazione sulla scienza : aspetti fondamentali e applicati : Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale (T. 2), 26 giugno 2020. Verona, Italia : Piattaforma scientifica europea*. P. 11-12.

Chapter 8.

1. An anatomy of so-called “deglobalisation”. The Economist. Feb 19th, 2009.
2. Bello W. *U.S. Foreign Policy?* Foreign Policy In Focus, January 6, 2016. Access mode: <http://fpif.org/ultimate-blowback-u-s-foreign-policy-donald-trump/>
3. Botin, L., de Boer, B., Børsen T. Technology In Between the Individual and the Political: Postphenomenology and Critical Constructivism, in *Techné: Research in Philosophy and Technology*, 2020. 24:1-2, pp. 1-14.
4. Exner A. Die Grenzen des Kapitalismus: wie wir am Wachstum scheitern, Ueberreuter, 2018, Wien.
5. Exner A. Losarbeiten Arbeitslos – Globalisierungskritik und die Krise der Arbeitsgesellschaft, Unrast Verlag, 2021, Münster.
6. Feffer J. Making China Great Again. Making China Great Again. If the U.S. and China think they can grow at each other's expense, they're snookering themselves. *Foreign Policy In Focus*, May 4, 2016. <http://fpif.org/making-china-great>
7. Gorz A. Kritik der ökonomischen Vernunft. Sinnfragen am Ende der Arbeitsgesellschaft, Rotbuch Verlag 2004, Hamburg.
8. Krugman P. *The Return of Depression Economics and the Crisis*. W.W.Norton; First Edition edition, 2009, New York.
9. Kurz R. Kollaps der Modernisierung: vom Zusammenbruch des Kasernensozialismus zur Krise der Weltökonomie, Eichborn. Frankfurt am Main, 2021.
10. Naisbitt J. *Global Paradox*. Avon Books, 2016, New York.
11. Schumacher E.F. Small is beautiful: a study of economics as if people, Vintage, 1993, London.
12. Sintschenko V. *Die postmodernen Tendenzen der globalen Entwicklung wie die Form des modernen Nachimperialismus*, Vědecký průmysl evropského kontinentu, 2012, Díl 11, Publishing House «Education and Science».
13. Sintschenko V.V. Ethik Weltbild, Moderne Wirtschaft und die Aufgabe der Politik, Nauka i Studia, 2013, NR 19 (87).
14. Stiglitz J.E. Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy, W. W. Norton & Company, 2010, New York.
15. Touraine A. *Beyond Neoliberalism*, Polity, 2001, Cambridge.
16. Zinchenko V. Institutional Aspects of Globalization and Regionalization in the Context of the Transformation of Society. *Journal of Social Sciences and*

Humanities, 2015. Vol. 1, No. 4.

17. Zinchenko, V., Boichenko; M., Polishchuk, O.; Polishchuk, O.; Chervona L.; Hromyk, A. Strategy of Sustainable Development Paradigm for Society in Research Activities Sciences, Artificial Intelligence and Institutional Transformations of the Education System. *Research Aspects in Arts and Social Studies*. Vol.1. Category: Social Sciences And Humanities. Chapter III. London: Book Publisher International, 2022. P.32-53.
18. Зінченко В.В. *Тенденції та перспективи української інституалізації націєтворення та державотворчості: особливості безпекових констант*. Розділ 1.5. Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри. Кол.монографія. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2022. С. 85-109.

Chapter 9.

1. Кевра, М. К. Рецепт врача: вчера, сегодня, завтра / М. К. Кевра // *Здравоохранение*. – 2013. – № 3. – С. 37–45.
2. Знаменская, С.В. История латинского языка и медицинской терминологии. Общекультурное значение латинского языка / С.В.Знаменская, З.В.Берко.- М.: ФГОУ «ВУНМЦ Росздрава», 2007.- С. 20-23.
3. Чернявский, М.Н. Латинский язык и основы медицинский терминологии. – М.: Медицина, 2002. – С.16-22.
4. Лебедева, Т. А. Рецептура. Лекарственные формы. Правила прописей (Классика и современность) / Т. А. Лебедева, А. В. Лебедев. – Ярославль: ДИА-пресс, 2000. – 150 с.
5. Литвинов В.Д., Скорина Л.П. Латинська мова: підручн. – К.: Вища школа, 1990.
6. Валл Г.И. Латинский язык: учебник для вузов. – М.: Высшая школа, 1990.
7. Латинська мова / За ред. А.Г. Ступінської. – Львів: Вища школа, 1986.
8. Ходорковская Б.Б., Чернявский М.Н. Учебник латинского языка. – М.: Медицина, 1964

Chapter 10.

1. Эльконин Д. Б. Детская психология / Д. Б. Эльконин. — М.: Академия, 1960, 2004. — 384 с.
2. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев [3-е издание]. — М. : Изд-во “Смысл”, 1999. — 365 с.
3. Костюк Г.С. Избр. психологические труды. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.

4. Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2012. № 7. 26 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція) від 12.01.2021. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.Pdf
6. Гавриш Н. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наталія Гавриш. // Дошкільне виховання. – 2021. – №3. – С. 3–8.
7. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
8. Айзенбарт М. Ігрова діяльність у контексті соціально-комунікативних умінь старших дошкільників. Актуальні питання гуманітарних наук: збірник наукових праць. 2014. № 9. С. 68–73.
9. Мартиненко І.В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. Наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 24. С. 320–324.
10. Богуш А. М. Заняття з розвитку мови в дитячому садку / А. М. Богуш. – К. : Рад. шк., 1986. – 342 с.
11. Развитие речи детей дошкольного возраста / Под ред. ФЛ.Сохина. — М.: Просвещение, 1979. — С. 4-1.
12. Піроженко Т.О. Мовленнєве зростання дошкільника,—К. Грашшк, 1999. — С. 33-38.

Chapter 11.

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року, ред. від 13 січня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
2. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). *Офіційна сторінка*. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/copyright-reg>
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
4. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2199-19#Text>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Ніколаєв Є. Як протидіяти неправдивому авторству? Академічна доброчесність. *Інформаційний бюлетень*. 2021. Вип. №13. URL: <https://Integrity-bulletin-13.pdf>
6. Сичивиця О. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття перша. Критерії авторства і проблеми співавторства. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2008. С. 47–56.
7. Anderson, Paul A, and Scott D Boden. Ethical considerations of authorship. *SAS journal* vol. 2(3). doi:10.1016/SASJ-2008-Comment1
8. Глізнуца М.Ю., Іванова А.О. Захист авторського права в мережі Internet. *Вісник НТУ «ХПІ»*. № 47 (1323). 2018. С. 88–91.
9. Вакаренко О.Г., Капіца Ю.М. Авторське право у видавничій діяльності наукових установ. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 2. С. 97–106.
10. Таран О.В., Гавловський В.Д. Захист інтелектуальної власності в мережі інтернет. *Інформація і право*. 2020. № 4(35). С. 73–81.

Chapter 12.

1. Donchenko O.A. Current problems of general and social psychology: manual / O.A. Donchenko and others; under general editorship of M.M. Sliusarevski. Kyiv, 2018. P. 495.
2. Anufriieva N.M. Social Psychology: manual. Kyiv, 2020. P. 296.

SCIENTIFIC EDITION

MONOGRAPH
WISSENSCHAFT FÜR DEN MODERNEN MENSCHEN
WIRTSCHAFT, MANAGEMENT, PÄDAGOGIK, PSYCHOLOGIE

SCIENCE FOR MODERN MAN
ECONOMICS, MANAGEMENT, PEDAGOGY, PSYCHOLOGY
MONOGRAPHIC SERIES «EUROPEAN SCIENCE»
BOOK 16. PART 4

Authors:

Teres Y. (1), Klymenko N.G. (2), Belyaeva L.A. (3), Lukin V.A. (3), Peniak Y.S. (3),
Medynska T.I. (4), Zinchenko O.A. (5), Finagina O.V. (5), Pascal L.V. (5),
Shevchenko V.M. (6), Taranenko I.V. (6), Dimchenko A.O. (6), Hurin R.S. (7),
Zinchenko V.V. (8), Polishchuk O. (8), Chervona L. (8), Lakusha N. (8),
Petriv O. (8), Krokhmal N. (8), Ivanova T. (9), Drevniak L. (10), Chubina T.D. (11),
Dmytrenko M.Y. (11), Fedorenko Y.A. (11), Kryshstal A.O. (11), Spyska L. (12)

The scientific achievements of the authors of the monograph were also reviewed and recommended for
publication at the international scientific symposium
«Wissenschaft für den modernen Menschen / Science for modern man '2023»
(January 30, 2023)

Monograph published in the author's edition

The monograph is included in
International scientometric databases

500 copies
January, 2023

Published:
ScientificWorld - NetAkhatAV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org
<https://desymp.promonograph.org>

ProMonograph

<https://desymp.promonograph.org>

e-mail: editor@scilook.eu